

248594

Wieder *er*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

KRÚDY GYULA
MUNKÁI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

KRÚDY GYULA MUNKÁI
V.

GYŰJTEMÉNYES KIADÁS

NAPRAFORGÓ

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

KRÚDY GYULA

NAPRAFORGÓ

REGÉNY

HARMADIK KIADÁS

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

243.594

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
Növedéknapló	
1953 év	243.594 SZ.

I.

A kézzelfogható Evelin.

A kisasszony az ágyban feküdt és regényt olvasott a karos gyertyatartó mellett. Valami nesz halatszott a házban; mintha valaki járkálna a távoli szobákban. A kisasszony leeresztette a regénykönyvet és figyelt. Az óramutató fáradtan közeledett éjjél felé, mint egy hegyre kapaszkodó élet.

Evelin kisasszony húszesztendős volt, már félig-meddig elsírta első szerelmét, csak néha suhogott el a felszélben hintázó sirályként egy-egy emlékezés az ifjúra, aki önkezével akart véget vetni életének; egyébként egészséges, nyugodt, komolykodó nő volt; nyáron fehér ruhában, télen feketében járt; vallásos volt, mert ősszel elment a ferenciek templomába és nyáron áhitatosan kapált a vidéki földjein; azt gondolta, még nagyon boldog lesz valamiképpen, ugyanezért nyugodtan látta tovatűnni a napokat.

Az éjféli zaj megriasztotta.

Nem emlékezett hirtelen, hogy bezárta volna a hálósobája ajtaját. Ámde a tapétaajtó, amely a fürdőszobába nyílt, bizonyosan bezáratlan. A szemét merően a tapéta-ajtóra függesztette. Aztán halkan kibujt a paplán alól és meztláb az ajtóhoz osont. Itt megrettenve vette észre, hogy a kulcs az ajtó túlsó oldalán van. Mielőtt gondolkozhatott volna, csendesen megmozdult a rézkilincs. Oly halkan ment lefelé, mint a koporsó a sírgödörbe. Látszik, hogy gyakor-

lott kéz fogja odakünn a kilincset, aki zajtalanul tud bánni a zárákkal.

Evelin mégegyszer körülnézett; az ablaka a decemberi kertre nyílt. A földszintes ablakon azonban vasrács volt, amint a régi házakat építették a Józsefvárosban.

Fegyver után nézett, amellyel védekezhetne a benyomuló rabló ellen. Nem vette észre a törökös papírvágó-kést, ellenben egy kalaptűn akadt meg a szeme.

A kilincs már teljesen lehajolt. Most jön az a pillanat, amikor az ismeretlen megpróbálja nyitni az ajtót.

Már megmozdult a rózsaszínű fal.

Evelin akkor teli tüdőből felkiáltott, hogy nem ismert a hangjára.

— Kálmán, kelj fel. Rablók járnak a házban.

És rémületében a varrópárnácskát oly erővel vágta az ablakhoz, hogy az üveg csörömpölve bezúzódt.

A rézkilincs visszaugrott helyére.

Valahol csapódott egy ajtó, mint egy káromkodás.

Aztán lépések hallatszottak, mintha a szomszéd uccában mendegélne valaki búsan, merengve éjszakázva.

Evelin szívdobogva futott az ablakhoz. A kert fehér volt, mint a temető. Az öreg fák mozdulatlanul álltak hókabátokban. Messze a kőfal fehérlett, mintha ott volna a világ vége. A ház újra csendes volt, mint egy bezárt napló, amelynek hősei és hősnői átléptek a másvilágba.

Egy puha, hosszú bundát kapott fel a kisasszony, amely úgy simult hálóingéhez, mint egy hizelkedő macska. A szemfüles papucskákat előparancsolta az ágy alól. A tükörbe nézett. Onnan egy krétafehér-arcú, aprószemű, fekete nő pillantott rá. Itt állt sokáig mozdulatlanul, gyilkos szívdobogással, verejtékkal a homlokán. Miután elmúlt a veszedelem, nem

tudta, hogy mit kell csinálnia. Csak állt megriadva, mindent elfelejtve az életből.

— Ha ő lett volna? — gondolta.

És elhagyott jegyese jutott az eszébe, — Kálmán. Az ismeri a házat oly alaposággal, hogy setétben is tájékozódik a zeg-zugos folyosók, jobbra-balra nyíló ajtók között. Az tudja a csigalépcsőt, amely a kisasszony lakosztályából a kertbe vezet a magas földszintről, amelyet még akkor építettek, mikor jakobinusok bujkáltak Pesten és a ház ura tagja volt az összeesküvésnek. A környékbeli grófi paloták oly ünnepélyesek voltak, mint egy album útiképei. Közük a hosszú, földszintes ház francia tetőjével úgy állott, mint az öreg asszonyka, aki a családi ezüstöt őrzi. Ebben a régi házban nem tud közönséges betörő eligazodni. Csak Kálmán lehetett az éjjeli látogató.

De mit akarhatott? Hisz nappal is eljöhetne, elmondhatná, ha valami kívánsága van, mint ahogy eljött sokszor, midőn a kártyaasztalnál, lóverseny gyepén tönkrement és a kisasszony nagylelkűen, mint egy jótékony rokon, a segítségére volt. A gyűretlen, gyengén parfümös bankjegyek összesugtak a rózsafaszekrénykében, amidőn Kálmán szokatlan órákban megjelent a kerti szobában. A kisasszony gyöngéd fehér ujjai oly könnyedséggel vették ki a legnagyobb papirost is, mint egy zsebkendőt. És mert babonás volt, mindig visszakért egy krajcárt, hogy a szerencsét el ne vigye Kálmán a háztól. De jött Kálmán máskor is. Midőn nők megsebeztek, elhagyták, megcsalták. Olyankor a rózsafaszekrényke részvétellel nézett a sarokból a lehajtott fejű férfiúra. A kisasszony hóujjainak volt dolguk, amíg elsimogatták Kálmán homlokáról a felhőket.

Már két esztendeje nem jött Kálmán.

Vajjon mit akar?

Ismét bajba került volna könnyelműségek miatt? Hisz, mielőtt végleg elváltak, Evelin rendezte a fiatalember adósságait. Kezdjen új, boldog, egészséges

életet. Felejtse el Evelint, majd igyekszik megnyugodni a leány is.

Evelin reggelig ült az ablak mellett. Látta a fákat megvilágosodni. Mint a tej a falvakból, úgy jött be a hajnal Pestre. A törpe bokrok kiváltak a homályból, mint iskolába menő gyermekek, akiknek sapkáját a messzi gyaloglásban belepte a hó. Egy komor ciprus fekete-fehér ruhájában úgy borongott ki a hajnalból, mint a hazatérő kártyás.

Evelin kinyitotta az ablakot.

Lábnyomokat látott a hóban, a kertben.

Még mindig gyengéden havazott és a nyomok eltűnedezőben voltak, mint az emlékek. Amint a farkasnyomot meg tudja különböztetni a vadász az egyéb nyomoktól, Evelin szívére szorított kézzel úgy ismerte fel az éji látogató nyomait. Gyorsan, észrevétlenül felugrott és a fürdőszobán át a csigalépcsőhöz futott. Aztán ki, a kertbe. Űgyet sem vetett rá, hogy az ajtók nyitva vannak.

Lábujjhegyen, mint egy delelő lepkéhez, közeledett a lábnyomhoz. Letérdepelt, mint az oltár előtt. Lehajolt és megcsókolta a havat, ott, ahol az éjjeli vendég lába érte.

Megcsókolta a sarkát. Mert azon fekszik a test súlya, az erő, bátorság és elszántság. Megérintette ajkával a talp nyomát, mert itt helyezkednek el a láthatatlan kengyelvasak, amelyek a lebukástól védik a lovast. Ezek az örökös kengyelek kormányozzák a jobbra-balra kalandozó lépteket. Elviszik néha váratlan meglepetésekhez, ismeretlen idegen tájakra, ahol soha el sem képzelt nők várják a férfit tanult mosollyal, szemérmetlen térdel és kebelrel, amely oly tisztátalan, mint az uccakövezet. Ugyanezek a kengyelek igazítják aztán másfelé a fáradt lépést. A szívhangokhoz a nagybőgő duhaj mormogásából: a csendes kályhatűzhöz a maszkabál sikoltó forgatagából; a felöntözött, tiszta kerti utakra, amelyeken halkán ropog a kavics és a platánok nagyokat lehel-

nek, mint az alvó szűzek. Ó, azok a kengyelek egyszer majd végleg hatalmukba veszik a tétova lábakat. Ki tudja, merre repítik az eltévedteket?

A józsefvárosi toronyban az ádventi miséhez harangoztak. A kőfal mögött sóskiflivé görnyedt, kendős öregasszonyok köhécselése hallatszott.

Délután levelet hozott a posta.

Evelin megismerte a Kálmán írását. A levélben egy szál fagyos rozmaring volt.

„Bocsásson meg, hogy megloptam a kertjét. Bűnomet megbántam. Visszaküldöm a maga virágát, mert nincs jogom, hogy megtartsam“.

A meleg szobában a rozmaring kinyitotta összezárt fejceskékjét, mint egy elalélt madár. Csodálatos, friss, fagyos illat terjedt el az Evelin szobájában, akár az újra kezdődő élet.

*

Bujdoson másként havazott, mint Pesten.

Az éjszakai látogatást követő napokban Evelin kisasszony pakolt háznépével és elutazott Bujdosra, a felső Tisza mellé. Mindig így tett, midőn a szomorúság füstlovagjai kezdtek beszállingózni a józsefvárosi házba. A megkeményedett arcú, rideg árnyak elől lopva menekült a falusi házba és nem is merte előbb kinyitni a szemét, mint a bujdosi őrháznál.

Itt becsületes tél volt. Mindennap havazott, mint az óperencián. A tiszai berkek, a nádak, erek, kígyósok eltemetkeztek, a természet téli szakában, mint a pogányokkal a szerelmes nők. Állt a táj, mint egy álom. Magyarország aludt itt a boldogok, az igénytelenek, a szegények csöndességével. Az északkeleti vasúti vonal eltűnik a hó alatt, a telegráf-póznák e tájra csak arra valók, hogy a vándorlegénynek az utat mutassák, az éjjel közlekedő személyvonat zuzmarás ablakai mögött idegen, ismeretlen célú emberek utaznak, mint az eszeveszettek, vagy átkozottak.

Bujdoson állt az élet, mint egy hóember az udvar sarkában.

A bolthajtás alatt meleg volt a földszintes kuria. A vasalt ablakok halkán, nyugodtan néztek a tájra. Az óra zengve vert, mint egy éneklő régi rokon, aki nek a hangja itt maradt. A cselédek hosszú életűek és gyermekkoruk óta szolgálnak. Minden virágnak, fának, útnak, lónak, kutyának tudják itt a nevét, mert ők is a bujdosi családhoz tartoznak. A varjak régi ösmerősök. A határbeli köszönt szinte érthető emberi nyelven fogadja a föld népének köszöntését. A kísértetek nyugodtan visszalátogatnak a temetőből. Helyén találja mindegyik a pipáját.

Evelin itt született és itt volt boldog.

A családi sírbolt vasrácsos kapuján át láthatta atyja és anyja homokkő-koporsóit. Köszönt nekik s ők feleltek. Az ebek, lovak, emberek üdvözölték, mint királynőjüket. Álmoszigetről lóháton jött át a befagyott Tiszán kis- és nagyálmosi Álmos Andor. A nyeregből megkopogtatta az ebédlő-ablakot, ugyanazon a helyen, ahol már apja és nagyapja jelentkeztek és megkérdezték, mi van ebédre.

Ez az Álmos egy falusi tudós volt. Körülbelül negyven esztendő; szikár, ércfejú és lágytekintetű agglégény. A Tisza kanyarulatai között, egy szigeten húzódott meg, ahol kőfállal vonta körül életét és házát az emberek és tavaszi vizek elől. Csendesesen szokott beszélni, hangosan már nem hallották őt nevetni. Nyugodtan nézett, mint az alkony a tájra. Örült a téli csendnek. Szivarozva hallgatta a tutajosok tavaszi nótáit. Sem külön, sem bolond nem volt. Oly állhatatosan éledgelt a szigeten, mint a vidra. Természettudós volt, de még soha nem jelent meg nyomtatásban a neve. Egy láncszem volt ama régi magyar urak generációjából, akik a maguk mulattatására megtanultak könyvből franciául vagy angolul a hosszú teleken. Hetven esztendő korukban a csillagászzal foglalkoztak. Horáciust és Berzsenyit fejből

tudták. De még a megyei gyűléseken sem szólaltak meg, mert únták a kortesek politikáját. A disznóbőrbe kötött klasszikusok elsárgulva viselték manupropriájukat. A könyvben bizonyosan meg lehetett találni azt az oldalt, amelyet halálos ágyukon olvastak. A nőt szerették, mint a cserepes-virágot. Fehér, jószagú, megnyugtató lény volt a nő a háznál, aki nappal kényelmes gonddal forgolódott, kevés zajt csapott, míg estére idomaival mulattatott. Kényelmes, kövérkés, puha szerelmek, amelyek lassúak, hosszadalmasak, mint a falusi óra. Csöndes, egészséges álmot hoznak. A gyermek drágalátos ígéret beváltása, mint a kalendáriumban a biztosan elkövetkező ünnepnap. Don Kihóte szerelmén, Manon Lescaut kínzó keservén, de még Kisfaludy úr bús versén is csendesesen csóválták a fejeket a régi boldog házakban, mint a messzi földről jött utazó lódításain.

Álmos Andor sohasem mondta, hogy szerelmes Evelin kisasszonyba. Ez magától érthető volt, mint egy gyermekkori barátság, mely nyugodtan vonul végig az életen és sohasem kérdezi senki: miért? Természetes volt, mint a madarak összeszokása, a háziállatok tavaszi gerjedelme, a gyümölcsfák fehér virága. A keleti szél, amely tavaszt hoz, nádast borzol, vizet szárít, megsimogatja a füveket, mint egy jó-ságos kéz.

— Ismét boldogtalan vagy? — kérdezte a lovas, midőn levette válláról a havat és hűvös homlokát megsókolta a leánynak.

Evelin nyugodtan, kissé könnyesen szegezte a szemét Álmosra, mint egy megbízható öregebb férfi-testvérré.

— Ismét eszemben van... A Hitvány.

Álmos mogorván legyintett:

— Itt kell maradni. Tavaszig. Vagy akár egy esztendeig. A Bujdos meggyógyít. Ez az egyetlen hely, ahol ismét megtalálod magad, szegény, szerencsétlen leány. Nem is kérdezem, hogy mi történt.

Bizonyosan, valami a tavaszig nyomja a lelkiismeretedet, hogy télnék idején ott hagytad Pestet. De kérlek, én nem vagyok kíváncsi semmire... sem Kálmán úrfira, sem egyéb gavallérokra. Nem engedlek el, amíg meg nem gyógyultál.

Evelin bizakodva mosolygott, mintha gyermekora csilingelne valahol a ház körül, mint a betlehemes fiúk csengője. Tél van. És majd szánkáznak... És majd disznót ölnek... És korcsolyáznak életként fénylő délben a Tisza berkei között... Hószagú könyveket, átfázott folyóiratokat, az utazásban megviselt karácsonyi ujságokat hoz a gyalogpostás, amelyeket együtt nézegetnek... Az ispán ákombákomjait átvizsgálják... Beszélgetnek az elhalt szülőkről, másvilági öreg barátokról, eltáncolt asszonyokról, Pestről, mint egy rejtelemről. Hosszan ugatnak a házörző ebek. Talán a vén halál repült a tájon a hófúvásban, de itt nem vette észre a régi házat. A fejpárnának hervadt virágillata van, az álomra mi jó megfejtést találni a falusi álmoskönyvben! Mit mutat a naptár? A karácsonynak és újesztendőnek illata elandalító, mint a reményteljes ifjúkor, midőn fakult, szinte testünkké válott iskola-könyvek és az álom pápaszemén át is fenyegető vén tanítók még fátylat vonnak szemeink elé, boldog fátyolt..., amelynek semmi köze a bekövetkezendő élethez.

Evelin megfogta a barátja csontos kezét.

— Már sokszor eleresztettél, mint egy gyermeket, akit vándorolni küldenek. Most már ne hagyjál elmenni többet, mert ki tudja, visszatérek-e?

Álmos Andor megsimogatta a leány haját.

— Én tudom, hogy te jó teremtés vagy, semmi rosszat nem tudnál elkövetni, ezért én mindig nyugodt voltam, akkor is, midőn nem láttalak. Nemes a szíved, mert sohasem kellett nemtelen, megalázó dolgokkal foglalkoznod. Érintetlen a lelked, mert a búsító szegénység, az álomtalan gond, a bűnt sugdosó

nincstelenség sohasem közelített meg. Jó és csendes vagy, mint az ifjú nő, aki legfeljebb csak a tűz előtt ábrándozik alkonyatkor a földre kuporodva és a hóesés zümmögését hallgatva. De az ábránd-lovagok, paripás szerelmek, háztető feletti repülések, fecskeszárnyak eltűnnek nyomban a lámpagyújtással. A reggel és a nappal józan, komoly, kellemetes, mint a friss víz. A mi egünk téli időben többnyire szürke, mint az életünk. De meleg, mint télen a nyulak bundája. És nem féltetek téged, édes angyalom. Te mindig visszatérsz ide, mert itt van mindened, amiért élni érdemes. Házad, sírod, eged és éltető tájad. Falusi kisasszony vagy te, Evelin, falusi rozmaring, akármilyen nagyvárosi hölgynek képeled néha magad. A hóesés, a szabadon fujdogáló szél, a bokrok elrepülő őszi levele, a Tiszának zöld tavasza a te világod. A bús nagyvárosban csak szállodai vendég vagy, aki többnyire unatkozva nézi a jövő-menő embereket; ásít szobája unalmán, holott először még örvendezett a szállodai dohos levegőnek is. Mit akarsz az ismeretlen emberektől?

— Nem szeretem őket és mégis érdekelnek, mint az útleírások ismeretlen földrészekről. Élni annyit tesz, mint mindig-mindig ismerkedni, új hangokat hallani, új neveket megjegyezni, új emberi arcokat eltenni. Még a kézfogások is mily különbözők. És a hazugságok a legszebb mesék. Mindenki hazudik.

Az agglegény otthonosan mozgott az ebédlőben. Kinyitotta az almáriomot, megtalálta a szilvóriumos üveget, vágott egy falat sonkát, megszagolta a kenyeret. Nyugodtan, csendesen, önzően falatozott.

— Egy pipa dohányt sem érnek az emberek. Most huszonkétéves vagy. Szereted az utazást, az utasokat, vásárosokat, a kofákat, a szép kabátokat és a röpke lámpákat. Csak menj még néhányszor vissza a szomorú bálba. Az élet boldog folytatásához oly szükségesek a csalódások, mint a viharok. Csak próbálj lépni, jobbra-balra, mulass és neved, ragyogj

és táncolj. Majd elfáradsz a maskarában. Én várok, itt vagyok, nem mozdulok. Ha egyszer nem jönnél vissza... Nagyon rossz kedvem volna azontúl, — szólt Álmos Andor.

Elbúcsuzott és útnak eredt. Behavazott alakja csakhamar eltűnt lovastul együtt a nagy fehérségben.

Három nap múlva levelet küldött a szigetre Evelin. Jönne Álmos úr azonnal. Fontos közlendői vannak. Az agglegény otthagya szelidített vidráit. Evelin sápadtan, mint egy szívbajos, üldögélt a kályha mellett.

— Azt veszem észre magamon, hogy gyáva vagyok. Éjjelenként mindig lépéseket hallok a ház körül. Felriadok és kimeresztett szemmel nézek az ajtóra, mintha valaki volna itt, aki nem hagy aludni. Félek a téli éjszaka üvegbura alatti csendjétől, a tűz nesztelen hamvadásától, a régi bútorok árnyékától, az alattomos falusi házikótól, a lusta ebektől és tunya cselédektől, akiktől bátran meggyilkolhatnának.

Álmos Andor dörmögött.

— Majd megszokod a csendet. A szél zúgását később már nem hallod. Még nem tudtad elfelejteni a nagyvárost.

— Montmorency kisasszony, a társalkodónőm olyan mélyen alszik, mint egy vén apáca. A nagynéni ifjúkori lovagjaival álmodik. A szobalányaim Pestre írkálnak leveleket. Az ispán minden este leissza magát. Egyedül vagyok. Félek. Valaki jár a ház körül. Betyár, szegénylegény, vagy...

— Szerelem, — mosolygott Álmos úr. — Majd utána nézünk. Éjszaka lóra ülök és megkerülöm a házat.

A következő éjszakán úgy ragyogott a hold, mint egy farsangi bolond. A hófödte táj szikrázott belső csillagoktól. A berkek mozdulatlanul lepedőikben strázsáltak. Boldog téli éjjel volt. A róka csendesen üget rejtélyes útján, mint egy vén vándor-

legény. A cselédek átölelik a búbos kemencét. A kakas még soká kukorékolja a hajnalt. Addig százszor meg lehet halni. Egy betyáros, lovas alak vonult el a ház előtt. Körülnézett a holdsugaras tájon. A csikorgó hidegben lova nagy füstöket fujt. Aztán egy rövid, üvegesörömpölő fegyverdörrenés hallatszott.

Evelin minden ízében remegve nyitotta fel az ablakot.

— Maga az, Almos úr?

— Én vagyok, — felelt rekedten a lovas. — Most már nyugodtan alhatsz, angyalom. Agyonlőttem a kísértetet.

— Adja a kezét, édes jóuram.

Almos úr a vasrácsos ablakon át benyujtotta a kezét.

Evelin lassan lefejtette a szőrös kesztyűt a kézről, aztán hosszasan, hálásan megcsókolta.

— Köszönöm, — rebegte.

Az éji köntös melege, a fészek-lágy csók simogatója, a leány rajongó kézszorítása, az éj illata megzavarták az időske lovagot. Lehajolt a nyeregből és fénylő szemmel nézett az ifjú nőre.

— Angyalom, — rebegte elpirulva és megsimogatta a leány mezítelen nyakát.

Almos úr visszarántotta a kezét, rövidet káromkodott és megsarkantyúzta hosszúszőrű lovacskáját. Nagy farkasfogó ebek némán nyargaltak utána a felporzó hóban, mint az éj szelindekei.

Evelin álmatlansága hosszadalmas volt.

A nagyvárosi álmatlanok némi vigasztalást lelnek az uccai zajban, amely arról beszél, hogy másnak sem adott enyhet az éj; de faluhelyen kétségbeejtők az éjjeli órák, amelyek oly lassan haladnak előre, mint a szű őrlése. Az ember falon függő, régi családi képnek képzelheti magát, akinek kerekre nyitott szemmel kell nézni egyik nemzedéket a másik után. Suhognak az évek a széllel, az esővel, a tova-

morajló viharral, a vándormadarakkal, sírgödör felett kenetteljeskedő pap szavaival és megrokkant vállakkal, lerogyó paripákkal és vacokra került szép házőrző kutyákkal, egykor ifjú cselédlányokkal és foszladozó kerítésekkel, bús kutakkal és hervadó kertekkel... suhognak, messzire suhognak. Csak az álmatlan ember tartja nyitva a szemét, mint egy hulla, aki elfelejtett meghalni. A mennyezetről finom por szállong és elborít mindent, fénylő arcot és víg derekat, kedveskedő népeket, tavaszi mosolyokat, villanó fogsorokat. A mulandóság összeomló öreg cseléd módjára guggol az ágy lábánál. Mind ritkábban nyúl a kéz a szomjatölő kehely után.

A kakasok végre kukorékolni kezdenek.

Megrendül az éj, mint egy foszladozó átok. A bolond madárnak kiáltására a lomha kárpit megrezdül. Hangok hallatszanak nagy messziségből. Mintha most értek volna a ház felé a vadludak, amelyek rejtelmes céllal, megfoghatatlan parancsra átrepülik a nagy sötét éjszakát, mint kóborló lelkek, akik másvilági hangokon beszélgetnek.

De a kakasszóra megérkeznek azok a sohasem látott vándorló legények, akik éjnek idején halálos mozdulatlansággal állnak leskelődve az ablakunk alatt, gyilkosságot forralnak, a szemükben bűn és rémület, — de hajnal jöttével gyorsan felveszik eredeti alakjukat, magános fák lesznek a keresztúton vagy kalaplengető ifjú vándorlók, akik kis poggyászukkal, víg vándorbotjukkal, fürtös hajukkal és lelkes tekintetükkel zümmögve haladnak a messzi világba, hogy örömet, mulatságot, új dalt és frissen fellobogó szenvedélyt vigyenek az alamuszian várakozó házikókba; leülnek a konyhába és enni- valóért gyönyörűen hazudnak; segítenek bort deríteni, fát aprítani, ölésre kiszemelt hízót a fülénél fogva elkapni; megjavítják a negyven év óta hallgató zenélő órát és magukkal viszik éjszaka a kisasszony szívét és ártatlanságát. Ah, be víg és irigy-

lésreméltó ezeknek a vándorlegényeknek az élete, akik kakasszóra mennek el a ház előtt az álomtalan éjszaka után! Mintha térdig érő zsebükből valami magocskát ejtenének ki az ablak alatt, s alig hogy tovább mentek, a magból sárgafejű napraforgó nő, gyorsan növekedik, hogy bekukkantson az ablakon. De odabenn, a kisasszony már oly csöndesen szendereg: Aladin a csodabarlangban.

Evelin napközben nem mert arra gondolni, hogy éjszaka is lesz valaha. Jó gyermek és régi menyasszony módjára hallgatta Álmos urat, aki falusi gavallér létére bizonyosan elolvasott egy lapot egy régi könyvből, mielőtt a szigetről útrakelt, hogy a beszéd fonala meg ne szakadjon.

Álmos úrral friss téli szag jött a házba, mint a becsületes, mindennapi élet, hogy az embernek kedve volna gyorsan meggyónni mindent, ami idáig történt vele az életben, bűnt, betegséget, hitványságot, gyengeséget, elszántságot és keserőséget, gyorsan mondani mindent-mindent, hogy hamarább érkezzen meg a feloldozás, amely után felfrissülve, megfürödve, megjavulva lehessen elkezdni a gondtalan, gondolattalan, önző és becsületesen nyujtózkodó közönséges életet. Átkozott kultúrát, lelketlen kéjt, raffinált fájdalmat és idegbajos táncotörökre elfelejteni. Csizmát húzni és fokhagymás kolbászt enni, együtt mosni a mosónőkkel a befagyott folyón nyitott léknél és piszkos kis gyerkőcöket háton, batyuban cipelni. Bőségesen enni és a hóra guggolni vándorcigánynők módjára, akik úgy tudnak szaladni, mint a tuzok és a berkekben, nyíresekben varjúfészkek alatt születnek és halnak.

Evelin kistermetű volt és feketehajú. Szerette a piros színt. Otthon, a maga mulatságára cigányleánynak öltözött, kártyát vetett Montmorencynek és tíz gyereket jósolt a hervatag kisasszonynak.

II.

A régi Evelin visszatér.

Álmos úr egy napon meghalt.

Ezt minden esztendőben megcselekedte, amikor Evelin kisasszonyt huzamosabb ideig látta s rátört a szerelem, farkasok kínja, szél üvöltöző zúgása. Ilyenkor hegedülni kezdett a szigeten a viharvert és szél madaraitól lakott házban. Pitykés, ócska fehérkesztyűben és régi kamásliban pompázó kis inasa elbújt a vackán. Álmos úr estétől reggelig hegedült a pulpitus előtt, mint egy Bessenyei korabeli testőr, aki halálos párbajára készülődik. Régi zenedarabokat játszott kézzel írott kótalapokról, amelyekre rózsákat és női arcokat rajzolt a kótaíró pihengető keze. Francia nóták: nagymamák ábrándjai. „Német diákénekek: vándorolgtató magyar urak külföldi emlékei. Bécsi valcerok: ősapák könnyelműsködve rengő parókái. Lavották és Csermákok: otthonukba megtért, az élet céltalansága felett andalgó zenészek ábrándjai“.

A zenélés alatt se nem ivott, se nem evett Álmos. Fekete frakkban, fehér mellényben és tánccipőben foglalt helyet a széken. Őszi-kép csendességű arca, borongó avaron felejtett szeme, gögösen összeszorított ajka nem egy színészkedő ember tulajdona volt. Valóban a méla, elcsendesedett, megvető magyar úr volt, aki semmit sem akar a világtól, mint egy zugot, ahonnan számúzve vannak a kellemetlen, tornászó új emberek. Ahol csak kézmozdulattal, alig hallható szóval intéződik el az egész élet. Nevezik ezt melankóliának is, de mégis nagyszerű emberi tulajdonság, mert királyi, mint a gőg.

Ő ezeket az órákat úgy nevezte: eltávolodás az életből.

Nem kellett nagyokat lépni magányosságából,

hogy sikerüljön a művelet. A ház, amelyet egy bolond őse épített a bozontos, rejtett szigeten a sárgafaj elől, amely egykor előzőnli Magyarországot és Európát, a halál, az elmulás tanyája volt. Ezen a házon, ebben a házban semmi sem akart élni, mert az élet az unalmas, céltalan napok sorozata. Az egészben csupán az előkészület érdekes: az elmuláshoz. Az esőcsatorna úgy hal meg, mint egy kiszolgált kutya. A szék megsántul, mint a nagyapa. Az almárium szédülni kezd, mint egy kövér öregasszony. A lámpa bágyadtan világít, a fal leomlik, az üveg minden látható érintés nélkül eltörik, a szőnyeg hajzat módjára kopik, a háztetőn a kémény fázadozva leheli a füstöt, mintha ő is megunta volna az életet. Mindenki készül elmendegélni, mint a vándorlegények a csárdából, ahol megszokott lett a bor és kopott az ábrándból szótt mámor. Az arcképek, amelyeket fiatalkori rajongással néztek egykor a falon, megsárgultak és szinte eltűntek a tekintet előtt. A szívben hordott ideálok, tarka hangzatok, magányos nyávogások, egyedül dúdolgatott dalok, rejtegetett szőnyeg módjára kiteretett gondolatok az éjszaka halk óráiban. Könyvek sokatmondásai, napszállatok hulló pora, reggelek kismacska módjára ugránczó kedve... mind-mind eltávolodnak, mint a gyermek megunt játékszerei.

Furkósbottal ront ki barlangjából a magánakvalóság, mint a remete, akit álmában megzavartak. A kedv fagypontra süllyed. A mogorvaság fekete fellegként huzódik az erdő felé. A szél vonít éjszaka, mint egy szörnyű eb, amelyet nem fog a puszkagolyó. Az engedelmességhez szoktatott bútorok ellenséges szomszédokként megütötték a lakó térdét és könyökét. A tükör elhalványul a falon, vagy talán az arc, amely fanyaron, fanyalogva megnézi magát, mint egy pókhálós fotografiát, amelyet érzelmes kezek helyeztek egy temetői sírköbe. A szem sötétjében apró kis uszkáló pontok tünedeznek fel, csónakok,

amelyeken a partról az öreg nagy hajóra szállítják búsképű hajósok a poggyászt és az utazót, a búcsúzó életet.

A csöndes ember ilyenkor meghalt.

A hegedű dalaiban elbúcsúzott mindattól, ami kedves és kellemes volt életében. A kis fekete kótajegyek sövényéből baráti arcok bukkantak fel. Zöld épületek, vadszőlős tornácok, nyujtózkodó ebek, messzire hangzott barátságos köszöntések, víg szemek és máslira kötött nyakkendők. Férfiak, pajtások, akik poharat emeltek nőért és hazáért. Fehér asztalok, hűvös lugasok, szép hosszú őszök, dércsipte falevelek, gyümölcsillatok és tájak, amelyeken boldog volt, anélkül, hogy akkor tudott volna a boldogságról. Hosszan ásító évek, jegenyefákkal szegélyezett gyalogösvények, fodros vízfolyások, játszi kéményfüstök, messziről csikorgó kutak, barna kapuk és ágyak, amelyekben gyönyörű csendeseket lehetett álmodni. Egy téli bundaszagú utazás, majorána-illatú kocmászoba, deres ablaküvegekre írott női név és a frissen hullott hóban ácsorgás egy kis lábnyom felett. Karácsonyfák alatt fehérlő nők, húsos, puha, ölelésre tett lusta asszonyok, regényes lányok lengő harisnyakötői, vörös-csikú szőke hajak és gyűrűs, hosszúkás kezek, amelyeknek az érintése egykor egyértelmű volt a boldogsággal. Imakönyvek jellemző fohászai, feszületek a keresztútnál, nagydobos ünnepnap mielőtt a gyermekkorból, bohó séták a várhegyen, keménylábú kislányok és apró fülkagylók, amelyeknek tulajdonosaira már nem is emlékezett. Betegségek, amelyekből oly jó volt lábbadozni, mint tavaszt lehelni, ébresztőóra berregésével jelzett hideg, kriptaszagú hajnalok, postakocsisok útszagú bő köpönyege és az útitársnő titokteljessége. Felejthetetlen ebek és nagy fák az udvar sarkában, furcsa öregemberek, piros őszi alkonyatok, kiáltó madarak és mesemondó öregasszonyok... Az élet suhant tova a hegedülésben, amely után meghalt Álmos úr. Karosszékre ült, ol-

vasót csavart a kezére, lehunyta a szemét és meghalt, mert meg akart halni.

A pitykés inaska lóhalálban ment jelenteni a bekövetkezett eseményt Evelin kisasszonynak.

Evelin csizmát húzott prémes szoknyája alá, befogatott és szánon átkelt a téli Tiszán, csupán két nagy kutyát vitt magával.

Az Álmosok mindig meghaltak a nőkért. Ezek az álmodozók, hidakon ácsorgók, nagyfejű fűzfák között sétálgatók, az ősz vörösbor-színeiben kis magános padokról merengők: most már olajban és cinóberben megfestve függtek a szigeti ócska házban, amelynek francia födelét oly sűrűn belepte a moha, hogy a gólyák leszálltak reá, mint a rétre. Csupa Álmos Andorok keskeny arca volt itt, mintha csak fél-kedvvel, bizonytalankodva, negyedrésznyire mindig árnyékban maradva jöttek volna a világra. Az igazi, a hatalmas alakjuk odaát maradt a túlvilágon, mint egy fejnélküli, néma vitéznek a komor testrészei. Ide csak a nőességük ért el, mint egy virágszálnak a fehér bóbítája, amelyet benyujtanak egy nyitott ablakon. Ott gunnyasztottak a halott felett, szempilla-rebbenés, csodálkozás nélkül. Körülbelül száz esztendő óta a család minden férfitagja önkezelével vetett véget életének. Ünnepelesen, megfontoltan haltak meg ugyanazon betegségben. Nő miatt, szerelemből, boldog elhatározással, áldást mondva és hosszadalmas végrendeletet szerkesztve.

A bolond Álmosoknak hívták őket.

A családnak nagy kiterjedésű birtokai voltak valamikor a Felvidéken, amelyet bizonyára nem a gyengédség útján szereztek. Száz esztendeig vadásztak a gazdag özvegyekre, pénzes öregasszonyokra, nagy hozományokra az Álmosok, mint a ritka fajta kócsagokra a tiszai nádasokban.

Ez volt a családnak a fénykora.

Várromok, erdőségek, kastélyok jutottak birtokukba. Asszonyok átka, bebörtönzött hitvesek jajga-

tása, majd a másvilágra küldött feleségek bús és bosszúálló árnyéka kísértte az Álmosokat. A régi világban rövid úton bántak el az asszonyokkal. Vad tivornya ömlő mámora, szüzek piros vére, őrzöngő vadászatok tombolása altatta el a lelkiismereteket. A legtöbb kísértet ebből a korszakból maradt fenn a várkastélyokban. A szegény asszonyok mit tehettek egyebet? Fehér lepedőben sétáltak vissza a másvilágról és riasztgatták az unokákat. A kísértetjárás nem pusztán a nép fantáziájából nőtt ki, mint a kövirózsa a várfalon. Bagolyhuhogássá váltott átkok, visszhangos sírboltok és rejtelmes, holdfényes erdők állnak a messzi multakban a magyar családok történetében. Nem is volt valami nagy ritkaság, hogy egyegy brontesz férfi három-négy feleséget elnyűzött életében. Az öregek oly vígan nőültek, mint a fiatal férfiak. Lopták a nőt, ha másképpen nem ment. Az oltár lépcsőjéről a vetélytárs vére csurgott alá. Riadt, meggyalázott lányok takarták el a szemöket az esküvőn. És a tör mindig kéznél volt, hogy azt valakinek a szívébe mártsák. A régi családi történetek mind hasonlítanak egymáshoz. Az asszonyok akkor voltak a legboldogabbak, midőn a férfiak távoljártak és ők egyedül ringatták a bölesőt. S maguknak választottak szerelmet.

Aztán, a sok erőszakosság után fordulat támadt az Álmos-család történetében.

Valami szőke boszorkányt loptak valahol, aki hegyi patak medréből hozta a szeme kékségét. Hajlékony volt, mint a nyirfa, midőn ezüstoffényű. És úgy belekapaszkodott a férfiak üstökébe, mint az ördög-szeker. Beszélgetni tudott a füvekkel, a vén fákkal és a keresztutakkal. Az állatok megértették a hangját. A szélmalom vitorlái megállottak, midőn rájuk fújt.

Evelinnek hívták a boszorkányt.

Evelin ráncba szedte a férfiakat ebben a családban, ahol a nőket ládába zárva tartogatták, mint az ó-ezüstöt. Gyanutlanul vette őt feleségül Álmos Ákos,

a jelenlegi halott apja, a forradalom előtti években, mint harmadik férje egy ezredes és egy magasállású hivatalnok özvegyének.

Evelin előbbi két férje egyforma végzetességgel párbajban esett el, mert ezidőtájt így is meghaltak a férfiak. Az ezredes szívét epée fúrta keresztül, miután keserves féltésében párbajra szólított fel egy kóbor franciát, akinek nem volt egyéb foglalkozása, mint a Török Tsászársban a fáraóbank mellett üldögelni, vagy biliárdon mérkőzni becsípett sertéskereskedőkkel. A gyanus idegen szemet vetett egy párizsi táncosnőre, aki történetesen a Nemzeti Színházban vendégszerepelt. Esténkint otthagya a játékot és kőszoborként, összefont karral álldogált véletlenül a páholy alatt, amelyet másodnapokon Sükray ezredes bérelt. A táncosnő a második és harmadik felvonások között lépett fel, tündérmódozva előrelépett a színpadon és földöntúli lény gráciájával lejtett egy saját találmányú táncot.

— Ó, mint szeretem önt, asszonyom — sóhajtott a páholy mellvédje alatt a kőszobor és történetesen az ezredesnére vetette a lángoló két szemét, amelyet pedig csak azért kapott teremtményétől, hogy azzal Buzinkai (híres pesti kártyás) manipulációit ellenőrizze és sikerült csel esetén kezével jelentősen és észrevétlenül megkopogtassa a kártyás vállát.

Az ezredes világosan hallotta a francia szavakat. Elég volt egy futó pillantást vetni neje örömtől felragyogó arcába, hogy gyanuja sötét keserűséggé váljék, holott eddig otthonukban, a mennyezetes ágyakban gyakran beszélgettek a bolond franciáról, aki reménytelenül szerelmes a színpad hideg csillagába.

Sükray nemes ember volt és katona. Halk hangon felszólította nejét a csendes távozásra, mielőtt a produkció befejeződne és ismét teljes fényben ragyogna fel az aréna. A tündértánc alatt ugyanis csaknem vaksötétség borult a nézőtérre, az akkori pesti szív-

tolvajok nem kis örömére, akik felhasználták az alkalmat és levélkéiket vagy szavaikat láthatatlanul hölgyeikhez csusztatták.

Evelin megrendülve kapaszkodott férje karjába, aki csendesen a lózsai háttérébe vezette. Midőn Evelin már az ajtón kívül volt, az ezredes történetesen megfordult és előre levont és összegyűrt fehér kesztyűjét könnyed mozdulattal, mint egy labdát, a francia lovag arcába dobta, aki a páholy alatt szokott mozdulatlan-sággal állott. A kesztyű érintésétől a gavallér meg-ingott, mintha taglóval ütötték volna fejbe. Láthatólag elhagyta vére az arcát, szempillái fájdalmasan lezárultak. Kétségbeesett volt, mint Pest legszerencsétlenebb gavallérja. Csak akkor vette fel arca mindennapi hetyeségét, midőn a páholyajtó végleg bezárult Evelin s az ezredes mögött és a további színészkedés feleslegessé vált.

Tíz esztendővel előbb vagy később a gyanus franciát az ezredes átadta volna a rendőri vagy katonai börtönnek, őrizet céljából a legközelebbi tolonc-transzportig. Ellenben éppen romantikus korszak volt, mindennap lehetett eseteket hallani a szalónokban a férfiak nagylelkűségéről és önfeláldozó szerelméről. A nők szerelmesek voltak a színpadi hősökbe és a legtöbb pesti dáma hajlandóságot érzett magában, hogy megszőkjön az útjába vetődő táncmesterrel vagy muzsikussal.

Az ezredes tehát megjegyzés nélkül tudomásul vette másnap délben a francia két hasonszőrű barátja szájából, hogy a szemtelen uracs, akit tegnap este a színházban megsértett, francia nemes ember, rokonságban áll Szent Lajos családjával, vagyonát és rangját a mult századbéli forradalom miatt nem élvezheti... Amint közönségesen a francia márkőrök és szélhámosok mondani szokták, akik bekalandozták egész Európát, az életüket rendesen egy német vár-börtönben végezték, mert a teutonok nem ismerték a tréfát.

Az ezredes Asszonyfái és gróf Leiningen kapitányokat kérte fel ügyének gyors elintézésére. A tisztek kénytelen-kelletlen respektálták a francia vallomását, amely szerint a fegyverforgatások közül csupán vívőtörhöz tud, holott ezredesünk görbe magyar karddal verekedne.

Az akkori lovagias jogszokások azonban világosan rendelkeztek a megsértett fél javára. A tisztek mellőzték a hosszadalmas jegyzőkönyveket, mindketten csupán magánnaplójukban jegyezték fel az eseményeket, amely naplónak kivágott lapjai későbbben teljesen felmentették őket a katonai parancsnokság előtt.

Egy kora tavaszi reggelen volt a találkozás az ellenfelek között a városerdő azon részében, amely a mostani lövöldetér mögött terült el. Szándékosan választották az elhagyott helyet. Ezidőtájt ugyanis többször előfordult, hogy a nők, akikért a férfiak kardélre, vagy pisztolyra kiálltak egymással, behatoltak a Hétválasztó tánctermebe, vagy a kaszárnya lovardájába. Gyászruhában, sikoltozva vetették magukat a bajvívók közé és keserű-ízű színpadjelenteket rendeztek. Sükray ezredes teljesen titokban intézte ügyét, de nem állhatott jól ellenfele diszkreciójáról. Különösen, mióta észrevette, hogy Evelin az elmúlt két éjszaka csak szimulálja az álmot a mennyezetes ágyban. Szíve hevesen dobog és olykor hangozan, önfeledten sóhajt. Az ezredes, ki bús gondolatok között, mozdulatlan feküdt a felesége mellett, egyetlen arcizmával sem árulta el, hogy tudomása van az asszony ébrenlétéről.

Azon a végzetes, ködös reggelen is lábujjhegyen akarta elhagyni szobáját, miután a felesége fekhelye felől semmi nesz nem hallatszott. Midőn az ajtót csendesen felnyitotta, Evelin párducként vetette fel magát a habos, szalagos párnák közül.

— Ó, a nyomorult... Hát meg sem csókol, mielőtt elhagy? — kiáltotta magából kikelve és most látható volt ónos, beesett, álmatlan arca.

Az ezredes még egyszer nyugalmat erőszakolt sajtó szívére. Halk udvariassággal előbb az Evelin kezét, aztán a homlokát érintette ajkával.

Az asszony vad, féktelen zokogással dobta vissza testét a párnák közé. A nemes Sükray Kamilló ezredes a Hunyadi-féle fehér parólisoknál: utoljára csendesen behúzta maga mögött a hálószoba ajtaját. Sükray ezredes fájtó szívvel vette lépteit a városerdő felé.

Bármit mondanak a lovagi-regények elkeseredett és dühös férjegről, akik gondolkozás nélkül megölik hűtelen nőjüket: az asszonyok csalása elsősorban fáj, szentimentálisan, gyáván, búsan... Csak azután jön a szégyenkezés, medve módjára két lábra emelkedő hiúság és a kivédhetetlen, dühös bánat.

Sükray elhatározta, hogy a párbajban megöli a franciát, akinek minden valószínűség szerint titkos viszonya volt nejével.

Ki ismerné a nők rejtélyes érzéseit, rejtettebb útjait, soha be nem vallott kalandjait? A szent Ceciliához hasonlatos drága úrnő, aki az estélyen harmatozva illatozik, délután talán a kamarai erdőcskében járt a titokzatos lovaggal és térdén még látszik a hangya-marás... Üde, jószagú szája választékosan ejtegeti a keresett szavakat, amelyeket boldogtalan versírók vagy csapzott regényírók műveiből tanult, mindenkit bámulatba ejt szellemes társalgásával — míg egy órával az ünnepély előtt fékevesztett szerelmében talán olyan szavakat váltott titkos kedvesével, mint egy matróz-kocsma szolgálója... Az angolkis-asszonyok és a nőneveldek kifogástalan magaviseletre, illatos szerénységre és szemérmes táncrea oktatják növendékeiket, amely dolgoknak nagy hasznát vehetni a nagyvilágban, de bolondul, boldogul, boldogtalanul, fogvicsorgatva szeretni mégis csak az elzülött lovagoktól tanulhatnak az úrhölgyek, szemétférfiaktól, akik uccanók kitartottjai is voltak. Vajjon melyik unatkozó asszony ne szeretne megismerkedni a szerelem misztériumával?

Ilyeneket gondolt magában a nemes Sükray ezredes, amíg a párbaj színhelyére tartott, mert valamikor hadnagy is volt ökelme, amikor nem tartotta még oly szentnek a tizedik parancsot, mint mostanság, midőn az ő poharában illatozó virágszálat érintette a tisztátalan kéz.

A bajvivók fekete selyeminget viseltek mezíten testükön és a második menetnél a lángbaborult kedvvel támadó ezredes függve maradt a francia vívótőrön, mint egy bábaszarka a sövény tövisén. Az epée szívét szúrta keresztül s néhány pillanat alatt végzett a daliás férfival.

A kapitányok komolyan felszólították a kóbor lovagot, hogy hordja el magát a városból, mielőtt velük gyúlne meg a baja. A francia kijelentette, hogy ezt addig nem teheti, amíg az özvegy ezredesnétől bocsánatot nem kér... Felszólította az urakat, hogy mindaddig maradjanak a holttest mellett, amíg ő visszatér az ezredesnétől. S azután a legközelebbi úton menekül a városból.

A lesujtott urak tanácstalanul néztek egymásra. A francia meglepő vakmerősége elnémította szavukat. A lezárt szemű holttest mellén indult csak meg újult erővel a vérsugár, mintha halottaiban is halaná az ezredes a készülő bectelenséget.

— Mennyi időre van önnek szüksége? — kérdezte végül Asszonyfái kapitány.

— Körülbelül harminc perc alatt végezhetek.

— Siessen ön.

A francia felkapta szárnyas kabátját, fejébe nyomta köcsögkalapját és gyors léptekkel elhagyta a viadal színhelyét. Valóban felkereste volna a szőke Evelint, hogy a húzódozó kapitányok helyett elsőnek közölje vele a gyász hírt: erre nincsenek pozitív adatok. Evelin, aki egyedül beszélhetett volna a találkozás körülményeiről, hallgatott, mint ahogy a nők annyi találkozást az életben bölesen elhallgatnak.

Asszonyfái és Leiningen estélig őrizték ezredesük holttestét, mint Krisztust nagypénteken. Aztán koszra tették a hullát és a cinterembe szállították. Evelin először vette fel a gyászruhát. Szőkesége, fehér nyaka, suhogó szoknyája, drágalátos kis keze csakhamar megszerezte neki második férjét is, Burman Paul urat, aki a budai helytartóságnál magas tisztséget töltött be.

Burman úr ugyancsak agglegény volt negyvenötéztendőskoráig, mint a megboldogult ezredes, akiért a főváros valamennyi templomában rekviemet mondatott már Evelin. Nyalka, szertartásos, élcés férfiú volt Burman Paul, aki szívesen látott vendég volt az asszonyok körül a pesti előkelő polgár- és kereskedőházaknál. A férfiak e korban még titoktartók voltak, Burman úr egyetlen feledékeny pillantással sem árulta el az asszonyokat, akik valaha kedvesek és kegyesek voltak hozzá. Csupán abból a körülményből lehetne egyet és mást következtetni Burman úr életmódjáról, hogy a női öltözködés titkait úgy ismerte, mint egy varrónő. Pontos tudomása volt a fehér harisnyákról, amelyeket a nagymamák fáradhatatlanul kötöttek, hogy leányaik mindig tiszta strimpfliben járjanak a budai hegyek között. Burman úr ismerte a pillangókat, amelyek a térd fölött foglaltak helyet és csak a holdvilággal kacérokodtak. A hosszú, cik-cakos barchetnadrágok szenvedélyes barátok módjára éltek az emlékezetében. Az éberlaszting-cipőket egyetlen fogással tudta levonni a nők lábáról. Tudott a monogramokról, amelyeket az ingbe, a szív fölé hímeznek és arra valók, hogy szegény lányok belevakuljanak. Hej, Pesten mindig választékosan öltözködtek az asszonyok. A szoknya széle habtiszta volt, a fodor elragadó. Bizonyosan mindig mostak és vasaltak a nők, mikor egyedül voltak.

És ez a Burman úr, aki soha egyetlen szóval sem árulta el, hogy tudna tán még az amulettekről

beszélni, amelyek a pesti nők ruhája alatt, a nyakban elrejtve függnek; aki selyempárnácskán aludt ebédután lövészuccai otthonában, amely párnácska női hajszálakkal volt megtöltve, amilyen emléket a nők csak annak adnak, akit nagyon szerettek; aki asszony-cipőket, elfelejtett alsószoknyákat, felejtetlen harisnyákat, vállfűzőket, zsebkendőket, kalaptollakat érzelmes becsben tartogatott lakásán és a sárga selyemfüggöny mögött téli délután el lehetett ábrándozni a nőkön, akik valamikor szívdobogva, minden tagjukban remegve rántották meg a csengetyűzsinórt és első szavuk a komoly esküvés volt, amely szerint soha többé nem teszik be a lábukat ebbe a lakásba, mert meghalnak a veszedelemtől, a félelemtől... a szekrényből előkerült a nők pongyolaruhája, amelyet már régebben elhozott Burman úr... papucsban szaladgáltak a vendégek és számon tartották B. P. fehérneműs szekrényét... oly boldogan telepedtek le a karosszékbe vagy a dívánra, mintha egész életükben ott akarnának maradni, végképpen elfelejtették az intézeti nevelést és a társadalmi illemet, dalolgattak, gyermekek módjára hancuroztak, elfátyolosodott szemmel nézegették Burman úr gyűjteményét, kézzel festett képecskéket, egy középkori mise jeleneteit... És sohasem árulták el a pesti asszonyok, hogy látták egymás emlékeit a lövészuccai házban.

Burman úr olyan szerelmes lett Evelinbe, hogy a gyászév leforgását türelmetlenebbül várta, mint gyermek a karácsonyt és Evelin kívánságára megsemmisített minden emléket, amely a multhoz fűzte. Volt dolga a vén cserépkályhának, amíg az az egykor életrehevítő tavaszt, husvétot hirdető szerelmeiket mormogva felégette, megemésztette. Csupán egyetlen kulcs maradt meg Burman úr hatalmas férfiasságából. Az ürömi orosz kápolna álkulcsa volt ez, ahová anno dazumal elcsalogatta a nőket, akik nem merték átlépni a lövészuccai küszöböt. Evelin

a kulcsot magához vette egy féltékenységi jelenet kíséretében és Burman úrral való házasságának hatodik hónapjában már hasznát is vette a kápolna kulcsának, ahol a muszka hercegnő, az egykori nádorispánné ájtatos sírboltban feküdt.

(Pesten kevés volt az ó-hitű nő, aki magába szállott volna e megszentelt helyen. A katolikusok, reformátusok, zsidók, akik a maguk templomaiban a szemüket sem merték felvetni, félvén Isten közelségétől, az orosz kápolnában bűnösség érzése nélkül andalogtak Burman úrral, a helytartóság magasállású tisztviselőjével. A budai hegyek több pesti kiránduló-hölgyet ismertek, akik korán reggel felkeltek, kocsira ültek s megbízható barátnővel Ürömrre utaztak, ahol már várta a drága percet Burman úr és türelmetlenül vizsgálta a muszka pópa kegyszereit.)

Burman úrnak nemsokára alkalma nyílt tapasztalni, hogy Evelin ájtatos teremtés. Alig múltott el hét e szép tavaszon, hogy Evelin mellőzte volna az ürömi kirándulást.

— Csak ott tudok jóízűen imádkozni, — mondá az asszony és Burman Paul úr csodálatosképpen nem kételkedett az asszony igazmondásában. A férjek saját feleségükről mindig valami emberfeletti önmegtartóztatást feltételeznek. A világért sem mernék elhinni, hogy az ő feleségük hasonlatos amaz asszonyokhoz, akikkel legénykorukban bőven dolguk volt. Burman úrnak bizonyos megelégedettség töltötte el a szívét, midőn neje Ürömrre kívánczolt, hogy ájtosságát végezze.

Míg egy névtelen levél, amelyben Burman úr felismerte egyik régi barátnője kezevonását, felnyitotta a hiszékeny férj szemét. „Evelin polgári férje mellett ismét megkívánta a hadseregbeli tisztek fehér kabátját“ mondta a levél, amelyet Burman úr eleinte elbizakodottan dobott el.

— Persze, féltékenyek az asszonyok a feleségemre, — gondolta magában. — De most már elég

volt a harapásokból, kínzó, titkos, félelmes szeretkezésekből, megcsalt férjeből, nyugtalanságokból... Elég volt az ügyefogyott asszonykákból, akik miatt a kötelet a nyakamon éreztem.

Ámde a névtelen levél ismét felkereste Burman urat a hivatalában. Figyelmeztette a levélíró, hogy a nők mind sajnálják Pesten a szegény gavallért, akit egykor mindnyájan kedveltek. A szalónokban nem is említik őt másképpen, mint „a szegény embert“.

Burman úrnak kivörösödött a halántéka.

Midőn a harmadik figyelmeztetés is megérkezett, Burman Paul kiegyenesedett, mint egy jegenyefa; összeszorította az öklét és elhatározta, nem tűri, hogy tovább is gúnyt üzenek belőle. Neje után lopózott, midőn az legközelebb az ürömi kápolna látogatására indult. És Evelint sikerült is tetten érni egy macskabajuszú vértestiszttel, aki oly áhítatosan térdepelt a kápolnában Evelin előtt, mintha az szentkép lett volna, amelyet még senki sem érintett.

— Szegény számár, — kiáltott fel Burman úr, és egyben arcába köpött Evelinnek.

— Remélem, megboszulsz, — süvített villámló szemmel Evelin, és a becsületes vértestiszt csakugyan párviadalra hívta Burman urat.

A viaskodás valóban megtörtént és Burman úr meg nem érdemelt halálával végződött. A város-erdőben, talán ép azon a helyen, ahol az ezredes vére kiömlött az avarra, arccal elterült a földön Burman Paul úr, miután a vértés golyója homlokon találta. Fel kell jegyezni, hogy a magasállású hivatalnok igen nyugodtan viselkedett a párviadal alatt és szekundánsai előtt többször kijelentette, hogy ha meghalna a párbajban, halála feloldozás lesz számára, mert mindazokért a férjekért nyeri szomorú végét, akiket megcsal a hitvesük, akik pontosan végrendelkeznek.

Minden vagyonát Evelinre hagyta, miután az

utolsó éjszakáján Evelin bocsánatot kért tőle, bevallotta, hogy a névtelen leveleket ő írta, mert kételkedett férje szerelmében, kijelentette, hogy mindig csak őt (B. urat) szerette, mint a növény a termőföldjét, megvigasztalta, előkészítette a halálra és sok örömben részesítette.

Evelin tehát harmincéves volt, midőn azon bizonyos Álmos Ákos felesége lett, akinek ő negyedik hitvese volt.

Álmos Ákosról — a mostani Álmos apjáról — annyit tudunk, hogy nyugodt, jóálmú, rendes emésztésű, egykedvű falusi gavallér volt, aki minden nagyobb lelki megrázkódtatás nélkül temette el három feleségét. Az asszonyok kelengyéből kiválogatta a használható ruhákat, cipőket, bundákat, ingeket s gondosan eltette a következő asszony részére. A negyedik feleségénél már fel sem huzatta újra a hitvesi ágyat, amelyben a harmadik asszony meglehetősen kínos körülmények között kiszenvedett. Mérget ivott a szerencsétlen nő és a bábák, kenőasszonyok mindent elkövettek, hogy a gyomrából eltávolítsák a növényt. A csúf tengeri betegség nyomai ottmaradtak a hálószobában, midőn az Álmos Ákos az elkénevezett Evelint Pestről vidéki kastélyába hozta. Evelin elájult.

— Szegény feleségem — mormogta Álmos — bizony nem volt gusztusos elmúlása. A te hivatásod, hogy a házat rendbe szedjed.

Evelin tűrte a verést is, mert vándorlegényekkel, parasztokkal, kóbor muzsikussal vigasztalta magát, amit nyugodtan elmondott mindig az urának. Álmos Ákos ordított, mint egy oroszán s napról napra jobban szerette a feleségét. Az öregedő férfi kétségbeesett, álomtalan szerelme volt ez.

Álmos Ákos úgy szenvedett, mint egy fajdkakas, amelyet megszárnnyalt az orvvadász. Széljárta, andalgó, ködfátyolával játszadozó Nyírségen ő volt a legboldogtalanabb ember. A férfiak nevettek rajta,

a nők megvetették, senki sem sajnálta, csak az udvari bolondja, egy kicsapott deák, aki azelőttiben bizonyosan segédkezett az asszonyok temetésénél. Az öregek még emlékeztek, hogy Krucsay alispán leütötte a fejét hűtlen feleségének. Pipogyasággal vádolták; öreg már a legény, tüzes a menyecske, mondták a jóakarói; ki kellene verni a vármegyéből az ilyen hitvány férfit, vélekedtek mások. Nem is volt soká maradása a homokon. Elbújdosott szégyenével ide a tiszai szigetre, ahol azóta az Álmosok laknak, miután valamennyien restelnék az anyjuk repedt sarkát. Kezet csókolt a feleségének, mert ide a magányba követte.

De mi történt az erős, hatalmas férfival, aki belenevetett az asszonyok arcába, akik ő miatta hullatták könnyeiket? Mi okozta a változást e megvető férfiúnál, aki szóval, csókkal, simogatással fősvénykedve bánt az asszonyoknál; ünnepnap volt, ha észrevette gyengéd furfangjaikat, kedveskedő meszterkedésüket? A brontesz-ember megrokkant, mint a kapufélfa, amely idejét túlélte. Vörös szemmel figyelte felesége mély, egészséges álmát, leste az alvás közben elhangzó gyöngéd nyögdiéseléseket, duruzsolásokat, sóhajtásokat, amelyeket felszívott a szívébe. Neveket szeretett volna álmában hallani, amely neveknek a tulajdonosait másnap megöletné, megveretné, szurokban és tollban meghempergetné s így verné ki a határból. De az asszony játszott álmában, mint egy komédiásné. Gógicsélve nevetgélt és Ákos nevét rebegte fátyolozott hangon. Úgy ölelte meg a párnát, mint egy szerető izmos nyakat. Mindent ígérő szája csókra csucsorodott, mintha egy pólyásbabához vagy egy mézeskalács-huszárhoz beszélné. Muzsikált a lélekzetvétele, mint a kis verkli, amely a régi magyar házak komor ebédlőiben ezüstös hangon játszott bécsi valcereket. Kimondhatatlan gyönyörúségek áramlottak a nyakából, a vállából, kövérkés lábából. Drágalátos, ízletes, körte-édes

szerelem, amelynek nincs szüksége arra, hogy a lehúnyt szemek más nők alakjait varázsolják az eleven helyébe és a bujkáló gondolatok távoli édes nők emlékeit idézgessek, mint a nyugalmazott testőr nedvesíti szájaszélét a szép királyné emlékével, aki-nél fiatalkorában szolgált. Az a szerelem áradt Evelin lábujjából is, amely mindenért kárpótol a földön. Gyönyör volt a hajában, amely barnán, üdén göndörödött nyakán, amely hajszálakért a régi korban a lovagok a szentföldről visszajöttek. A válla királyságokat ért. Egy csókjáért, öleléséért szívesen megy a vérpadra a szerelmes férfi, mert mindent megtudott, ami az életben titok és rejtelem, midőn e csodálatos nő felhagyott a vonakodással.

Álmos Ákos, amíg Evelint elnézegette álmában, habfehérségében, barnaságában, hajlandó volt megérteni az ezredest és Burman urat, akik meghaltak ezért az asszonyért. Ah, szívesen áldozná ő is életét, ha Evelin megbocsátaná neki durvaságát, közönyét, gorombaságát, amelyet akkor alkalmazott, midőn e nő először belépett házába. De Evelin nem felejtett, nem engedett, kinevette a fenyegetéseket, szemrebbetés nélkül nézett a vadászpuska csövébe és vállat vont a kilátásba helyezett halálos ígéretekre. Nem rendült meg Álmos Ákos térdeplésétől, zokogásától, keserűségétől. Rúgott, mint a kanca, amelyet farkas támadott meg.

Igy aztán Álmos Ákos éjszakáit többnyire abban a nagy komor szobában töltötte egyedül, két gyertya között, amelyet azóta is laknak az Álmosok zordon kedvükben. Ha nem látta az asszonyt, inkább elbírta a szenvedést, amelyet ez a rendkívüli nő okozott. Francia enciklopédistákat olvasgatott, Anglia történetét és Kármántól Fanny hagyományait. Ezek a könyvek ma is megvannak és a kellő helyen be van gyűrve a lap, ahol a szenvedő férfiú az olvasást abbahagyta. Felvette a töltött pisztolyt és órákig nézegetett annak csövébe. Később — a második

télen — inni kezdett, (előbb korai ős könnyű felhőihez hasonlatos mámorú kerti borokat, amelyeknek elfogyasztása nyomán legfeljebb csak annyira látszik búsnak az élet, mint a ritkuló rekettyés felett uszkáló borongás; majd aranyveretű hegyaljai borok következtek, amelyek Attila hármás koporsójába temették az élet elviselhetetlen szenvedéseit) — és ezután kísérteteket látott. Ő volt az a Magyarországon ismerős típusból való falusi úr, aki egész nap részeg.

Álmos Ákos tehát oly szomorúan élt, mint a tökirály. Sohasem tudta elfelejteni felesége multját. A férfiak, akik az asszony életében nagyszámmal előfordultak, mint panoráma viaszfigurái álldogáltak a komor szoba sarkában, ahol Ákos úr borral hűtötte testi melegségét, fejetlen sárkányként vonagló lelkét.

Sohasem tudta kitalálni, mit kellene tenni, hogy a felesége szerelmét megnyerje, holott életében, dalia korában, nemtörődömségében, rugalmasságában, esőt, havat, hideget megvető ifjúságában egy csoportnyi nőt szerencsétlenné tett. Jól összerugdosta a szívüket, ártatlanságukat, gyengédségüket. Élt a nők kegyében, mint a siket dísznő a búzában. Unta ölelésüket, természetadta vágyakozásukat, szonett-hangjukat, keservüket. Bajuszt pörgetve, némán, egyetlen tekintettel férközött a sok nő képzelem-világába, pedig a fehérharisnyás falusi nők Istent és a poklokat félték. Ha megszólalt, a hangja a szív közepébe ért. A simogatása selyem volt. Szenvedélyes csókja felejthetetlen élmény. És éjszakánként fel s alá járt, görnyedten, mindenben csalódottan Evelin arcképe alatt, amelyet egy vándorpiktor suttyomban készített — mert az asszony még olajban sem akart ura szolgálatában állani —, felnyögött, mint egy nyavalyás:

— Miért nem szeretsz, édes feleségem, angyalom?

Járt-járt az arckép alatt, mint egy holdkóros,

egy éjszaka megszólalt az arckép, — vagy tán az eredetije suhant a borgőzös szobába:

— Szeretni foglak, ha megölöd magad érettem, — felelt egy dudorászó hang Álmos Ákos panaszaira.

Az éjek később tanácsot adtak, hogyan hajtsa végre Álmos Ákos az öngyilkosságot.

A sziget, ahol az emberek elől meghúzódott a féltett asszonyával (mintha rabolta volna a kincset), javában a tiszai kiöntések között állott. A távol messzeségben terültek el a Nyír gondolattalan, egyhangú homokbuckái, sötétlő rekettyések aludtak a látóhatáron, mint reszkető özvegyasszonyok, a vadludak eligyekeztek e tájról az éjszaka sötét kárpitja alatt, mint menekülő szellemek, akik búcsúzóul különös hangokon kiáltanak le a bús magosságból, mintha mindazokat magukkal hívnák, akiknek itt nincs boldogságuk.

— Gi-gá! — mondják a rejtélyes, túlvilági madarak.

Így hallja hangjukat a pákász fekhelyén, de aki szereti az élet csodálatosságait, az megérthet a sötétségből érkező hangban mindenfélét. Álmos Ákos azt várta, hogy a vadludak hívják őt a túlvilágra. Elmegy innen, mint fekete, csapzott, jégszárnyú vadlúd, messze, messze . . . És midőn már nem leli fészken a tojó a gunárt, útrakerekedik ő is a hím után az égboltozat rejtélyes országútjain. Mire felkel a nap, de a földön még sötétség van, a magosság arany-tengerében úgy úszik párja után a madár, mint egy bús, aggódó hattyú.

— Gi-gá! — kiáltja a túlvilágról Álmos úr és Evelin megalázkodva, engedelmesen utána talál az álmok országába.

Tavaszkodott, a Tisza környéke telve volt boszorkány-gőzökkel, mocsári lehelletekkel. Ákos úr a lápban töltött egy holdvilágos éjszakát, amikor világosan látta az ég fehérségébe nyúló lajtorját, amelyen a lelkek, mint apró homokszemek kapaszkodtak

fel. A tavasz-éj csodálatosan ragyogott a varangyos föld felett. Ködök, párák, füstök úsztak felfelé a magosságba a lápból, mint megholt gyönyörű nők alakjai, akik kelletik magukat a holdsugárnak. A vízi-kígyó most hányja régi bőrét, a halak és a gyíkok a holdtól kölesönveszik testük fényességét, a vén, hangtalan vízimadarak most esküsznek fogadalmat az örökös hallgatásra. A föld kitárul alatt, mint a kagyló és a rejtelmes éj eljegyzí a magzatot, amelyet még nem látott emberfia.

Ekkor következett el Álmos Ákos úr tragikus halála.

A mocsárláz, amely a tiszai szigeten kígyó módjára osont be elpusztíthatatlan szervezetébe, bekúszott a torkán, a szemén, mint mérges füst, végképpen megzavarta az ekzaltált férfiú lelkiállapotát. Orvosilag akkor még érthetetlen módon: az úgynevezett malária, amelyet kininnel gyógyítanak, mint a legtöbb indiai betegséget, az örültség alakjában lépett fel Álmos Ákos úrnál. Elkövetett cselekedetei legalább is azt bizonyítják, hogy a tragikus úr megháborodott a szigeti kúriában.

Egy májusi éjszakán, midőn hosszadalmasan nézett a vörös holdba, amely gunnyasztani látszott a lápok szélén és a rekettyések közé ereszkedett, mint egy részeg király a pórleányokhoz, megérlelődött benne a gondolat, hogy véget kell vetni szenvedéses életének. De előbb...

Az örültek nesztelenségével közeledett Evelin hálósobájához. A kegyetlen asszony éjszakára mindig elzárta a tölgyfaajtót törvényes férje előtt, bár az a bibliából is ráolvasta, hogy ehhez nincs jussa. Evelin vállat vont. Vajjon mi köze volna neki a bibliához?

Ezen az éjszakán, mintha előre érezte volna a csodálatos asszony a történeendőket, mint az időjárás változását a kisujjában, nyitva volt az ajtó és Evelin látszólagos mély álmából arra tért magához, hogy

egy kéz nehezedik a nyakszirtjére, egy reszkető, boldogságában vonagló tenyér tapad a Vénuszéhoz hasonlatos dombocskára, amely a molett asszonyoknál a nyakesigolya alatt fekszik és csodálatos kábelek, táviróhuzalok közlik innen a menyegző pillanatait. Egy régi históriás-ének is emlegeti már az asszonyok nyakszirtjét, amely hely nemcsak a legkívánatosabb, de egyben leggyöngébb bástyája is a gyönyörű várkastélynak, amelyet női testalkatnak neveznek. Evelinnek olyan nyaka volt, hogy egyformán ráillett a nyaklánc és a kötél. A szép asszonynyakak, melyek oly öntudatosak, mintha külön hattyú-életet élnének és szinte az agyvelő parancsolata nélkül végzik tündéri mozdulataikat, látnak, hallanak, beszélnek, felemelkednek és megalázkodnak, már sok férfinak kergették a csizmaszárba az eszét.

Evelin csak addig tűrte a simogatást, amíg az álmom kiröpült az ablakon, mint egy madár. Aztán sziszegve kérdezte:

— Miért költött fel?

— Miért... — révedezett Álmos úr. — Mert el akarok tőled búcsúzni, édes jó feleségem.

— Ezért nem hagy aludni?

Álmos úr búsán bólogatott, mint éjszakában rekedt vándorló:

— Ezért fiam. Az élet elröpül belőlem egy óra múlva. Hűtlen macska szökik el lábamnak, kezemnek mozgásában. Jégverembe megyek lefelé sikos lépcsőkön s az ajtót becsapták a fejem fölött. Addig az óráig, amíg élek, boldog akarok lenni. Nem gondolkozni, nem félni, nem remegni, nem visszakapni a fejem a láthatatlan csapástól... Egy óra. Behunyini vagy kinyitni a szemem: és téged látni, érezni gyönyörűség, akinek kelyhéből sohasem ittam.

Evelin bosszusan ráncolta össze a homlokát. Alattomosan nézett a szemöldöke alól a férfira, mintha méregette volna, mennyi hitelt adjon szavai-

nak. Vajjon nem csapja be vándorló kintornás módjára, aki szomorú nótát játszik az ablak alatt, megrikatja a szíveket, felkölti a ház bús kísérteteit, míg magában nevet s a bort nyalogatja a bajszáról?

Evelin komoly és elszánt nő volt. Még semmit sem követett el, amit utólag megbánt volna. Most aggódott, hogy megcsalják.

— Becsületszavára? — kérdezte, inkább csak azért, hogy jobban átvizsgálja a helyzetet.

Álmos úr meghatottság nélkül, szinte különösen bölintott, mint egy falábú ember, aki spirituszban viszontlátja elveszett lábszárát.

— Esküdjön meg a feszületre, — duruzsolt Evelin, miután semmi gyanusat nem észlelt Álmos úr magaviseletén.

Álmos Ákos féltérdre ereszkedett. Evelin kinyújtotta a kezét a nehéz ezüstheszület után, amely századok óta arra szolgált, hogy megbékítse, elnémítsa a haldokló családtagok átkozódását. Fegyvernek is beillett volna ez a feszület. Segíteni lehetett a túlvilágnak, ha valaki jól meglóbálta a súlyos ezüst tárgyat.

Álmos kezébe vette a feszületet és érthető, csendes szóval esküdött a bolthajtásos szobában:

— Én, Álmos Ákos, esküszöm a Mindenhatóra, Krisztus urunk hét sebére, hogy egy óra leforgása mulva nem leszek az élő-elevenek sorában, kinyújtózkodott halott leszek, aki sohasem tér vissza a túlvilágból.

Evelin beleegyezőleg bölintott.

Egy pillantást vetett az üvegszekrényében ingó óraműre, amelyen éjfélkor tizenkét apostol ment végig libasorban.

Amely óralap kopott volt a sok várakozó, kétségbeesett, halálos pillantástól, amelyet már rávetettek a szemek, amelyek színes kavicsok lettek a Felső-Tiszában. A római számok elhalványultak, a mutatók bajuszai lekonyultak, a körbenjáró zárán-

dokok megkoptak. De a szerkezet fáradhatatlanul dolgozott, mintha még nagyon sok tennivalója volna a földön, utolsó óráját mutatni sok szenvedőnek.

— Mikor az apostolok jönnek, ütött az órája, — mormogta s elfújta a rózsaszínű gyertyát.

Mi történt aztán Evelinnel, miután megtanította az első Álmost nőért, szerelmi örömben és búban meghalni? Mióta az Álmosoktól nem hiába kérdezték a kíváncsi nőcskék:

— Tudna értem valami nagyot tenni? Meghalni?

Evelin kilenc hónap mulva egy mélabús fiúcskának adott életet, akivel sokszor járt apja zöld sírhalmához, amely kívánsága szerint egy erdőcske szélén volt, fehér nyírfák között, mint Lenszkyné. A könyvespolcon pedig ma is ott fekszik az Anyegin (francia nyelven) s a kellő helyen begyürve a lap.

A fiúcska a keresztségben Andor és Zoltán nevet nyerte, mint Magyarországon ezidőtájt Szendrey kisasszony, Petőfiné után divatba jött ez a név azon mamáknál, akiknek gyász volt a fejükön. A nők, akik nem tartják meg az özvegyi hűséget, messziről megérik egymást, mint a vándorcigányok; szalmaszálakból keresztet vagy egyéb jelt hagynak hátra az országúton, amerre bolyongtak; egy báliruha vagy egy kalapka különös viseletével tudósítják egymást, hogy férjükön kívül más férfiakat is kitüntetnek kegyeikkel. Sajátságos, de igaz dolog ez. A régmúlt világban falusi úrinők végigolvasták az estélyek névsorát, morzsa-bálok megjelentjeit s messziről tudták, hogy kinek akart tetszeni barátnőjük, ismerősük farsangi ruhájában. Evelin az Életképek és Hölgyfutár hasábjairól pontosan értesült a pesti eseményekről. Falusi remeteségében is résztvett a főváros mozgalmas életében. Hosszú leveleket vitt a gyorskocsi. És a divatlapokból megállapította, hogy kinek kedvez az új divat Pesten, arcukhoz, hajukhoz mely kalapka illik. Ugyanezért rövidre nyíratta a haját, mint Petőfi özvegye; hegyeslábú íróasztalka

szerelmet merengett; regényes naplót írt, amelyben boldogtalansága felett kesergett; sohasem jutott eszébe senki a régi férfiak közül; ellenben több levélben meghívta Lisznyai Kálmánt, a kor divatos költőjét falusi birtokára, kitekintett az ablakon, vajjon megérkezett-e a cifraszűrös; midőn ötvenéves korában tüdőbajban meghalt, a Fővárosi Lapokban azt írták róla, hogy szép lélek s nemes honleány volt, aki híven viselte az özvegyi fátyolt tragikus férje után.

Ezek voltak ősei a halottnak, akit az élő, valódi Evelin meglátogatott a tiszai szigeten.

A régi Evelin arcképe ott függött a falon életnagyságban s az élő Evelin az arckép alatt állott, — mintha megelevenedve kilépett volna rámai közül a festmény. Csodálatos hasonlóság volt ez. Mintha a rendkívüli nő, aki annyi bajt okozott jámbor, hiszékeny férfiak életében, úgy fűtötte a fagyos szíveket, mint egy máglya az erdő szélét, amelyet a didergő favágók körülállnak, — újra kezdené elmúlt életét. Neki kétszer szabad élni, mert rendkívüli; s egyetlen élet alatt nem bírja végigcsinálni a teendőket, amelyek a földön várnak reá. Mintha visszafordult volna az örök nyugalom kapujából, mert észrevette, hogy tagjai még ifjak, szeme lobog és halott szívében nem aludt el a gyertyaláng. Visszatért, hogy még egyszer körülnézzen, új férfiakkal megismerkedjen, új pohárral igyon a szerelemből... Csak barna, dús haját hagyta a föld alatt. Midőn kibujt a föld alól, a kankalinokkal és szitakötőkkel, éppen sűrű rozsvetés borította a mezőket. Hogy haj nélkül ne legyen, koszorút csavart a fejére érett rozskalászból, vörös és szőke füvekből. Egy-egy csík barna volt hajában, mint a tigrisen a folt. A boszorkányságot s a bűbajt az első holdvilágos éjszakán megtanulta, midőn a fák alvó lombjai között túlvilági lelkek suhannak tova, mint szárnyasegerek. A fiatal nyírfákból savó szivárog, amelyet megisznak a halvány

nyírségi nők, hogy örökké hajlékony maradjon a lábúszára és késő vénségükben is fénylő térdekkel üljenek a seprőnyélen. A férfifrontást sem kell e tájon külön megtanulni öregasszonyoktól. A vadmadarak kora tavaszi hangjai lopóznak a nők hangjába, mint furcsa melódiák a Nyírség muzsikájából. A költőkacsza meleg lomhasága érezhető a nők csipőjén. Nyurga napraforgók napimádó szeme a tekintetükben. A hajukat a szél szeszélyes ujjai boronálják, mint a fiatal vetést.

Evelin, a régi Evelin arcképe alatt hosszadalmasan megállott s egyetértő pillantást váltott az ősszonnyal; szívfájása elmúlt, mint a gyermek fájdalma, amelyre ráfújnak; nyomban megérezte, hogy különös hatalma van ebben a házban, hol mindenki tartozik neki engedelmeskedni. Hazajött, a régi asszony örökébe, akinek még szinte látszik lengő szoknyája az ajtófélfák között. Csak követni kell a nyomot. A vándorpiktor primitív olajfestményén a hosszúkás, fehér kéz előremutatott, mint egy babonás jeladás mindenféle asszonyoknak, akik valaha e házba lábukat beteszik. Evelin követte az ujjmutatást. Álmos Andor, ősei példájára, már életében elkészítette jószagú diófakoporsóját és imára kulcsolt kézzel feküdt benne, frakkban, tánccipőben, udvariasan, mintha megbecsülné vendégeit, akik halottaiban fölkeresik.

— Álmos — mondta Evelin —, hát itt hagyta engem? Hogyan élhessek én most már nyugodtan tovább, midőn hiába hívlak téged?

A halott nem rezzent, pedig Evelin úgy dudorászott, mint egy vadgalamb.

— Tudom, hogy meghaltál, valóban, komolyan, ünnepélyesen eltávoztál a földről, színészkedés és hazugság nélkül lehúnyta a szemed s nem tiltakoznál akkor sem, ha tíz métermázsza földet reád borítanának. De én mégis kérlek, hogy térj vissza, mert nem tudok én már élni nélküled.

Így beszélt Evelin a halotthoz, mire az csendesen felült fektéből.

Csodálkozva, de meglepetés nélkül nézett Evelinre, mintha egy kedves álom folytatása volna a leány.

— Azt hiszem, nagy beteg voltam, — mormogta és lassan kiszállott a koporsóból.

III.

A szerető, akit a vetőkártya mutat.

Lakott Pesten a belső városban egy különös fiatalember, akinek fehér kamásliját, vasalt nadrágját és göndörített haját az esti órákban lehetett látni.

Külsejében olyan volt ez a bizonyos fiatalember, mint egy régi amuletről való figura, amelyet vallásos öreg hercegnők és elcsábított polgárleányok viseltek a nyakukban. Régi divat szerint fésült barna fürtei, fáradt mosolya, többnyire bánatos pillantása és ruházkodása, amely ötven év előtti divatképekről készült, mikor romantikus férfiak jártak a földön: mind-mind azt a célt szolgálta, hogy a nők magukba zárják, szívükbe véssék a fiatalembert. Olyan finomnak és előkelőnek látszott, mint egy törvénytelen herceg. Vajszínű kesztyűiben, frissen beretvált arcával, mintha a Nemzeti Kaszinóba készülődött volna, holott csak messziről s megvető mosollyal látta a fiatal grófokat a Szép ucca környékén s magában hülyéknek vélte őket.

Történetünk idejében éppen hontalan volt Kálmán.

Az idősecske dáma, aki részben könyörületből, részben hervadhatatlan szerelemből, Ninon de Lenclos-ként magához vette a fiatalembert, ezen a napon vette észre, hogy aranyait megdézsmálták. Híres aranytallérok voltak ezek. Ninon fiatalkorá-

ban kapta őket ajándékba fejedelmektől és bíbornoktól, angol hercegektől és trónkövetelőktől, akik a mulatságos és barátságos asszonyt meglátogatták. A földkerekség minden zugából hoztak királyok és királynék fejével ékesített tallérokat a fehérmelényük zsebében a gavallérok. Ninon, mikor egyedül maradt a kúpírúccai kis palotában, kijelentette, hogy ő sohasem unatkozik, mert a legelőkelőbb társaságokban tölti napjait. Körülrakta magát aranytallérjaival s egyformán szól a monakói fejedelemhez, mint Viktóriához. Ezeket a híres aranyakat dézsmálta meg Kálmán, aki a házban tartózkodása harmadik hónapjában természetesen álkulcsot készített a vasszekrényhez.

Kálmán nem vette tragikusan a kidobást. Ninon akkor bocsát meg neki, amikor ő akarja és miután felszereltette az új zárat szekrényére. Sőt minden valószínűség szerint Ninon keresni fogja, felöltözik kofának, mint özvegy Baradlayné a Jókai-regényben s bebarangolja utána a várost.

Szokás szerint a Józsefvárosnak vette most is útját, ahol egy don-jonos merengő ház szürkefüggönyös ablakai alatt naponként elsétált, meggyőződést szerezni arról, hogy a madár még nem tért vissza kalitkájába.

A múzeum körül oly változatlanul álldogáltak a paloták, mint a római pápaság. Itt nem sietnek az étellel, mert annak soha sincs vége. A családok vére kifogyhatatlanul csergedezik, szinte ugyanazok folytatják tovább az életet megifjodva, akik meghaltak. Ugyanazon alakok járnak a paloták belsejében, a lányok egyformán esküdnek meg a férfiakkal, a grófnéknak éppen úgy őszül a hajuk, mint az ősanyjuké. A kapuban ugyanazon nagyszakállú, kopasz, kesztyűs portások állnak a jól nevelt paripák feje elé, amíg ugyanazon vendégek elhelyezkednek a batárokban. Múlnak a napok, vágyak, elérhetlenségek nélkül. Legfeljebb a patikaszagú háziorvos

ír fel néha egy receptet. A könyvek ugyanazon regényeket mondják. A gyermekeket nem igen keresztek olyan nevekre, amelyek már a családban elő nem fordultak.

Kálmán szerette ezt az előkelő világot. Ah, mennyiért nem adta volna, ha bepillanthat a grófnék lakó- és hálószobáiba! Vajjon mivel töltik napjaikat e földreszállott angyalok? Valóban úgy ápolják a lábukat, mint a táncosnők? Szerelmes-e a gondolatuk egy rézmetszetbe vagy egy fürge versbe? Hideg, közömbös, fénylő arcukat, különös, fodros hajukat, hattyú-nyakukat és fülcimpájukat hány-szor vitte el emlékezetében Kálmán, midőn a hintó ablakán át szemügyre vette őket! A kontesztek szobalányait is szívesen vette volna, mert bizonyosan azokat a harisnyákat és cipőket viselik, amelyeket úrnőjük nekik ajándékozott. Meg kellett azonban elégednie az inasokkal, akiknek beszélgetéseit sokszor élhallgatta Ivkov kis földszintes kocsmájában, az Üchtritz-házban.

A madár még nem tért vissza kalitkájába és Kálmán elmerengett a vasrácsos kapu előtt, a homlokát a rudaknak támasztotta és tétován járta be az avarral fedett kis köralakú udvart, amely olyan volt itt, mint egy finom szelence, amelyben ifjú, jókedvű álmokat tartogatnak. Ez a francia kertecske, a fehér gloriett, a zöldsoknyás fenyők és a falakat befutó vadszőlők voltak azok, amelyek Evelint tavaszokon és őszykőn a kalendáriumra emlékeztették. Kálmán néha úgy hitte, hogy komolyan, szinte halálosan szerelmes Evelinbe, meg fog halni érte, mint egy lovaghoz illik. S ezen az alapon rokonának, szövetségésének tekintette a kis francia kertet, amely a város legdrágább területén csupán arra szolgált, hogy növényzetével egy szép leányt szóraztasson.

Itt állt minden este a vasrácsos kapu előtt, mint egy vezeklő, akinek gondolataiban mindig ugyanaz

a mult vonul el. Boldogságok tűnő felhői, remegő napfoltok a szőnyegen, búcsút integető víziók. Ez az óra volt az ájtatosság órája. Ha vallásos lett volna Kálmán: az alkonyati órában a ferenci barátok templomába fordult volna be a mályvavillatú belvárosi lányok után, mint komoly, előkelő urak, akik itt mindennap imádkoznak. Ha egyszer nyert volna a kockán a játékbárlangban, ahol éjszakáit töltötte, hajnaltájban a Rókus kápolnájába lett volna kedve betérni, ahol szegény apácák, mint sötét tenger partján a fehér sirályok üldögélnek a padsorokban és oly céltalanul imádkoznak, mint a madarak énekelnek. De Kálmán szerencsétlen flótás volt s már nem hitt sem az emberekben, sem Istenben; holott alig töltötte be huszonötödik évét. Ez avarral borított, elhagyott kert volt számára a megváltás és megtisztulás. Itt jutott eszébe, hogy valamikor ártatlan és ifjú volt; tavaszreggeleken megcsókolta az ecetfa virágát és úgy hallgatózott a messzi, mély, komoly őszi délutánra, mint egy szelid bölcsre, aki mindig csak jóságra tanít. Anyja és apja arca feltünedeztek az ösvényen — amelyet Evelin szentimentális tiszteletében érintett —, mint elhalaványult fotografiák, melyekhez hűtlen lett. A messzi, ártatlan mult búsan és szemrehányás nélkül merült fel előtte. Ó, ha egyszer hallhatna egy dorgáló hangot a multból! De az hallgatott, mint az imádott nő, akit felhevülésünkben, meggondolatlanul örökre megöltünk.

Kálmán a Józsefvárosból andalgó és meghatott léptekkel tért vissza a Belvárosba, ahol sör- és pörköltzagú kis kocsmákban evett és züllött, de jókedvű, mindig bajban levő, de örökké reménykedő cimborák között töltötte idejét, akik mit sem tudtak szíve nagy sebéről. A paprikás ételek kimelegítették arcát, a habos sörök lehűtötték torkát, a zsírfoltos ujságból elolvasta a napi eseményeket, trágár és vicces történeteket hallott barátairól. Tűrhető, vidám s

gondtalan kedvvel múlt el az este. Néha egy-egy uccainó felköltötte az érdeklődését, akinek pásztor-órája után úgy érezte magát, mintha a halállal ölelkezett volna. És csodálkozott, hogy a többi sikátorokban bolyongó, fátyolos, rosszparfömös nőket nem fogja karon a nyurga gavallér, akinek halálfeje alatt esárp van megkötve.

Az éjjél már rendesen a játékbárlangban ugyanazon sápadt arcok között találta. A pincér vígan, frissen hozta a párolgó feketekávét, jó reménység sugárzott ravasz szeméből. A termek levegője még tiszta volt, a szőnyegetek nem mocskolta be szivarhamu. Az urak inge fénylett s nyájasak, derültek voltak, mint előkelő gavallérokhoz illik. Szertartásosan fogtak kezét, kedélyeskedtek a bankadóval, akiről pedig mindnyájan tudták, hogy hamisan játszik. A háziasszony frissen megfésülve, gyémántfülbevalósan, kövérkés, enyhe kezeit csókra nyujtotta s jó, üde illat áradt a nyakából, félcipőjéből. A titkos ajtón egymásután eresztette be a jeladás után a komornyik a város különböző részeiből ide igyekezett játékosokat, akik híreket hoztak kávéházakból, színházakból, éttermekből, klubbokból. Eleven, irigylésre méltó élet folyt a szalonokban. A kabáton még jól esett a virág, amelyet egy női kéz tűzött oda az est folyamán. Szellemes és kellemes óhajtott lenni mindenki, amíg megszólalt a bankadó csengettyűje.

Egy festett bajúszú, gondosan megberetvált és pomádés, ritkuló hajú férfiú volt a bankadó, akinek tar koponyáján úgy feküdtek a barna hajszalak, mint a téli fák fekete gallyai. Zöld vadászkabátot és macskanadrágot viselt, mint egy fővárosba huppant vidéki „gentry“. A hosszúkörmű kisujján nagy pecsétgyűrű volt, amelyet vehetett tán egy régiségkereskedőtől is. Mindenkiel pertu volt, mert ez a divat a kaszinóban. Kiülő, béka-szemeivel tetőtől-talpig végignézte a vendégeit, nyakkendőjébe borsónagyságú ékkő volt s rövid óralánca volt, mint a katonatisztek-

nek. Platinával borított és hamis fogai kékes ajkai mögött titokszerűen mosolyogtak. Ez az ember soha sem gondolt arra, hogy odakünn tavaszodik... Nagy amerikai cipői voltak, fül- és fogpiszkálója ezüstitokban, aranyhátú bajuszkeféje, ezüst szivarvágója, szarvasagancsból zsebkése, egyforma színű maroquinbőrbe kötött notesze, tükre, kis és nagy pénztárcája, a hátulsó zsebében Browning-pisztoly, a kabátján alpesi-rózsa elefántcsontból, amilyent Ausztriában árulnak, egy százkoronás arany a mellényzsebében és tokbazárt borostyánszipka, amelyet szivarhoz és cigarettához lehetett használni. Az A'Há nevű török cigarettából oly bőségesen és jóízűen fujta az édes füstöt, mintha az imént ebédelt volna. Ízlett neki az élet. Csak a halántékán dudorodtak gyanusan az erek. Talán még se fog az emberi kor legvégső határáig felemelt kisujjal francia pezsgővel töltött poharat a festett bajusza alá önteni.

(Kálmán, aki képzeletben még mindig a múzeumkert környékén merengett és édes, kimondhatatlan leányszoknya-illatokat érzett a párolgó feketekávé szagában, annyi tekintetre sem méltatta a gyanus és urizáló társaságot, mint a hordárokat az uccasarkon. „Evelin“, ismételte magában nagyon sokszor, mint egy varázsigét, amely megvédelmezi minden veszelemtől.)

Mielőtt a bankadáshoz fogott volna a bajuszos, félszemre való üveget kotort elő a zsebéből, amelyet aranyrugó erősített a szemöldök alá. Ő már úr volt. Vajjon minek feszítené meg arcizmait a monokli egyensúlyozásával? A tekintélyt kölcsönző kristályüveg szinte önmagától helyezkedett el jobbszemén.

Szerette francia nyelven mondani a játékhoz szükséges vezényszavakat, mint egy bálrendező a négyes figuráit. Ha a politikai pályára lépett volna, sok sikere lehetett volna az ujságok által ismételt jelszavak és mondatok fontoskodó hangoztatásával. Ellenben, adóhivatalnok volt egy alföldi városban, mielőtt

nőül vette volna azon híres hölgyet, akinek pezsgős-termei voltak Pesten. A hölgy elhervadt, de ismeret-ségei kifogástalanok: csaknem minden könnyelmű embert ismert a városban szalónja révén. Elhatározták, hogy játékbankot tartanak és Zöld úr sohasem veszi fel többé a gérokkot.

Semmi sem történt a világtörténelemben Zöld úr pesti megjelenésével. Csak egy gazemberrel lett több a városban, aki magyarországi vidéki úrnak adta ki magát, szemhunyorítás nélkül aláírt volna egy hamis váltót, lelkiismereti bajok mellőzésével kirabolt volna az országúton vásárosokat és jóízű horkolással aludt volna akkor is, ha egy-két embert el kellett volna tenni útjából. Ez a Pestre származott és itt grasszáló ál-„gentry“ a legkomiszabb anyag a magyarság tes-tében. Fertály-mágnás allűrökkel lopnak és csalnak; s azzal vigasztalják magukat, hogy a zsidók miatt nem lehet boldogulni Magyarországon. Zöld úr típusa volt annak a magyar svindlernek, aki folytonosan kortesbeszédeket mond önmagáról, bárgyú szekundánsokat szalaszt, ha sértve érzi magát és keményen pöffeszkedve néz szét a pesti horizonton, amíg embe-rére akad, aki beveri a fejét.

A játékosok frakkos és szmokingos társaságában meg szokott fordulni egy kövér és koravén zsidó, aki valamikor sápot kapott Gusztitól, a mostani háziasz-szonytól, amíg annak pezsgős s egyéb szerelmi üz-letei voltak. Akkor még Diamantnak is más nézetei voltak az életről, amíg a tőzsde, a kártya és az asszo-nyok bőven ellátták az élet szükségleteivel. A mulató-helyeken, kártyabarlangokban első gavallér volt Diamant, híres táncosnőknek küldött virágot, kereszt-nevén szólította a fiákerest és az orfeumi portást. Víg ember volt, aki szívesen áldozott a baráti összejöve-telekért. Sorsa azonban megfordult. Kopasz, ősz, sör-tés és kövér lett. Asztma gyötörte, verekedett, ha többet ivott, adós maradt a főpincérnek, a tőzsdéről kiharangozták, szabója megtagadta a hitelt, barátai

elhagyogatták, kártya és a turf nem állott szolgálátára. Ám ebbe és mindenbe belenyugodott, mert böles ember volt. Csupán ott volt még sebezhető, midőn más ember szerencséjéről hallott, akit magánál alábbvaló embernek ítélt. Sötét pir és gúnyos düh borította el az arcát, elhallgatva szívta szivarját, mély megvetését legfeljebb kézmozdulattal fejezte ki.

Diamant utálta Zöld urat, mert adóhivatalnok volt s mert Gusztit feleségül vette s mert a rulettnél bankot adott s a nyereségből neki ritkán, az asszony közbenjárására juttatott.

Ilyenkor reggelig kellett üldögelni a szalónban és világosan hallani a beszélgetést a szomszédban, a vendégek távozása után férj és feleség között.

— Te, Zöld, a Diamantnak kellene valamit adni — kezdte az asszony.

— Akassza fel magát, — felelt a bankadó.

— Úgy nézem, a kvártélyával is adós.

— Menjen lopni, — javasolta Zöld úr.

— De nézd... — folytatta az asszony és a többi szavakat már nem hallotta a virrasztó Diamant, mert Guszti duruzsolásra fordította a beszédet. Csak a házigazda felesattanó kiáltása hangzott ki hozzá a szomszédba:

— Én tartsam, mert valaha a szeretőd volt?

Diamant magában búsan legyintett, de nem mozdult helyéről, mert bizonyos volt, hogy Zöld úr ezután sárgán, dühtől, gyülölettől bágyadtan néhány bankjegyet hoz a hajnali vendégnek.

Diamant szeretett fiatalemberekkel beszélgetni, akikről feltételezte, hogy tisztelik őt tekintélyes multjáért. Így Kálmán mellé szegődött a szalónban, amíg az öreg inas, aki valaha márkőr volt Guszti leánykorában, bőven öntögetett az ingyen-pezsgőből.

— Lássá, öcsém uram, Magyarországon kétféle ember van. A gróf és a zsidó. A többi nem számít. Se nem szoroz, se nem oszt. Ez a mi házigazdánk a nülák közül való, — beszélt a koravén, kövér ember, aki

a legtöbb osztrigát ette meg Pesten. — A történelmi nemesség úgy viselkedett, mint a balek. Fízetett há-
táridő előtt, mintha hitelét akarná megerősíteni. Negy-
vennyolcban, vagy tudom is én, hogy mikor, odaadta
az utolsóját, amiye még volt, a nemesi kiváltságát.
Önként degradálta magát közemberré, holott, ha egy
zsidó lett volna a társaságban, az bizonyosan felszólal:
meghalok, de kergetni nem hagyom magam... Per,
veszekedés, árverés nélkül fizetett a magyar nemes-
ség a multakért; mit akar egy olyan náció, amely
önként lemondott minden kiváltságáról?

A szomszéd teremben már pörgött az elefántesont-
golyó.

Egyelőre Zöld úr pergette a rulett-masínát olyan
szakértelemmel, mint egy kivénült montecarlói hiva-
taltok. (Ha a gép rosszul végzi tennivalóját, elfog-
lalja helyét a nagyságos asszony, akinek gyűrűs, kö-
vérkés kezei a játékosok átkozódásai között dobják
a számot.)

Sem Diamantnak, sem Kálmánnak nem volt tétje,
— még öt koronás pénzdarab sem, — amellyel szeren-
cséjüket megkísérelhették volna. Így nyugodtan és
belsősegesen beszélgettek a szalónban, míg a játéko-
sok zürzavaros lármája, az arany- és ezüstpénz csör-
gése úgy hangzott hozzájuk, mint egy messzi tarto-
mány ismeretlen hangjai.

— Én árendás volnék valahol falun s nagyon bol-
dog ember volnék, — folytatta Diamant, miközben
jelt adott a komornyiknak újabb palack felnyitására.
— Fialat szolgálókat tartanék, akik segítenének a
borhamisításban. A feleségem a szalmazsákba dug-
dosná a bankót. A betyárokkal jó barátságban vol-
nék, vagy reájuk lövöldöznék a vasrácsos ablakból.
Lovam, tehenem, gyerekem, szabadságom volna. Kék
kötényben járnék és száz esztendő koromban fiatal
leányt vennék feleségül. Szakállam volna, mint az
apámnak: úr volnék, mint keleten az urak. Most esa-
vargó vagyok egy nagy városban. Falusi kutya, ame-

lyet a városba hoztak, hogy itt eltévedjen, mert ott-hon már nem győzték ennivalóval. Hát maga kicsoda, Végsőhelyi Kálmán öcsém?

Kálmán csendesen legyintett.

— Nem fogom magát párbajra kihívni, Diamant úr, akármit vág a szemem közé.

— Mert maga csak urakkal verekszik! De ismeri-e az urakat, akik most Magyarországon vannak?

Mielőtt Diamant tovább folytatta volna szavait, a kártyázó-szobából éktelen dühtől rekedt kiáltás hangzott. Valaki felordított, mintha tetten érte volna a feleségét. Fulladt, értelen, gyilkosságot jelentő üvöltés hangzott.

Kálmán talpra ugrott.

Kövér barátja csendesen megfogta a karját.

— Hagyja őket. Csak a gazemberek vagy a buták verekednek.

Kálmán a kártyázó-szobában a következő épületes jelenetnek volt a szemtanuja:

Egy frakkos úriember, akinek vörös karikák voltak a szemei helyén az italtól és felindulástól, üres pezsgős-palackot szorongatott a kezében és teli torokból fenyegetődött, hogy beveri a bankadó hajszálakkal beragasztott koponyáját. Az izgalmas jelenet csak rövid időre akasztotta meg a játék menetét. A bankadó barátai, akik hóhérségek módjára álldogáltak Zöld úr háta mögött, élénk taglejtésekkel és önkéntelen kiáltásokkal kísérték a bank nyerését, míg hullafoltok ültek vértelen arcukra, ha a golyó szerencsétlenül perdült, elérkezettnek látták az időt, hogy a szolgálatkészségüket és használhatóságukat bebizonyítsák. Egy pillanat alatt körülvették a hörgő játékost. Egyik illetlen magaviseletéről akarta meggyőzni, a másik gyors szóval bizonyította, hogy Zöld a legkorrektebb játékos, míg a harmadik fenyegetőleg emelgette mérsárosökleit a becsípett úr orra felé:

— Ne zavarja a játékot! — kiáltottak más alakok, akik jegyzőkönyvecskével vagy kartonlapocsa-

kával görnyedtek a zöldasztal mellett és halálos komolysággal jegyezték a számokat, amelyeket a golyó ütött.

— Ki kell dobni, — ismételte, mint valamely kabalisztikus mondást, egy pohos, disznókereskedő külsejű, sündisznó-szemű férfiú, aki éppen nagyobb tétet nyert a zérón.

— Hallgasson már, ezredes, — szólaltak meg mások csillapítólag, míg összeráncolt homlokkal szemügyre vették az önkénytelen szünet alatt nyereségüket vagy veszteségüket.

— Kérem, én azt hittem, hogy urak közé jöttem, — üvöltött az ezredesnek nevezett úriember, amire egy-két játékos kihúzta a manzsettáját: egy gunyoros, kopasz, pofonütnivaló ficsur feltette a monokliját.

— Érdekes, — selypítette. — Az ezredes azt hitte... Érdekes.

De vesztére szólalt meg. A feldühödött ezredes, miután a bankadót nem érthette el, egyetlen ökölcsapással az asztal alá sujtotta a monoklis figurát, mint aki régi haragjának végre szabad utat engedett.

A gavallér halálsápadtan (szemüveg nélkül) kelt fel az asztal alól és a hátsó zsebéből revolvert vont elő, mint egy sonkacsontot.

— Még csak az kéne! — kiáltott fel Guszti, a háziasszony, kedélyesen, szinte örömteljesen. És a revolveres gavallért a szomszéd szobába lódította karizmának nem túlságosan nagy megerőltetésével.

A pillanatnyi csendet felhasználta Zöld úr, aki levette a monoklit és meglehetősen ártatlan, sőt fájdalmas arcot vágott, (talán a ficsurt ért szerencsétlenség felett) és részvétteljesen felemelkedett:

— Uraim, nem babban játszunk. Azt hiszem, mindenkinek az érdeke, hogy a játék simán és rendesen folyjon.

— A policáj elé való, ami itt történik, — csikorgatta fogát az ezredes.

Zöld úr szelíden legyintett:

— Az urak, — mondta tiszteletteljesen körül nézve — mintha legalább is Magyarország bánusai és zászlósai foglaltak volna helyet a rulettnél — mindennapi vendégeim. Tanuk, hogy itt a játék korrektül folyik. Különb is a rulettjátéknál a bankadó csak egyszerű közvetítő a játékosok tétjei között, — tette hozzá oktató hangon.

— Aki engem ide bevezetett, azt az ígéretet tette, hogy a zéró nem számít — ordított az ezredes.

Zöld úr füléhez emelte a tenyerét, mintha rosszul értette volna az ezredes szavait (holott már egy negyed órája ezen folyt a vita), Zöld úr csodálkozva csóválta a fejét és megbántott hangon kérdezte:

— Hogyan gondolta ezt az ezredes úr?... És különben ki volt az a marha, aki ezt önnel elhitette?

— Tragacs! — felelt komoran az ezredes.

— Tragacs, — ismételte Zöld úr és szelíden határozott. — Nagy kópé.

— Tragacs, — kiáltották a játékosok és gúnyosan vagy jókedvűen felkacagtak, mintha valami abszurdumot hallottak volna.

Zöld úr meglegedetten ült vissza helyére, az ezredes dűnnyögve szívta szivarját, csak vérbeborult tekintete járt végig néha az asztalon. Tragacs, akit itt kinevettek, ezalatt hidegvizes borogatásokat kapott a szomszéd szobában Guszti őnagysága gyűrűs kezeiből. Ah, hogy csillogtak a rubintok, smaragdok, türkizek e nő csodálatos fehér kezén! Egy ilyen ápolt, puha, édesded asszonykezet Tragacs elbámulna egész nap. Ha egyszer felesége lesz, gyűrűkkel rakja meg annak ujjait, még ha lopni kell is érte.

Diamant, aki Kálmán után a kártyázók közé besompolygott, zsebredugott kézzel álldogált Kálmán háta mögött. Az öreg ember megvetette ezeket a nyafka, ideges, hangos, szemtelen kártyázókat, akik nem tudták titkolni sem örömeiket, sem bánatukat.

Mikor még ő számottevő játékos volt, szemhunyorítás és panasz nélkül tették fel a kockára vagyonukat, — igaz, hogy imádkoztak is az otthonhagyott nők, midőn a férfiak a lábukat kihúzták a házból!

Diamant szóttanul, lenéző mosollyal nézte egy darabig a játék perdülését. A szerencsétlen játékosok keserű, gúnyos pillantásával figyelte a nagyobb tétet, amelyeket a bank besöpört. Egyik-másik gavallér arcán már terjengett a halálos sápadtság; remegtek a kezek a pénzdarabok körül, miután már semmi nem sikerült; mások fétisként szorongatnak a kezükben babonás pénzdarabokat, mintha a revolver csövét melengetnék; a vállak meggörbedtek, mint sorscsapás alatt a táj; hideg arcokon a szerencse kunyorálása guggolt, mint az égett emberke kunyhója előtt; nyavalyatörős hangok jöttek a torkokból; mint ostoresapástól az ebek, vinnyogtak fel a játékosok a bank egy váratlan fordulatától; egy rágott-szájú, vonagló arcú gavallér céltalanul kiáltozta: „Gézám“, mintha már csak ennyi maradt volna az emlékezetében, a szemek szinte utánagurultak a taléroknak, aranyaknak, mint a szekér hátulsó kerekei; majd reménykedve néztek a bankadó előtt felgyülemllett pénzrakásra, mintha azt várták volna, hogy a piszkos bankjegyek közül felrepül egy fehér galamb és szárnyát összecsatogtatja.

Az ezredes, aki időközben mindenét elvesztette, szóttanul, komor gondolatokkal állott s a frakk úgy lógott rajta, mint egy cirkusz-inason. A hóhérlegények a bankadó háta mögött egymásnak vetették a hátukat és boldogan névetgéltek, kárörvendve sandítottak az ezredesre és titokban lökdösték egymást a könyökükkel, mintha a kifosztott játékosnál mulatságosabb látványt nem gondoltak volna. A cimboraság brutális és ostoba tréfákra hangolta őket. Egy öregúrnak megkopogtatták a fejebúbját, aki elmerült számításaiban. Az öreg bosszusan hátrafordult, mire a csinyltevő leguggolt az asztal alá. A bohóc-

jókedv mellett is állandóan mély tisztelettel és megadással nézték Zöld úr hátulját.

— Ötven forint a zéróra, — kiáltotta egyszer az ezredes, mintha vízből hívna segítséget.

Zöld úr visszakapta a perdülő golyót. Alattomosan, gonoszul nézett fel a halvány ezredesre:

— Guba, — szólalt meg csendesen.

Az ezredes azonban nem „gubázott“. Céltalanul keresgélt kopott erszényében. Egy forint sem volt abban, nem pedig ötven.

— Guba, — ismételte Zöld úr. — Guba nélkül nincs játék.

— Én ezredes vagyok, — harsogott erőfeszítéssel a katona.

Zöld úr szánakozva legyintett, a játékosok kellen pillantásokat vetettek a kifosztott társukra, aki minduntalan megakasztja a játékot. „Már másodszor ma este“.

Diamant karonfogta Kálmánt.

— Gyerünk innen. Csak bajba keveredhetünk. Az ezredes bizonyosan váltót ír alá, hogy folytathassa a játszmát. Sokat láttam én már ilyesmit, — dörmögte a kövér koravén zsidó. — Okosabb volna reggelizni, már hajnalodik. Itt a Ferenciek terén tudok egy kis kocsmát, amely virradatig nyitva van. Legyen a vendégem.

Diamant úr egy tízforintos csücskét mutatta a mellényzsebéből és biztatóan hunyorított.

Hol szerezte a pénzt? Tán a háziasszony nyomta észrevétlenül a háta mögé dugott kezébe, amíg a szobán áthaladt ibolyaillatokkal és báliai frissességben? Vagy talán a földön fedezte fel a bankjegyet, valamely kapkodó játékos széke alatt a sasszemű Diamant úr, aki sohasem szokott ácsorogni hiába a kártyaasztalok körül?

Tíz forint nagy pénz volt. A csüggedt Kálmán felvidámult és csaknem kezét fogott ő is Diamant úr módjára a ravaszkas öreg márkőrrel, aki a titkos

ajtón kiengedte őket. (Csak később jutott eszébe, hogy őt úrként vezették be ebbe a házba, amíg pénze és hitele tartott és Evelin beparfómözött bankjegyeit könnyű szerrel dobta egy numerusra a zöld asztalra, mert tudta, hogy a jóságos leány másnap is rendelkezésére áll rózsafa-szekrénykével. De Evelin azóta messze eltávolodott... A játékszalónban hamarosan észrevették üres zsebét, bárminthitkolta azt Kálmán úr. A fiáker (természetesen hitelben) egész reggelig várta a Posta-uccában, a komornyiknak a megszokott kétforintos borraivalókat adta, vastag havannát rágott és unottan szemlélte a játékot, míg a mellékteremben leereszkedő bizalommal szólította meg egy kis gavallér-kölesönért a nyerő játékosokat, miután óvatosan körülnézett. Zöld úr héja tekintetét azonban nem kerülhette el és többé nem tartották fenn számára az asztalnál a tizes számú helyet.)

A hajnali uccán egy borsószem nagyságú aszszonyka és egy hórihorgas úriember sétálgattak, mintha esti korzó ideje volna.

Diamant, aki mindenkit ismert a városban, megelégedetten dorombolt.

— Így jár az, aki pénzért eladja magát a nőknek. X. megházasodott, de a törpét nem viheti, csak éjszaka a levegőre... Én agglegény maradtam. Pedig lehetett volna... Olyan pártit, mint Zöld, magam is csinálhattam volna.

A belváros ósdi házain megjelentek a hajnal fényei, mint a rákosi temetőkből jövő lámpasugarak. Vízé és porrá válott öreg belvárosi polgárok lopóztak vissza a lakásukba. Megaranyozták a kopott boltcégereket. Diamant a világosodó ablakokra mutatott a magasba:

— Ott alusznak a drága, tiszta, rendes emberek, boldog családok, érintetlen leányok. Ah, ha valamikor egy tisztességes nő szeretett volna. Ha egy ártatlan liliummal, fehér lábú égitüneménnyel összehoz vala

sorsom, már talán régen a jezsuiták vörös-templo-mába járnék hálálkodni, nem pedig...

Diamant megragadta a Kálmán karját és olyan ellágyulással beszélt, mint egy félbenmaradt regényhős. (Kálmán gyanakodva nézett rá, tán a pezsgő ártott meg neki, ám Diamant évtizedek óta úgy itta a pezsgőt, mint a vizet.) A szeme szomorú volt, mint egy árnyéké. A hangja fájdalmas, függöny mögül hangzó gordonkáié.

— Egész életemet rossz nők között töltöttem. Nem voltam hódító, csinos se, az erszényem is vékonyan eresztett, csak csendesen cigarettáztam és éjjel-nappal a társaságukban ültem. Foghegyről felelgettem, nem hajoltam le, ha ékszert, virágot el-ejtettek; ha sört itattam velük, boldogabbnak kellett magukat érezni, mint a grófok pezsgőjétől; néha egyfogatún kivittem őket reggel a panorámába, virslit hozattam, planétát húztam s ezért felejthe-tetlenül hálásak voltak. Este ott álltam leghátul az orfeumban, ahol a tapsoló pincérek szoktak, mégis észrevettek. Néha egy szál virágot kaptak, a hajukba tűzték, vele táncoltak egész éjszaka, s reggel vízbe tették. Sportcigarettával kínáltam meg őket, mert tudtam, hogy az nekik mindegy, hogy mit szívnak. Délutánonként meglátogattam a lakásaikon, mint valami atyafi, aki látogatóba jön. Elmondták csa-ládi körülményeiket, szerencsétlen szerelmeiket, megmutatták a vőlegény arcképét és a balekek sze-relmi levelét. Néha elejtettem egy tanácsot, egy megjegyzést. De többnyire szótlánul cigarettáztam és komolyan figyeltem a vetőkártyára. Látszólag beleegyeztem a babonáikba, bólintottam, midőn a hűtelen barátnőt szidalmazták, vagy undorukat fejezték ki az élet egyformasága felett. Feltettem a szemüvegemet — fekete csontkerettel —, midőn a szerződéseiket megmutatták, kitanítottam őket a vallomásra, midőn a rendőrséggel volt bajuk. Nem mondtam soha, hogy csinosak, hogy szeretem őket,

csak ültem, üldögéltem, fújtam a füstöt, szemlélődtem, csendes, nyugodt, okos voltam. Így hódítottam meg a divát s virágárusleányt. Nem kellett se testemnek, se lelkemnek, mert mindig valami másra áhítoztam, amelyet sohasem érhettem el.

Így szólt Diamant és a meggyfapálcájával a szürkülő ablakok felé mutatott.

— Oda... oda... Ahol pirosterítékes abroszon együtt reggelizik friss kávé a család és a ház leányainak jácint-illatuk van, mielőtt megmosakodtak volna: a csóktól, amelyet ablakuk cserepesvirágaival korán reggel váltottak. A kezük fehér és átlátszó, jól áll benne a zöld kis kanna, amelyből virágaikat öntözik. Néha egy csepp víz az arcomra esett... Ennyi volt az egész ismeretségem a tiszta, ártatlan hajadonokkal. A babos kendőjüket, a vizes kefével hátrasimított hajukat, fülkagylójukat, az elhalványodó meg felpiruló korálkövekkel, pihés nyakszirtjüket, hidegvíz-hűvös arcukat, Istenbevetett homlokuakat, melankólikus halántékukat, merengő huncutkájukat, lemondó, kíváncsiságnélküli orrukat és ajkukat, amely mindig egymáshoz van tapadva, mintha csak egyszer, először szólalnának meg, a nászéjszakán: — mindezt sohasem láttam közlelől, csak elképzelttem a virágillatot, amelyet lehelnek. Ártatlan, szelid, templomjáró fehér lábú nők ismeretségére vágyódtam mindig, és színésznőket, meg bukfencező ledéreket kaptam az élettől. Ha egyszer egy tiszta leánytenyér meg-simogatta volna a homlokomat: mingyárt más ember lett volna belőlem. Ha csak egyetlenszer vettem volna észre, hogy odakünn husvétii reggel van, a szívem pedig szerelmes egy tavaszi nőbe: más utakon jártam volna. Soha egy tiszta nő nem mosolygott reám s nem fogott velem kezét, nem törődött a lelkem üdvösségével... Csak lábujjhegyen álltam táncosnők petyüdt viganója mögött. Ezért nem vittem semmire sem az életben. Maholnap ötvenesztendős vagyok s felfordulok, mint egy kutya.

Kálmánnak egy hang dudorászott a torkában, mint egy zsoltár, amelyet mingyárt énekelni kell, amint az orgonista jelt ad:

— Evelin, Evelin... Tiszta, szűz, jó Evelin.

De hallgatott, mert ő volt egyetlen kincse az életében.

A szerelmesek, ezek a furcsa filkók az élet kártyajátékában, voltaképpen minden más férfit alsónak néznek.

Amíg Diamant úr elmerengett eliramlott életén, mint a tökalsó, Kálmán hetyke szívvel és könnyed meglegedettséggel gondolta magában, hogy a nő, aki-nek fajtájáról a bölcs kövér ember ábrándozik, az tulajdona.

A panasz és keserv úgy hullámszik a boldog szerelmes fülében, mint a fodros haboknak költői játéka.

Milyen számárnak látták egykor Magyarországon Kisfaludyt, midőn kesergő szerelmi lantját megszólaltatta! Kéklő Badacsony és merengő bárányfelleg csak néhány, hasonló szívben ébresztett bánatot. Kevesen gondoltak arra, hogy a ringlótos, szőlőhegyi erdőn egy boldogtalan dalia lépeget és az egész életet, világmindenséget egy leányszempár szeszélye szerint ítéli meg.

Sőt egyik szerelmes férfi mindig kész kinevetni a másikat, — ugyan kinek jutna eszébe, hogy az ő érzelmein kívül vannak más cifra repkények is, amelyek a szíveket behálózzák? A szerelem valami igen nevetséges és gyermekes játékszer, amíg az másokat mulattat vagy gyötör.

Bohócpúder felebarátaink arcán.

Hosszú fácántoll, amit féleszűek a kalapjuk mellé tűznek.

Lyukas mogyoró, amellyel a gyermekek és öregek durákat játszanak.

Mindenki nevetséges, aki szerelmes.

A szemérmetlenek beszélnek arról, hogy a falra

másznak kínjukban egy nő miatt. Ezért a lírikus költő tulajdonképpen ellenségek között jár, mikor bolondságait elhegedülgeti. Ha pedig egy mély, megtermett, serhangú s tüskés, testi nyavalyáktól amúgy is szenvedő férfiú beszélget a szerelemről, a fáradt szájszélek közé inkább illenek trágár vagy megvető szavak, mint panaszkodó rím...

Kálmán megfogadta ezen a hajnalon, hogy soha többé nem beszél komolyan a szerelemről, csak magában dudorássza, mint az őszi bogár énekel egyedülvalóságában a nádasban, hogy: „Evelin, nagyon szeretlek“. — Kálmán férfias fiatalember volt, aki az élete megmentése árán, sem mondta volna el hangosan azon dalokat, amelyeket a tenoristák mindennap elfujnak a világ négy táján (s a nők sohasem unják meg őket hallgatni).

— Szakrament! — kiáltott fel hirtelen Diamant úr, miután gondolatban egy vagy több belvárosi kisasszonnyal esküvőt rendezett a barátok templomában és még abba is beleegyezett volna, hogy a leányka hosszú, cikcacos nadrágot viseljen, amilyent a gellérthegyi búcsúkor hordott a nagymama, sőt talán az lett volna egyetlen vágya, hogy a felesége saját kezével kösse a harisnyáját, mint azok a férfiak szeretnék a világ rendjét helyreállítani, akik táncosnők cipőjéből kotyvalékokat ittak.

— Szakrament, valaki leöntött az emeletről...

Zöld, tollas vadászkalapja valóban gyanus folyadéktól lett nedves itt, a hajnalodó belvárosi uccán. Odafent halkan zárult egy fehérfüggönyös ablak a második emeleten.

(Könnyű lett volna elképzelni a fehér kezét és a csipkés éjjeli öltönyt, az álmatag arcocskát, a váll havát s az alvástól ezeregyéjszakai narkózisba összeállott hosszú szempillákat, párnába sóhajtott hangoikat, harisnyalehúzása közben éji pille módjára szál-longó gondolatokat, homlokra hintett hímporát az édes ábrándozásnak, elárvult kezecskéjét egy alvó

nőnek, a selyempaplan alól kikandikáló sarkot, amely a szüzet álmában megcsalja, midőn szeméretlenül mutatkozik a hajnali világosságban, — de Diamant már túl volt a szerenádos hangulaton; rövid káromkodások kíséretében magyarázta Kálmán-nak, hogy laknak dühös agglegények a Belvárosban, akik vízzel leöntik az emletről a későnjárókat, mert nem tudnak aludni a néma városrészben felhangzó lépésektől.)

Ilyen körülmények között érkeztek a Veterán-hoz, amely ama ritka éjszakai kocsmákhoz tartozott a Belvárosban, amelynek engedélye volt a policiától a reggelig való ébrenléthez. Bár a kocsmacégér egy Miksa-császárkorabeli, mexikói önkéntesnek öltözött kalapuccai házmestert ábrázolt, a megfelelő tollakkal, kardokkal s egyéb jelvényekkel, éjszaka itt nagyvilági élet folyt.

A bolthajtásos helyiség egy barátok terén lévő háznak volt a tartozéka, nyomdászok, ujságírók, ledér nők és egyéb éjszakai búsak ütötték fel itt sátorfájukat, mint az ördögszekér, megakad a mulandóságot füttyörésző őszi szélben a temető garádjában. Az elhibázott életek úgy foglaltak itt helyet, mint a viharvert vándorköponyegek száradnak az útszéli kemece oldalán. A vendégek, midőn beléptek a sűrű éjszakából a mámorszagú, dohos kocsmába, odakint a fal mellé támasztották a keresztfájukat, amelyet idáig cipeltek. Még egy órahosszat örülni, kiabálni, asztalt verdesni, okoskodni, esetleg egy nótát énekelni betértek ide, mielőtt álomra hajtának a fejüket, amelyből talán nincs is felébredés. Köröskörül a nagy városban, ezeréletű Pesten alusznak az emberek. Nyögnek álmukban, lutriszámokkal, fehér-lábú növendéklányokkal, lidérces boszorkányokkal, másnapi gonddal, hamuvá lett pénzzel álmodnak, mint ha valamennyien elszöktek volna a városból egy messzi tartományba éjszakára. Az alvók nem fizetnek adót, nem perlekednek, megbékülnek, kinyújtózkodnak és

csodálatosan hallgatnak. A város ezer hangjából, érzéséből, vágyából csupán a Veterán vendégei maradtak ébren. Ha az alvók többé nem ébrednek vala öntudatra, a Veterán vendégeire marad Budapest képviselője, mert gondtalan vidámsággal, nyitott szemmel töltötték az éjszakát, amikor eljöttek az arkangyalok, hogy elpusztítsák a házak lakóit, amely házaknak kapui báránnyal voltak megjelölve.

Itt ültek, boroztak, söröztek, frissen főtt húsokat, gyomorcsiklandozó halakat fogyasztottak azok, akiknek semmi közük sincs a város nappali életéhez. Önként száműzték magukat az éjszakába, mert nem találtak nappal olyan arcot, amelybe érdemes volna belenézni. — Akik e kocsma nélkül kénytelenek lettek volna: bűvös vadászok, fagallyakon nyargaló kísértetek, országutakon elsuhanó vándorlók, háztetőgerinceken elmosódó holdvilágfoltok, kutya-szorítóknál rekedt kapualatti árnyékok, a hold körül bódorgó, eltévedt füstkarikák, csillagsugarakból elengő porszemek, az öngyilkos ágya lábánál álldogáló rábeszélők, szélhámoskalpagú patkányfogók, álmatlan szűzleányokhoz belopózó kerítő-gondolatok lenni. Ültek és szakállukat a korszak mártották, mint felszabadult, régebben elvarázsolt lelkekhez illik, akiknek már nincs semmi tennivalójuk éjszaka a városban. Hóhérok és áldozatok, vacogó bűnösök és jámbor csónakosok verődtek össze az éjszaka oltalma alatt. Akikre meleg ágy, hű aszszony, tiszta csók, érintetlen lábikra várt, azok már zümmögve elrepültek, mint a szitakötő száll látszólagos céltalansággal a napsugár felé.

Az elkeseredett, bús korhelyek tisztelték Diamant urat, akinek alakjáról legalább is annyi keserűség nézett alá, mint az egyiptomi piramisokról. Külön asztalt szorítottak a búskomolynak, aki néhány kocsiskülsejű férfit keresztnéven üdvözölt, miután azok köszöntötték.

— Leveshúst... És ha volna egy velősesont, —

mondta Diamant, hivatalos komolysággal a vékony-péNZű kocsmárosnak, mint ha a konyha ellenőrzése végett töltötte volna ébren az éjszakát.

A fogak még alig kezdték megdolgozni a húsokat, Diamant csupán egyetlen korsóval hajtott fel az árpaléből, midőn egy távoli pontra szegezte a szemét, midőn felpattant az üvegajtó, amely a párákkal el volt függönyözve, mint a purgatóriumban a női osztály.

Elegáns, friss, jószagú volt, mintha egész éjszaka tükre előtt ült volna s nyomban pótolná az elszállott eszenciákat. Lengett, libegett, mint a tönkrement játékos képzeletében a gyönyörű nő, akit megvehetett volna, ha szerencséje másként fordul. Egykori ifjúsága, amely beteg fecskéként meghalt az afrikai partokon, erre az éjszakára visszatért. A szerelemföltő, tigrisfogsorú, a vajudásnál jobban szenvedő asszony volt. A hegyek mögött lebukó véres napkorong volt, amelynek tükrében birokra kelnek az ikrek: a hold nyurga, széljárta, tilinkózó leánya és a nap kovácslegény fia.

Az egyik szeme bandzsított, mintha ott kiáltoznának vasrácsos ablakaik mögül a halálraítélt foglyok: szerelem, ifjúság, dal és könnyelműség.

A másik szeme mereven szegeződött Végsőhelyi Kálmánra, mint az aranyhegyű nyíl, amely centrumot keres.

Kálmán megbénultan nézte a turnér, a strucc-tollas-kalap, az édesded parfóm és a gondtalan élet szilaj felvonulását, mint egy vén cirkusz-paripáét, amelyet holnapra tán halottaskocsi elé fognak.

Diamantnak azonban helyén volt az esze.

A berepülő hölgy elé sietett s zsírosan, diplomatyásan, mint egy falusi nagybácsi megszólalt:

— Asszonyom, ez a hely méltatlan...

— Ott akarok lenni a jegyesem mellett, — felelt Ninon, mint aki sokszor átgondolta az álmatlan éjszakán mondanivalóját.

— Ez a kocsisok klubja, — ismételte Diamant meglehetősen energiával s némi asztmatikus hangsúlylyal. — Mi, férfiak, mehetünk a hullaházba is, ahol agyonvert nők mulattatnak. De ön, előkelő hölgy, akinek kezét szoktak csókolni Pesten.

— Voltam, — rebegte Ninon, — míg ez a férfi tönkretett.

— Gyerünk, asszonyom, — felelt Diamant kíméletlenül s nyomban karonfogta az ájuldozó nőt.

Két lépéssel kivezette a Veteránból s odakünn kocsiba ültette.

— Menjen haza... — mondta.

— És olvassa a régi szerelmesleveleit, boldogtalan gyermekem, — tette hozzá gondolatban.

Mire visszatért, már tegezte Kálmánt.

— El kell utazni innen, fiam. Nyomorúság, kínlódás, poklok várnak itt. A börtönök is üresek mostanában. El innen, ahol levegő és szél van. A kurjantás messzire hangzik, a szív úgy dobog, mint a bika halk, céltalan bőgése. Te még fiatal vagy, a szerencsédet a kezekben tartod. Keress ártatlan, szent nőket, akik leimádkozzák a vétkeidet s szívesen szenvednek érted fogfájást s mártir-halált. Az üzlet itt nagyon rosszul megy.

Végsőhelyi lehajtotta a fejét.

A búskomor képek kegyetlen kedvvel sorakoztak elébe. Keskeny belvárosi uccán pislogó gázláng, amely alatt a zsineget előkészíti, hogy nyakára hurkolja... Nyomorult, hosszú nap, amely sohasem akar letünni a Gellérthegy mögött, midőn egész délután egy pisztoly csövébe nézeget... Börtön, patkányokkal és nyírottfejű, öreg fegyencekkel... Bűz és élve eltemettség...

Igen szerencsétlennek érezte magát.

— Majd gondoskodom az elutazásodról, mire virrad, — folytatta Diamant és fogcsikorgatva hajtott fel egy pohár bort, amelyet előbb megrágott fogaival, mint ellenségét.

Ezután nemsokára történt, hogy Végsőhelyi Kálmán elhagyta a Veterán szívringató és lelketaltató bolthajtásait, miután bensőjében azt érezte, hogy csodálatos változáson ment keresztül. Ezután soha nem ácsorog kártyaasztalok körül, az uccán elkerüli értéktelen, könnyen éledgelő és szemhunyorítás nélkül a halállal cimboráló pajtásait, kibékül nagybátyjával, egy falusi sündisznóval, akitől már nem lehetett egyetlen fillért sem kipróbálni, vizsgáit rendben lerakja és ügyvédi irodát nyit Pesten, a belvárosban. Minden élet céltalan és nyugtalanító, amely a családi boldogságot nélkülözi. Asszonyt vesz, — a Józsefvárosból, — ahol Evelinnel megismerkedett. Jó lakatokat csináltat az ajtókra, nyitva tartja a szemét, csak a Nemzeti Színházba viszi a feleségét, a budai korzóra járnak sétálni, kis böcső felé hajolnak, halkán éledgelnek, minden gondolatról beszámolnak, együtt fényképeztetik le magukat és vasárnap délután kirándulnak a farkasréti temetőbe, ahol atyafiak nyugosznak. Jó konyha lesz, izes pecsenye, tiszta asztalkendő, puha ágy, ébresztő óra és boldog, csendes nappal. Lesz idő az ősz és a tavasz szépségeinek a megfigyelésére. Hangos szó nem kergeti el a házból a nyugalom néma madarát. Legfeljebb a varrógép pörög, a postás csenget és pénzt hoz, egy nyugalomba vonult, öreg szomszéd átballag vacsora után és meséket mond a porosz hadjáratról. A házi orvos csak politizálni jár el a házhoz és délután kávét isznak a felesége jóbarátnői, józsefvárosi cekkeres öregasszonyosságok. Az óramutató éjszakának idején céltalanul mutatja az időt, mert mindenki alszik a háznál. Nagyon messzire hallatszik a szemetes csengetése és a hajnali lumpok kopogása, mint egy távoli országban. Mécses ég a szentkép alatt és az asszony lassanként hasonlítani kezd ama Szűz-Máriához, akinek arcát még nem törte meg a fájdalom; álmában, ha érthetően beszélget: háztartási-

és cselédügyekben intézkedik, „Mari az úrnak köménymag-levesét ne felejtse“...

Miután csak szomorúságnak van joga a hazugsághoz: sohasem mondanak egymásnak valótlan-ságot a hosszú életen át Kálmán és Evelin, vagy aki Evelint helyettesíti — az ő beleegyezésével és megkérdezésével.

Minden hajnalban így fogadkozott Kálmán, boldog megtisztulással tért aludni, míg este lett s mindent elfelejtett ismét a jóra való határozatokból. A zűrzavaros álmok, amelyek a tébolydák reménytelenségeivel lepték meg, midőn lehunyta szemét, hozzájárultak, hogy reggeli fogadalmait mellőzze. Midőn fel-felébredt a szörnyű álmokképekből, úgy dobogott a szíve, mint egy paralitikusé, aki véletlenül felismerte betegségét. Ha író lett volna, nekiül vala s leírja álmait, álmában véghezvitt hazug cselekedeteit, öntudatos ámitásait, szélhámosságait az álmok országában: sohasem kell egyebet írnia... Így aztán nem csodálható, hogy kábult fejével mindenre inkább gondolt, mint az életmód megváltoztatására. Repült egyik nap a másik után, mint vándordarvak az égboltozaton. Huszonöt esztendő volt s még mindig arra gondolt, hogy Evelin (ha valóban nem menne hozzá férjhez), majd feleséget szerez a számára s egyáltalában, mindent megbocsát, s gondoskodik jövőjéről. Evelint ő természetfölötti, istenséghez közelállónak hitte, akinek nagylelkűsége már az édesanyákét is felülmulja.

Midőn most e fogadalmas hajnalon az uccára lépett, álmatagon indult el a kanyargós belvárosi uccákon egy kis garniszálloda felé, ahonnan az utóbbi évszakban (mióta Evelin Pestet elhagyta) Ninon de Lenclos többször kiváltotta, fehérneművel s ruhával táplálta, míg végül Kálmán ismét visszatért Ninon kis palotájába, ahol a magas földszinten egy olyan széles ágyban aludt, amilyenben királyok és kéjencek töltik a pihenés óráit, — anélkül, hogy

ezzel a cselekedetével Evelin szent személye ellen véteni akart volna — hisz mindig ott lebegett előtte a leány csodálatos arca, mint a búcsujáróé előtt Krisztus, aki erőt és kitartást adott a fáradhatatlan gyalogláshoz...

... a regényhősnők, majd a csodatevő, ujjhegygel gyógyító s földi szenvedésekhez közömbös szentleányok alakjában... Középkori templomi zászlókra van írva az arca, a lobogókat kinyitja a szél a szerencsétlenek csapata felett és ott megy a zászló árnyékában Kálmán is... csak ritkán látta őt borzas, szeleburdi növendéklánynak (egy belvárosi leánynevelőintézet növendékének, ahol Evelin ifjúságát töltötte), amikor még Kálmán tetterejében volt s ő gondolkozott a leányka helyett is. A lengő gyermekleány azonban méléző, messzire néző tekintetével csakhamar felülemelkedett a dolgokon, — *azt is látta*, amit Kálmán akkor cselekszik, amikor egyedül van, *azt is látta*, hogy mit gondol magában Kálmán, hogyan él, megy az uccákon s kivel találkozik, — látni kezdte Kálmánt a megdöbbenésig híven, bár még alig töltötte be tizenhetedik életévét. Ekkor adta át az első ezerforintos bankót Kálmánnak (amelyhez megfoghatatlan módon jutott a gazdag, de vagyonával még nem rendelkező kisasszony), menjen és tegye fel egy lóra a tavaszi versenyen. A pénz természetesen elveszett. Evelinnek egyetlen pillantása vagy bús hangja sem volt, midőn a szomorúságról értesült. „Majd megtakarítom“, felelt nyugodtan, bár Kálmán égre-földre esküdözött a szerbuceai régi ház kertjében, ahova a nőnevelde ablakai nyíltak, hogy addig nem nyugszik, amíg az elveszett ezrest nem leli fel... Evelin a messziségbe nézett és csendes hangon kérte Kálmánt, hogy hasznosabb dologgal töltse idejét, mint pénzszerzéssel. Csak addig igyekezzen fentartani magát, amíg Evelin elhagyja az iskola falait s maga veszi át vagyona kezelését...

Ettől a naptól kezdve természetesen Kálmánnak legkisebb gondja sem volt, hogy valamely pénzkereső állás után nézzen. Szerencsés fickó volt. Egyszer elsült kezében a vadászfegyver, amint a nyúl után futott a rőt nyíri mezőn és a töltés a füle mellett zúgott el, mint a halál gyorsvonata. (Csak évek múltán gondolt arra, hogy ezért valakinek hálát adjon.)

Mielőtt a garni-szállodához ért volna, előkelő külsejű, fájdalmas hangú, feketekesztyűs dáma lépett ki egy várakozó bérkocsi belsejéből s Kálmánnak a karjára tette a kezét:

— Ne menjen már többé a Galamb-hoz, édes, jó fiam. Hisz nálam lakik kényelemben, tisztaságban, csendben. S nagyon jól tudja, hogy ami az enyém, az a magáé is.

Ninon volt a leselkedő, aki a Galamb környékén állott őrt, még ha reggelig kellene várni az imádott lépésekre.

Amde e fogadkozó hajnalt nagyon rosszul választotta az előkelő hölgy, aki egyébként szintén hatalmában tartotta Kálmánt, anélkül, hogy annak szívét bírta volna.

Kálmán ridegen elutasította Ninont:

— Közöttünk mindennek vége, asszonyom. Szélyei kielégítésére keressen más ostobát a városban. Én elhagyom Pestet, hogy soha többé ne lássam önt és házatáját.

— Talán boldogtalan voltál, amikor nálam laktál? — kérdezte csípősen Ninon és a parazolt fenyegetőleg emelte fel kezében.

Kálmán körülnézett, merre vehetne egérutat a felhevült úrhölgy elől. Egy átjáró házat tudott a közelben (amolyan csendes, néma házat, amelynek kövezetein csak beavatott polgárok lépése koptatott ösvényt, amint bejöttek itt az egyik kapun s elballagtak a másikon, a messzi ismeretlenségbe), ennek a háznak kapujáig akarta elcsalogatni Ninont. Amde a tapasztalt hölgynek volt magához való esze

és mindenáron a zárt kocsi felé szorította a bizonytalankodó fiatalembert. Hevesen és megállás nélkül beszélt, mintha egy láthatlan barátnőnek panasználá el Kálmánnal töltött boldog-boldogtalan idejét.

— Nincsen Pesten férfi, akinek jobb dolga lett volna, mint ennek a közönyös ifjúnak. A herceg szobájában lakhatott házamban s legfeljebb akkor kellett elmennie neki a kávéházba, midőn a herceg felrándult Pestre, hogy hölgyeivel találkozzék. Különben korlátlan úr volt, a házmesterék csak az ő ügyeiben szaladgáltak, a szabók, suszterek az ő részére varrtak a környéken, a borbélylegény késő estig ácsorgott az előszobában, mintha valóban maga a herceg volna odabent. Előkelőség, nyugodalom, zavartalan harmóniájú élet, kocsizás a Zugligetbe, finom női-látogatókkal való megismerkedés, józan, halk, áldott éjszakai csönd a ház bezárt kapui mögött, teli spájz és falusi nyaralás... minden az övé volt. A boraim, a teheneim, a lovaim, jobbágy módjára szolgáló cselédeim, halkan füstölgő kéményeim, megrakott kamráim, a padláson száradó dióim, illatozó almáim, cukorédes szőlőfürteim, disznósajtjaim és falusi tekintélyem: minden az övé. Bemutattam öreg, előkelő barátaimnak, akik pártfogásukat ígérték a hosszú életre, bemutattam falusi vincelléremnek, mint a gazdát, akinek ezentúl engedékenységgel tartozik. Ha pénzzel akarta volna megfizetni a bölcs, életrevaló tanácsokat, amelyeket tőlem halott, egy papiros-malmot kellett volna építenie, ahol reggeltől estig nyomják a bankót... A gazember!

Ninon felsikoltott, úgy káromkodott, mint egy őrmester, mert Kálmán futólépésben fordult be az átjáróházba s egy pillanat mulva eltűnt szeme elől.

Egy másodpercig úgy állt, mint akit fejbeütöttek. Aztán csendes mosoly suhant végig egykor tündöklő, királyságokat érő arcán:

— Gyerünk haza, Friel — szólt az ezüsthajú, gavalléros flakereshez. — Úgy látszik, megöregedtünk.

A muszka lovak hosszú ügetésben siettek tova a kanyargós belvárosi uccákon.

Végsőhelyi Kálmán pedig a rókusi Máriához vette útját, akit már régen kinézett Evelin pesti helyettesének, aki majd a csodákban megsegíti. Azt is, hogy elég erős volt megszabadulni Ninontól, Evelin, illetőleg Mária közbelépésének köszönhette. Odafent állott magas oszlopán a legszebb budapesti nő, a kőből való szüziesség és malaszt. Feje lehajtva, de nem aranycsillagokból való korona terhétől, sem azért, mintha kíváncsi volna a Kerepesi út járókelőire, csirkefogóira s parasztjaira. Imára volt illesztve a két keze, égi áhitat az alakján, mintha a józsefvárosi nők helyett imádkozna itt egész életében. Ave Maria, Gratia Plena! — mondják az aranyozott betűk és Kálmán olyan bizalommal közeledett a szobor vaskerítéséhez, mintha bizonyosan tudná, hogy ezen a helyen pártfogásért esedeztek már sokszor érette, talán oltalomba ajánlották akkor is, midőn a drága lény az utolsó hajnali misén vett részt a rókusi kápolnában, térdepelvén az apácák háta mögött, a koldusok között, mint egy átutazó hercegnő. Egy őszirózsából font koszorú feküdt a kerítésen belül, mintha ő hagyta volna itt emlékebe, mintha gondolt volna arra, hogy Kálmán erre jár egy bús hajnalon, — midőn ő falusi háza ablakából mereng a táj ébredésére — és Kálmán eltévedvén a nagy városban, senkit sem talál, aki előtt kiönthetné a szívét... Ah, a jó nők szentimentalizmusával nem ér fel a férfiak leggyöngédebb gondolata sem! Ők igazán csak akkor hazudnak (némaságukkal vagy távollétükkel), midőn a legnagyobb fájdalomtól akarják megkímélni a férfiakat.

Kálmán a vasrácsra hajtotta a homlokát és gondtalanul, szavak nélkül imádkozott, mint a vándorló,

Ő Evelint látta odafent az oszlopon és a leányhoz szállt szíve hangja, a csodatevő hölgyhöz, a gyógyító lehelethez, a mindent felejtető simogató kézhez.

— Evelin, — csuklotta végül, oly fájdalmasan, mintha ezért különös bűnbocsánatban részesülne a leánytól, aki *mindent lát*. Látta rideg magatartását Ninonnal, látta menekülését és látja most itt buzgó könyörgését is. S ezért meg kell neki bocsátani, még ha jéghegyek állnának is közöttük.

Messze, a magyar faluban, korán reggel, szokás szerint kártyát vetett Evelinnek öreg dajkája.

Amint a vénasszony a földön guggolt, hirtelen rámutatott egy figurára, amelyről már régen nem volt szó a kártyavetésnél.

— Űt áll — neki, — szólt, s Evelin megremegett, mint a szellőben a falevél.

IV.

A különös kisasszony különös udvarlóí.

Maszkerádi — ha valamikor a másvilágon igazat kell beszélni földi cselekedeteiről — az vallja, hogy leginkább azoktól a nőktől félt, akik másnap is emlékeztek hazugságaira, — s leginkább lakodalomban szerette tölteni a napjait.

Maszkerádi még abban az időben lakott Pesten, mikor a Zerge uccában fehérharisnyás polgárkisasszonyok üldögéltek esténként a földszintes házak udvaraiban, jószagú fák alatt hallgatták a távolról hangzó harmonikákat, a szívük megtelt szerelemmel, mint a kőmedence a vízcseppekkel, amelyek az elhagyott kutakból szivárogtak; és télen kucséberkosár szaga, nyáron keményített alsószoknya hangja volt a városrésznek. Maszkerádi elszöktethette volna az egész Zerge uccát, ha éppen kedve tartja. Kósza lélek volt, francia vagy német, bujdosó herceg vagy hamisjátékos, előkelő úr és éjjeli énekes, törmester

és ingyenélő. A házas polgárasszonyok lesütötték a szemüket, ha rájuk villantotta a tekintetét, karcsú lábszárait gyűlölték a férfiak; a lányok tudtak egy imát az imádságos könyvben, amelyet Maszkerádi jelölt ki a számukra. Néha öt-hat kisasszony hajolt buzgón a vasárnapi misén a bűnbeesett lélek fohásza fölé a barátok templomában. Éjszaka olykor fegyverdördülés hallatszott a városnegyedben. Maszkerádira lőttek rá apák vagy férjek, amint alvó házak körül ólálkodott. Fekete szakálla volt és bűbáj volt a hangjában. Nagyon előkelő belvárosi asszonyságoknak őrizhette a leveleit (midőn még ott volt tanjája), hogy nem vetették fogságba, Pest legsötétebb börtönébe.

A kalandos rosszhírű egy napon különös körülmények között halva találtatott a lakásán, a numeró 10-ben, ahol sokszor lestek dühös férjek eltévedt asszonykakat a kapu alatt. Életveszélyes volt az út Maszkerádihoz, mégis annyian szöktek hozzá havas délutánokon és bál előtt, tavaszi reggelen és budai kirándulás előtt, temetések után, izgatottan a könynyektől és szertartástól, zivataros éjszakai mezítlábas nők, akik az esőcsatornán ereszkedtek le, — mint senkihez a városban. A halottkém szívesen beleegyezett, hogy a veszedelmes embert minden különösebb próbatevés nélkül eltemessék; még csak forró viaszt sem cseppentett a körmére. Láta ugyan, hogy egy kötötű van a szívébe szúrva; azonkívül egy kampósszeg is kiállott a fejebúbjából a halottnak. Ámde a gonosz nem érdemelt sok ceremóniát. Csak minél hamarább vigye a gyepmester kocsija kifelé a városból.

Talán két hét sem múlt el Maszkerádi titokteljes halála óta, midőn ismét fegyverdördülés hallatszott késő éjszaka az Ősz uccában. A fiatalházas Libinyei dörrentette el a mordályt; nyilván kísértetet látott; holott szentül esküdözött, hogy Maszkerádit látta a felesége mellől kiugrani s az ablaknak

menekülni, midőn éjfél tájban lidércnyomástól felébredt. Lotti sápadt volt, minden ízében remegett és az édesanyjának titokban különös álmodást vallott be, amely meglepte, mint valamely meleg szél. „Ha gyermekek lesz, a Dunának megyek!” — esküdözött a fiatal nő, de aztán meggondolta a dolgot.

Két hét sem múlt el, midőn Libinyeiné sógornője, tavaszkékszemű, madonnafehérvállú, dióízű Helén csodálkozva keltette fel a mellette alvó férjét.

— Valaki jár a szobában, — suttogta.

A kékfestő az arcára vont a dunyhát, de onnan is hallotta, hogy az ajtó csendesen felnyílott, valaki kiment a kapun. Remegve tapogatta a Helén vállát.

— Piha, milyen temetőszagod van. Akárcsak Lottinak, — szólalt meg első meglepetésében a kékfestő.

Bár a legbensőbb családi szentélyben történt e jelenet, Pesten mégis megtudták az emberek a dolgot és a két Libinyeinére sanda szemmel kezdtek nézegetni. Mégis csak erkölcstelen dolog, hogy a sógornők egy rosszhírű halottat tartanak szeretőnek.

A polgári lövöldében, borozgatás közben, egyik-másik becsipett polgár atyafi szóvá tette a gonosz hírt a férjek előtt. A pletyka már akkorára úgy színezte ki a dolgot, hogy a két Libinyeiné tette el láb alól a kalandort, az egyik fejébe verte a szeget, a másik szívébe a kötőtűt, mert az hűtlenül elhagyta őket. Másfelé danolgatott éjszakánként, új lakodalmaikra járt, frissebb menyecskéknek a fülébe sugdosta megrontó hazugságait. És most a halott boszszúból, hideg síri-tanyájáról, a temető árkából visszajárogat a gyilkos asszonyokhoz.

Elhitték-e a Libinyeiek a beborozott polgár szavait? Csúf verekedés keletkezett, amelyben a Libinyei-fik, magyar nemes emberekhez méltóan, kuruc őseikre való tekintettel több polgártársuknak beszakították a fejét. Széklábbal, puskaaggal és ököllel védelmezték az asszonyaik becsületét. Ugyanezért

már jóval éjjel előtt befejeződött a lövöldebéli mulatság, a sashegyi borok drágalátos mámora elszőkött a polgári kalpagok alól, a városerdő koratavaszi orgonafái mögött most nem vonta nótáját a különböző hangokra játszó malacbanda, a Libinyeiek komoran, lehurrogott fejjel baktattak végig a Király uccán, ahol még éjszemű zsidónők és lóbórszagú kereskedők laktak.

Midőn az őszuccai házhoz értek, a korai, éjjel-előtti józan állapotban, szívdobogva álltak meg a földszintes ablakok alatt. A fehér függönyök mögött lakodalmas lámpafény volt és zeneszó hangzott az éjbe, mint a vöröslámpásos belvárosi házakból, ahol barátságosan fogadják a legidegenebb utasokat is. Úgy hangzott a zene, mint háztetőkön csavargó macskák holdas szerenádja.

Az idősebbik Libinyei felkészült a sarokkőre, amelynek olyan figurája volt, hogy február végén okvetlenül észre kellett venni minden józsefvárosi kutyának.

Az idősebbik Libinyei felmászott a kőre és be-kandikált az otthonába.

Azután egyetlen szó nélkül lefordult állásából s elterült az ucca kövezetén, mint aki dolgát befejezte.

Libinyei Pál (az ifjabbik) feldühödve ugrott a kőre és egyszerre vérbeborult a két szeme, mint egy borzasztó ökölesapástól. A gazdag kékfestő olyasmit látott, amiről fogalma sem volt eddigi életében. A két asszony, Lotti és Helén, szemérmetlen állapotban traktálta Maszkerádit a terített asztalnál. A sonka úgy nézett, mint az ökörszem. A gellérthegy bor világított, mintha a tűzhányóból benne maradt volna a láva. A megszelt cipó fehéren mutatkozott, mint a fáradt vándorló előtt az ágy. A sarokban egy vándormuzikus pengette hangszerét bütykös ujjaival, olyan erővel, mintha egész zenekar játszott volna és

oly áhítatos képet vágott a mulatsághoz, mint egy középkori szerzetes.

Libinyei öklével bezúzta az ablakot, mintha embert ölné.

Az ellobbanó gyertyák utolsó fénysugaránál annyit látott Libinyei, hogy a zarándokképű zenész felállott a sarokból és fényes hangszerével hatalmasat sujtott a Maszkerádi koponyájára, mintha az ütéssel végleg a másvilágra akarná küldeni. A kalandor valóban összeomlott, mint a hervadt falevelekből való forgatag, midőn az őszi szél hirtelen elbújik a városerdőben egy sírkő mögött, hogy szerelmesek beszélgetéseit kilesse. Eltűnt a pádimentumban a fekete frakkos, összenőtt szemöldökű gavallér, hogy aztán évekig keresgéljenek utána a pincében, midőn a hordók megroppantak az éjszaka csendjében, az újbor hatalma alatt.

Mire Libinyei benyomult a házba, vasrudat ragadott és egy gyilkosság gyönyörűséges képét rajzolgatta maga elé, mint az egyedüli üdvözítő megváltást, — az asszonyok (mindegyik a maga traktusában) oly mélyen látszottak aludni, mintha nem is volna Budán kislutri. A vándormuzsikus kisuhant az ajtón, mint egy kolduló barát. Libinyei Lottinál, a bátyja feleségénél töltötte az éjt és nem győzte eleget gyötörni az asszonyt, hogy a halott az ablak alól hörögve és vérezve bejön mingyárt a házba s istenítéletet tart. Lotti úgy suttogott, mint a halálos bűn, bevallotta a sógorának, hogy egyedül ő pusztította el Maszkerádit, vasszeggel és kötőtűvel, amiért hálások lehetnek neki a józsefvárosi anyák. A kalandor haja fogyatkozásával ártatlan, bérnálásra való ifjú lányokra vetette ki hálóját s őt (Lottit) ez rendkívül felháborította.

— Te boszorkány — rebegette a kékfestő sírva és szerelmesen, — ezentúl én vigyázok rád. Elevenen nyúzlak meg, ha még egyszer meghívod a másvilágról Maszkerádit.

Lotti erre megesküdött és hajnalban behúzták a halottat az uccáról, amelyet a vándorzenész addig oly kitartóan őrzött, mint a patkányfogó kutya a lyukat.

Ez volt Malvin születésének története.

Lotti a gyermekszülés következtében meghalt, a városi doktorok inkább a halottól vették el a csecsemőt, mint az élőtől. Tizenötéstudós koráig nem hallott sem apjáról, sem anyjáról. Csupán arra emlékezett, hogy egy fekete ruhás, apáca-ajkú, törszavú asszonyság nevelte (Helén), akihez sohasem szólott egyetlen hangot sem Libinyei, a második apja. Ez az asszony a ház egy elkülönített részében töltötte az éjszakát, a hallgatag vándorzenész feküdt a küszöbén és különböző hókusz-pókuszokkal riasztgatta a kísérteteket. Libinyei a gyermek Malvint olykor Maszkerádi kisasszonynak szólongatta. (Malvin később, midőn a nőneveldét elhagyta, barátnőivel Maszkerádi grófnő álnév alatt levelezett.) Míg egy napon jelentette a kapucinus-forma vándorló, hogy Helén utolsó óráit éli s egyben eltűnt a házból a titokzatos vendég. Libinyei már akkor oly gazdag ember volt, hogy a megúnt felesége halálán sem ért rá búsulni. Palotái, földbirtokai, budai telkei voltak.

A szerencse és a pénz mindenért meg akarták vigasztalni. Helén halála után mindenféle rokonok kerültek a házhoz, de Libinyei tetszését egyik sem tudta megnyerni. A tavaszi fürdözések, a kuruzslók, borbélyok, doktorok hiába fáradoztak életrekelteni Libinyeit. Rövidesen elment Helén, Lotti és Maszkerádi után a másvilágra. Malvin a leggazdagabb leány lett Pesten. Komor, hideg, elszánt, szerencsétlen.

Ez a Maszkerádi Malvin volt Evelin legjobb és egyetlen barátnője, aki a leány minden titkába be volt avatva, mint egy napló.

A kártyavetés utáni napokban hirtelen megérkezett Maszkerádi kisasszony Bujdosra.

— Úgy érzem, hogy veszedelemben vagy, — mon-

dotta a komoly, lesütött szemű leány. — Melletted akarok lenni.

Maszkerádi kisasszony máskor is volt Bujdoson. Név szerint ismerte az ebeket, lovakat és lakásokat. A vándorfecske és a gólya a cselédház kéményéről üdvözölte a bús leányt. A cselédek nem mertek a szemébe nézni, de úgy néztek utána, mint egy másvilági lényre.

Evelin féltette és szerette is különös barátnőjét. De nyomban elmúlt tavaszi álmatlansága, midőn Maszkerádi kisasszony a bujdosi házba beköltözött. Mint egy sírbaszálló mondta el a legapróbb részletekig bujdosi élményeit, Álmos Andor titokzatos halálát és feltámadását.

— Bolond, de becsületes. Még sok bajod lesz ezzel a falusi Don Kihotével, — jegyezte meg Maszkerádi kisasszony.

— És a kártyás? — kérdezte később. — Hol vannak a kártyás levelei?

Evelin szótlánul csóválta a fejét.

— Nem mert írni. Reggel néha megállok az ablaknál és nézem a messzi úton bandukoló gyalogpostást. Mindig egyformán, őszbúsan, reménytelenül jön a szürke öreg. Ha egyszer levelet hozna Pestről... Nem is tudom, hogy örülnék-e már a levelének...

— A kártyás is örült, mert azt hiszi rólad, hogy valami túlvilági lény vagy, — felelt megvetőleg Maszkerádi kisasszony. — Általában nekem van igazam, midőn minden emberről feltételezem, hogy bolond. Az egyik számár démonnak, öldöklőnek képzel téged és a halálba akar szökni, midőn azt érezte, hogy nincs szabadulása. Ugyanekkor egyik-másik ostoba férfi imád, mint egy szentképet és csodatetteket vár tőled. Csak én ismerlek igazán. Egy meggondolatlan, unatkozó, árva kisasszony vagy. Már régen férjhez kellett volna menned egy főhadnagyhoz vagy egy kacsafarokhajú gentri-gyerekekhez. De azt hiszed, hogy így

érdekesebb. Amíg egy örült férfi elharapja a torkod, mint a róka a libáét.

— Csak csendesedj, — szólt kérlelő hangon Evelin. — Még sohasem voltál szerelmes?

— Egy lóba... Egy kutyába... Egy sírfába a régi katonai temetőben Budán, amely alatt egy fiatal tiszt aludt s a menyasszonya elszökött kaszirnőnek. Rossz szaguk van a férfiaknak. Ha egyszer találnék egy szájra, amely kellemetes illatú volna, tán hagy-nám, hogy megcsókoljon. Illetőleg nem várnék, ha-nem megcsókolnám. Ha egyszer találnék egy férfira, aki tetszene, elvenném, mint a pipacsot az útszélről. Ha élni tudnék... ha érdemes volna élnem, majd megmutatnám, hogy kell élni. De nem vagyok egész-séges s nem vagyok elég öreg, hogy már örülni tud-nék a betegségnek.

— Csak csendesedj... — ismételte Evelin. — Nem hallod, hogy valaki jár a ház körül? Én minden éj-szaka hallgatom s azt hiszem, megszakad a szívem...

Tavaszej volt.

— A szokatlan légnyomás teszi, — felelte közöm-bösen Maszkerádi kisasszony. — A meteorok, lehu-lott csillagok porát, üszkét veri a szél a légkörbe.

Az éjszaka hangszereket penget meg, amelyek ed-dig a padláson pihentek. Kár volna megbolondulni, mint a gomba, amely kidugja fejét nagy örömében a földből.

— Minden éjszaka jár valaki az ablakom alatt. Talán Kálmán, gondolom és szívem csaknem felsi-kolt, mint egy megfogott madár. Talán Álmos; és könnyekkel telik meg a párnám... Vagy az éjjeli őr; és nagyot sóhajtok, de a gyertyát reggelig égetem s nem tudok megnyugodni abban, hogy így élek. Vaj-jon, hogy kellene élni?

Maszkerádi kisasszony összefonta két karját az ágy szélén, ahol barátnőjét hallgatta:

— Régi orosz regényekben kérdezgettek így, mint a papírfigurák. De most más világ van. A regé-

nyek csak annyit mutatnak meg, hogyan kell meghalni. Én nem tudom, hogy ki volt az apám. De ő bizonyosan nem gondolt sohasem reám. Az anyám sem tudta, hogy majd egyszer itt leszek. Termettem, mint a jégcsap az ereszen. Ezért nem lesz nekem sohasem gyermekem... Ezt az életmegoldást tehát nem ajánlhatom neked, úgy mint szeretnéd, Evelin.

— Színre színt és szívre szívet, — gúnyolódott Maszkerádi kisasszony.

— Malvina, te sohasem lész boldog, — felelgetett Evelin, mintha valamely regény lapjairól beszélne.

— Én önmagamban keresek mindent, csak magamban és magamnak hiszek, soha sem törődöm mások véleményével. Úgy nézem minden cselekedetemet, mintha ötven év múltán olvasnám, látnám egy naplóban. Vajjon nem tettem valamit, ami nevetséges vagy ostoba volt? — kérdezem magamban minden este, amikor lehúnyom a szemem. Végiggondolok a szavaimon, a tetteimen: vajjon nem kell-e egyiket vagy másikat holnapra megbánnom? Magam bírása vagyok és ridegen ítélkezem, mintha már száz esztendő óta a sírban feküdnék és egy megsárgult napló volna az életem, amelynek előre tudom a végét. Nem engedem magam kinevetni, sem megcsalni. Akarom előre tudni, hogy tíz év múlva mit fogok gondolni a mai napról, a mai időjárásról s éjjelemről? Nem kell-e szégyenkeznem valamely gyöngeségért vagy gyöngédségért? Megérdemli-e valamely körülmény, hogy szakítsak megszokott életmódommal, korábban keljek egy órával, vagy több szót vesztegessenek a szokottnál? Fékezem magam az elhatározásaimban s felindulásaimban, mert előre nézek s tudom, hogy holnapra megbánnám. Sohasem vagyok ideges, mert nem érdemes.

Ha férfinak születtem volna, talmudista, keleti bölcs, ezeresztendők avas misztériumaiba elmerült tudós lettem volna. Sajnos, nem vettek fel az egyetemre. De ha tehetném, **egy szürke, nagyszakállas,**

végtelen bölcs rabbihoz vagy egy keleti tudóshoz mennék férjhez. Talán Schopenhauerhez... Vagy első tanítómhoz, Spiegler Gyula Sámuelhez, ha ugyan azóta él még a kis öreg zsidócska?... Én sohasem fogok bögni vetélytársnők, táncosnők, színésznők miatt. Az ördög bújjon a rimákba! Mi közöm van nekem ahhoz, hogy a férjem néha meglátogatja őket? Csak távol maradjanak és engem be ne mocskoljanak.

A bölcs tanításokra lehunytt szemmel figyelt Evelin. Mindig irtózott a könnyelmű nőszemélyektől, akiket rendszeren úgy képzelt, mint gyermekkorában látta az elsőt a Belvárosban, a nőnevelde tájékán. Kövér, otromba, szélesszájú, durván festett hús-bálvány ment felemelt alsószoknyával, mint a férfiak hóhérja; kegyetlenül mosolygott. Az iskola leánykái rémülten álmodtak e másvilági szörnyeteggel, aki bizonyára azért csavarog a városban, hogy elcsalogassa a barlangjába, a hegyek közé, a tapasztalatlan férfiakat, ahol felfalja őket, mint egy sárkány. Később, midőn már felvilágosult, érdeklődő és látó kisasszony: mindig így látta először gondolatban a bukott nőket. (Szerfelett csodálkozott, midőn a pesti lóversenyterén, ahol egy nyári vasárnap társalkodónőjével végignézte a Szent István-díj lefutását, Kálmán egy szelíd, szőke, angolos fürtű, korrekt tisztaságú angyalt mutatott messziről, mint Pest elvetemült személyiségét, aki öreg grófokkal töltötte az életét.)

Maszkerádi kisasszony (minden talmudista bölcsessége mellett) szeretett a ledér nőkről beszélni, mint csodálatos lényekről, akik a testükből élnek. Kedvelője volt a francia regényeknek, amelyekben a nyilvános házak élete volt leírva és sokért nem adta volna, ha egyszer titokban végignézhetne egy estét valamely aljas mulatóhelyen. Mert véleménye szerint a férfiakat ott lehet megismerni a viselkedésükből, a mondanivalóikból, a durvaságukból.

— Ha apám vagy testvérem volna, az esetleges vőlegényemet elküldeném velük esténként a köny-

nyelmű nőkhöz. Hadd halljam, hogyan élt és cselekedett ott jövődöbéli élettársam... — mondogatta Maszkerádi kisasszony. — De nem akarok férjhez menni. Mert régen kitanultam volna a bábaságot, valamint a rossz nők csábító praktikáit.

És ezzel a gyermekes akkorddal lerázta a böles Maszkerádi az esti összejövetelt. Aludni ment a szobájába. Csendes megvetéssel mosolygott, hogy Evelin egész éjszaka a ház körül felhangzó, meg eltűnedező lépésekre figyel. Ő tudta, hogy a tavaszi szél nyugtalanodik odakünn.

*

Reggel lovagolni ment Maszkerádi kisasszony. (Tulajdonképpen azért szeretett Bujdoson időzni Evelin házában, mert itt széles mezők és hosszú utak kínálkoztak passziójához. Pesten, a Stefánia úton csak ritkán mutatkozott a dajkák, gyermekek és boldog-boldogtalan szerelmesek között. „Még azt hihetnék az emberek, hogy feltűnőséget keresek, mint Frájstedtler“, — gondolta magában, s mindig bosszús lett, ha valamelyik férfi rajtafelejtette a szemét lovarnós, hajlékony derekán, ezüstsarkantyús csizmácskáján, mintha bizony ő tetszeni akart volna bárkinek!)

Bujdoson egy Kati nevű kövér kanca hordozta Maszkerádi kisasszonyt. A hátaslónak olyan nagy füle volt, mint a szárnak. Ravaszkodva figyelt, ha körülötte beszélgettek, hegyezte a fülét a közelgő lépésekre és rövid farkával szorgalmasan csapkodott, mint egy szolgáló a portörő ronggyal. Néha olyan engedelmes volt, mint egy cirkuszló. Máskor szeszélyes kedvében ledobta Maszkerádi kisasszonyt hátáról és elégedett kárörömmel elszaladt messzire. Vén volt, mint a kulcsárné; torkos, melankólikus és indulatos, mint egy nő, aki sohasem érte el célját.

Maszkerádi kisasszony bejárta a határt és hozszadalmasan elnézegette a koratavaszi tájakat, amelyek oly egyhangúsággal váltogatták új színeiket,

mint az öreg kóristák a kosztümöt. Csak az emberek bámulják mindig a tavaszt, mert hatvan-hetven esztendő alatt nem tudják megunni. Új kártyajáték kezdődik az étellel, amelyet meg lehet nyerni, s el lehet veszíteni. Titokban minden ember újra kezdi az életét tavaszkor. Csak nincs bátorsága megmondani, hogy újra szeretne élni, ujonnan kezdeni mindent, szerelmet, házasságot, életcélokat. Levetni a régi ruhákat és kopott rendjeleket. Inkább mezítelenül futni-futni és megenni a rügyeket a fákról, a leányokat az erdőn, a sápadt fiúkat; s gyorsan eltemetni az öregeket, akik macskabőreikben mindig a télről dörmögnek. — Maszkerádi kisasszony sohasem olvasott el egy tavaszi verset és megvetette az embereket, mert örvendeztek az időjárásnak. Vajjon nem mindegy a sivalkodó hózivatar, vagy az enyhe, andalgó szél, ha egyszer a sírban fekszünk? Nem érdemes elkezdni sem az életet, mert úgyis vége van nemsokára.

Megcsapkodta a melankólikus Katit és felhevülve nyargalt végig a nyirfaerdőn, ahol az eltakarodott hó maradványai a fekete fészkek, fagombák úgy függtek alá a tar gallyakon, mint akasztott emberek, akiket kivégzett a tavasz, mert már úgysem életrevalók.

Kati alattomosan ügetett a nedves úton, a mély árkok sötétlettek, mint sírgödrök, amelyekből a halottak kísértetnek szöktek el; a mezők hosszú betegségből lábbadoztak és olyan bágyadtan nézegettek, mint a járást elfelejtett régi betegek az ágy szélén üldögélnek; madarak, varjak, szajkók kóvályogtak a levegőben, mintha újra ismerkedni kellene az alatt elterülő vidékkel; erőszakosan tavaszodott, mintha szívós kezek feszegetnének valahol egy nagy ajtót, amelyen beszökdösnek, vissza a világba a száműzöttek, az időjárás bohókás lovagjai és sikoltozó, szemérmetlen nőszemélyei, bohócok és pohos kéjencek; már ropog a zár, nagy iramodással fut végig a tájon a szarvasképű, mohszakállú stallmájszter, aki ostorával elkergeti a tél lábatlankodóit, az árokba rugdalja a

halottakat, énekes koldusokra csörrent és kihuzogatja a mezők végtelen szőnyegeit a nagy bevonulás előtt.

A rügyekre mezítelen kis tündérek ülnek lovagló helyzetben, árnyék némasággal vonultak meg eddig a berkekben; pattog a levegő az ismeretlen származású hangoktól, mintha a föld alól a csírák, magvak énekelnének egy nagy kardalt; mint megbolondult kerekek szaladgálnak a levegőáramlások, sípol a felhő, amely a tájon átsuhan, a komor álló vizek minden ok nélkül megmozdulnak, mintha csak ők is részt akarnának venni a tavaszi bálban; csodálatos, hogy nem telik meg mekegő bakkecskékkel a mező, mikor itt minden és mindenki játszani szeretne. Még az elhagyott őszi kis merengő-helyeken, amelyek a fáktól elrejtetten vagy bús berkek közepén arra látszottak teremtetni, hogy itt magános kísértetek álmodozanak lehajtott fejjel, — bizonyosan üldögél valaki az erdőcske tisztásán, akit senki sem lát soha. Még e magánosságokat is megközelítik lábujjhegyre emelkedett ifjú kíváncsiak, akik szeretnék meglesni a szomorkás öregek gondolatait.

„Tavaszi“, — gondolta Maszkerádi kisasszony. — „Bolond vagy. Én nem hiszek neked!“

Azonban mégis csak hitt neki valamicskét, mert megkereste azt a fát, amelybe évek óta szerelmes volt.

Ez egy törpe fűzfa volt egy kiszáradt patak felett és nagy komolyan, elhatározottan ácsorgott helyén, mint egy bakter. Gallyai már régen elrepültek a széllel, mint a hűtlen asszonyok az öregember mellől. De a vén fa megőrizte férfiasságát, nyugalmát, pátriárkális egykedvűségét. Ez egy komor férfi volt, aki sohasem mutatta, hogy fáj valami, viszont nem örvendezett sem a husvétnak, sem a körülötte vándorolható, eltűnedező életnek.

Maszkerádi kisasszony egy ilyen mosolytalan, vénfa-kedvű férfit keresett volt az életben, akihez hűséges tudott volna lenni, mint ehhez a gyökérből, hánctsból, szenvedélytelenségből való törzshöz, mely-

nek arca volt, mint a mesebeli erdőségben két zsebreguggantott keze és unott dereka. Olykor egy vén vándorlegénynek látta a fát, aki már minden viszontagságot megpróbált nőtlen életében, csavargott céltalanul, sáros kutya módjára, miután deli-kedvű, élni-vágyó asszonyok kitartott szeretője volt; ismerte s megvetette a szerelem örömeit s bánatait, pengetett diadalt és reménytelenséget, örült csendeskén sikernek és kézcsókoló, térdeplő nőknek; szenvedélytelenül, még csak a meghatottság kedvével sem: csábított el nőket, akik útjába vetődtek, aztán elkergette őket a portájáról, mint megunt játszótársakat; szerették, gyűlölték, símogatták remegő kézzel és aztán az átkot úgy szórták a fejére, mint a szemetet az ablakból a pesti szobalányok... A férfiú nyugodt maradt, mert bévülről élt, magának gondolkozott s mindig azt cselekedte, ami neki is jól esett. Sohasem őrzött meg virágot, hajszálat, csóknak az emlékét. Úgy bánt el a nőekkel, amint azok megérdemlik. Sohasem járt szívfájással holdas éjjel ablakok alatt, bármiként leskelődtek is utána... Koncsorgott egy-két hétig, mint a kutya tavasszal, aztán megsoványodva, életuntan hazatért utazásaiból és soha sem gondolt többé arra, hogy mi minden történt vele az idegenben, mit mondtak a nők, milyen illatuk volt s milyen ízük... Maszkerádi kisasszony gyűlölte azokat a regényírókat, akik mindig öreg emberekről írnak, akik visszaemlékeznek ifjúkori kalandjaikra. Így: ki nem állhatta Turgenjevet, akit pedig Evelin éjjel-nappal olvasott volna.

A vén gonosztevő úgy tett, mintha észre sem vette volna tavalyi szeretőjét, Maszkerádi kisasszonyt. Közömbösen, hidegen állott az egykori patak partján, — amelynek medrében tán élete folyt el, hogy soha többé vissza ne térjen a röpke hab, játszó hullám, víz-szivárvány.

— Megjöttem apó, — rebegette Maszkerádi és leugrott a nyeregből.

Megtalálta a vén fának befelé néző szemét, össze-

szorított hideg száját, szenvedélytelen derekát, zsebrendugott kezét.

— Itt vagyok, s az öné vagyok, — folytatta, miután átölelte a fát, mint egy bálványt a vadnépek asszonyai, akik már nem találnak férfit a nemzetiségben.

A vén fűzfa görcsei, csonka ágai, mint megannyi kezék tapogatták végig Maszkerádi kisasszony acélrugóból való testét. A mohszakáll odasímult a dércsipte leányához, amely különben hűvös és hideg volt. Talán viszonzta is a vén fűz az ölelést.

— Tudom, hogy ön titoktartó, — rebegette a kisasszony. — Kérem, ne mondja meg senkinek, hogy én önt szeretem.

Megölelte a fát, ahogyan férfit sohase merészt volna megölelni. Karjaival, lábaival átfogta a törzset és lángbaborult homlokát a vén bálványhoz simultatta, a római Priapus e késői maradványához, amelyet nem festettek be cinóberrel a nők.

— Amíg itt leszek, meglátogatom még, öreg cinos, — szólt.

Kati, a bozontos, sárga kanca életuntan hajtotta le a fejét, aztán hátára kapta Maszkerádi kisasszonyt s vitte hazafelé elbúsult fejjel, mintha verést kaptak volna egy lakodalomban.

Délután köd telepedett a mezőkre, mintha szürke lelkek tartanak gyűlésüket s elhalálozásuk gyászos körülményeit terjesztenék elő. A ködből való örültek a karzaton ülnek... mintha nem emlékeztek volna arra, hogyan haltak meg.

Maszkerádi kisasszony cigarettázva járt fel s alá a falusi ház szobáiban a százesztendős bolthajtások alatt. Kihúzta a derekát, mint egy katona. Elégedettnek s boldognak látszott. Mégis fáradozó volt a hangja, amikor megszólalt:

— Istenem, milyen csodálatos, hogy némely ember betegség, baleset, szerencsétlenség nélkül éli

végig az életet. Én néha azt hiszem, hogy tigrisek fognak szétmarcangolni; s így halok meg.

Evelin regénykönyvet olvasott a hintaszékben. Walter Scott-tól Ivanhoét. A középkori lovagok közül álmodozva vetette barátnőjére tekintetét.

— Inkább valami jó könyvet olvasnál, Malvina... Mindnyájan meghalunk...

— De hogyan?... Te várkisasszonynak képzeled magad, mert elhitted a férfiak hazugságait. A halálod is színpadias lesz, gyertyákkal, imádkozó pappal, lélekkharanggal, a folyosón síró cselédekkel, magas ravatallal. Ünnepegy az, amelynek hősnője leszel, gondold magadban. De én nem tudok így gondolkozni, én egy gyáva józsefvárosi polgárlány vagyok. Bürgerin... Én félek a haláltól.

Maszkerádi kisasszony szétterpesztett lábszárral állott az ablaknál, mint egy trikós színésznő. (Nagyon szégyelte volna magát, ha ezt valaki megmondja.) A homlokán volt egy barna hajfürt, amely gondolkozás közben libegett, mintha szél mozdítaná. Sugár volt a teste, mint egy magános kard, amelyet hegyénél fogva a vívóterem padlójába szúrtak. Ingett, remegett, mintha vérének lüktetésével belső rugók mozdítanák testét. Kődös napokon mindig nyugtalan volt és úgy törte a fejét, mintha az élete függne attól, hogy valami újat kitaláljon.

— Nem tudok megnyugodni abban, hogy élek s majd aztán meghalok. Szeretnék letérni erről a kitaposott, egyenes, unalmas útról. Valamiképpen: mást élni, mást gondolni, mást érezni, mint a többiek. Még attól sem félnék, ha egyedül volnék, mint egy fa a pusztában. De leveleim volnának, amilyenek nincsenek más fán. — Leginkább irtózom attól, hogy úgy járjak, mint az alteregóim.

Evelin végleg lemondott arról, hogy a regénykönyvben megadó figyelemmel kísérhesse bolyongásában a szentföldi lovagot, a nagyszerű Ivanhoét. A tüneményes középkori nők útrakeltek előle, mint

megriadt fogolycsapat s Ó-Anglia tölgyfaerdői meszsiról, szinte csak láthatárról zúgtak.

— Neked alteregóid vannak? — kérdezte, mintha valami titoknak jött volna nyomára itt az unott falusi délutánon.

Maszkerádi kisasszony acélfényű szemeivel oly nyugodtan nézett, mint egy bálvány, vagy mint egy örült.

— Az egyikkel külföldön találkoztam, midőn a tavaszt Egyiptomban töltöttem. Előkelő hölgy volt; lelketlen kultúrbestia; tevehajcsárokkal és piroskabátos tisztekkel szeretkezett; csak annyiban volt szomorú, amennyiben a szállodai zenekar játéka a szomorúságra felhívta a figyelmét; csak annyira volt jókedvű, amennyire a kairói élet, a mindennapi táncestély, a különböző életuntság ellen való szórakozások, a díszruhában elköltött ebédek, a sivatagba való kirándulások kényszerítették azzal a szuggesztív erővel, amelynek aláveti magát minden jómódú, céltalan utazó. Oly kegyetlen, lelketlen, bensőség nélkül való életet élt, mint többnyire a nagyvilági nők, akik ott a fehér hoteleket lakják és a papagáj csőrét ütögetik az ujjukkal, amelyről fiatal férfiak álmodoznak. Talán érzékei is csak akkor ébredtek fel, midőn telefalta magát fűszeres ételekkel, táncolt a bálon, a viasz-nyugalmú férfiak hideg szájjal vérbeborító szavakat dörmögtek a fülébe. Egyébként oly közömbösen foglalt helyet a színházban, mint a kócsagtoll a gyémánt-hajtűben. Néha könnyű francia regényben lapozott; kopasz, kelletlen, fáradt férfiak között selymes lépétekkel járt. Kreol vagy cigánykeverék volt. De egy francia herceg nevét viselte, aki isten tudja, hogy a föld melyik részében tologatta napjait, mint a sakkfigurákat.

— ... Akkoriban egy tisztbe voltam szerelmes, aki néha nálam töltötte az estét.

— Azt mondtam, hogy szerelmes voltam? Nem, Evelin, én bevallom neked, hogy sohasem voltam

szerelmes, mint akár a francia hercegné. Csak éppen az történt, hogy Egyiptomban töltöttem a telet s a tavaszodást, a szállodai harang szavára mentem ebédelni s ismeretséget tartottam egy helyőrségi tiszttel. Mert ez volt a szokás abban a nagyvilágban, amelybe mulatni mentem, mint egy szobalány az álarcosbálba.

— A tiszt — akire már úgy nem emlékezem, mint a tevehajcsárra, aki a sivatagba vitt — egy este többet ivott a kelleténél s bevallotta, hogy amikor én felmentem a szolgálattól, olyankor az estét a francia nőnél tölti; és esküszik a királynőre, hogy alig tud különbséget tenni kettőnk között. A hangunk, a testünk, a hajunk, a mozdulatunk úgy tűnik fel előtte, mint egy tükörben való képünk. Sőt szerelem közben „édes kis gazdámnak“ nevezi őt a hercegné is, amit pedig én Magyarországon tanultam parasztnőktől. A hercegné is azon fohászkozik, bár meghalna az órában, midőn boldog. Az arcának ugyanazon részét szereti, a kezét ugyanott csókolja és megöntözi, mint kertész nő violáit. És nagy boldogság érzete fogja el, midőn a szomszédos violák tikkasztó egyiptomi est után hangos kortyokban nyelik a francia borvidék szőke italát.

— A tiszt tökéletesen részeg volt s nem törődött, hogy az arcából tépi rólam, midőn legintimebb szerelmi tetteimet egy másik nőre ruházza át.

— Most már nem beszélek arról, hogy mit éreztem s mit gondoltam. Csupán annyit közlök veled, Evelin, hogy ezen a napon hiába kért szerelmesem, hogy barna, hosszú hajamat kibontsam s ő abból hurkot kössön a nyakára. Ennek a produkciónak sohasem tudtam az értelmét, mint afféle józsefvárosi polgárlány. Akkor még nem látogattam a börtönöket s az örültek házait. Csak annyit tudtam, amit magam körül láttam. Az élet tragikus mélységei, komor rejtélyességei oly messzire jártak tőlem, mint kéjhajónktól a fekete tengeri gőzös, amelyen gálya-

rabok üvöltöttek, midőn az afrikai partoknál egymással találkozott a két hajó. Akkor még azt hittem, hogy bármiként élek, cselekszem, viselkedem, érzek, egy fehérfüggönyös józsefvárosi házban, megszentelt barkával a falon, kezemben egy régi imakönyvvel és nyugodt szívvel várom a jezsuita-atyát, aki az utolsó kenetet feladja. Akkor még azt hittem, hogy: a boldogság csendes szigetéről lehet sebesülés nélkül kirándulásokat tenni vad, sárga vizekre és a kalandok, élmények nem vakítják meg a szememet, mint a fecskék hulladéka.

Röviden folytatom az eseményeket. Másnap, nyugtalan éj után, alaposan szemügyre vettem az én francia hercegnémet, akitől odáig csendesen undorodtam, mint a legtöbb „kultúr-bestiától“, aki fehér tengeri hajón és aranyrámás szállodában tölti a mindennapi életét.

A hercegné tagadhatatlanul hasonlított hozzám. Még a ruházkozásában is utánczolt a szemtelen, — vagy én őt. Még csak arra voltam kíváncsi, hogy valóban hibás-e a balszemének a látása, mint az enyém. Ezért próbát tettem vele. Mellé kerültem az asztalnál, baloldalról ültem és legyezőmre, amely fehér csipkéből volt, olvasható nagy tintás betűkkel felírtam francia nyelven: „Én önt gyűlölöm“. Előzőleg már meggyőződtem, hogy én balkezem felőli oldalról, ezeket a betűket nem vehettem észre. Ebéd közben néhány közömbös szót váltottunk. Aztán kitértam a legyezőmet és többször, feltűnően megmutattam a hercegnének. Ha a balszeme nem hibás oly sajátságosan, mint az én balszemem, feltétlenül észre kellett volna vennie a tintás betűket. Ő közömbösen, unottan, egykedvűen mosolygott, mint egy puma az állatkertben. Japán-kertek illata szálldosott a hajából. Különös volt, mint egy idegen madár. Kísérteties hidegség futkározott át a lelkemen, midőn elgondoltam, hogy az élet bizonyos

körülményei között — én ehez a gyűlölt nőszemélyhez hasonlítok.

Ebéd után néhány szót váltottam a tiszttel. Ma este pihenni akarok. Kértem, hogy töltse idejét vetélytársnőmmel. „Kíváncsi vagyok, hogy mit mond a hercegné a ritka hasonlatossághoz, amely kettőnk között fennáll“, — mondtam. A tisztnek villant a szeme, mint a kés a verekedők kezében. „Majd megkérdezem!“ — felelt, száját nyalogatva a szerencsétlen, aki a gyarmati szolgálatban megromlott, mint a legtöbb európai. Én néztem őt, s az jutott eszembe, hogy e kékszemű fiatalember egykor szőke fiúcska volt, aki fehér gallérban és kalácsos szájjal ment reggel az iskolába, homlokán az édesanyja csókjával.

— Reggel a tisztet megfojtva találták azon a folyosón, amelyen a francia hercegnő lakott. Az alteregó elvégezte helyettem, amit nekem kellett volna megtenni. A hajfonatával úgy meghurkolta a kérkedő nyakát, hogy az nem jutott többé levegőhöz.

— Mi lett a gyilkos hercegnőből? — Azt én nem tudnám neked megmondani, Evelin, mert én elutaztam Kairóból, mielőtt a vizsgálat, amely a tiszt rejtélyes halála miatt megindult, eredményhez jutott volna. Ideglázban, hallucinálva jöttem vissza Pestre és nem hiszem, hogy jó darab ideig kimozduljak az országból, ahol mégis csak ismerjük egymást nők és férfiak, nem igen történnek meglepetések, a bűnök megszokottak és a gondolkodások ismerősek. Néha elmegyek a menaszériába és a ketreche zárt ritka vadállatok szemében viszontlátom azokat a tekinteteket, amit külföldi emberek szemében láttam. Mert tulajdonképpen józsefvárosi polgárleány vagyok. Bár eljátszottam már boldog, nyugodalmas haláloamat. Ó, én nem fogok megnyugodhatni, ha megeskolom utoljára a feszületet. Ámbátor olykor, titokban mégis csak gondolok arra, hogy az alteregóm, a szerencsétlen francia hercegnő megszenvedett helyet-

tem. Vezeklett, mert kiélte azt az életet, amelyet nekem kellett volna átélnem. Én, az árnyék, megmaradtam, miután ő eltűnt. (Mert vajjon hová lennének a föld alá ment emberek árnyékai? Tovább élnek.) S ezért talán kegyelmes lesz hozzám a sors halálomban.

— Szegénykém, — felelt Evelin és megölelte a barátnőjét, oly tiszta szívvel, mint falusi lányok szokták. Ő levendulaszagú volt és szepességi vászonból viselt inget. Hideg időben felvette a barchentszoknyát, bár igen jól tudta, hogy ez már nem divat. Bolthajtásos szobákban szerette az életet, májusban kertben ülni, őszidőben, meleg kendővel a vállán, hosszant merengeni. S régi, szép regényeket olvasni.

— És a második alteregod ki volt? — kérdezte.

— Ezt majd elmondom, ha Egyiptomot elfelejtettük, — felelt komolykodva Maszkerádi kisasszony, mint egy tanítónő. — Beesteledett, gyujtsunk lámpát.

Ezen a tavaszi éjszakán szerenádot kaptak a bujdosi hölgyek.

A vendég-kisasszonyt érte a megtiszteltetés ez alkalommal is, mint mindig, mikor Maszkerádi Malvin Bujdoson mulatott.

Amint a holdvilág kibukkan a nádasból, ahol szegénylegény módjára mereng, a hársfának dőlve lehet látni Pistoli urat, aki már a harmadik feleségén is túladott, mert még mindig abban reménykedett, hogy végre sikerült meghódítani Donna Maszkerádit, akit egyebek között Szonett kisasszonynak is nevezett e javíthatatlan, festett bajuszú szerelmes.

Ah, Pistoli komoly és kegyetlen férfi volt mindenfelé a világban, csupán akkor váltott mulatságossá, midőn a bujdosi földre tette a lábát. A cigánybandának gavallérosan átnyujtott honoráriumnak a felét mindig bevasalta Álmos Andoron az éjjeli muzsikák után, — hisz Evelin is élvezője volt a holdas daloknak.

Tehát alighogy aludni tértek a bujdosi kisasszo-

nyok, a nagy kutyákat eleresztették a láncról, a csósz kilőtte fegyverét és a tavaszéj elhelyezkedett a földön, mint egy hajadon az ágyban, — megérkezett a városi fiáker, amelyre úgy szeretnek felkapaszkodni a cigányok, mint Jákob létrájára. Hogy szeretnek a cigányok fiákerben ülni! A nagybögős, mint egy lakodalmas öregapa, vezényli a menetet a bakról és a kátyus úton fázékonyan kapaszkodik hosszúnyakú cinkosába. A cimbalom a saroglyához van kötve és a cimbalmos-fiú kemény kalapban és bodros nyakkendőben a hintó hágsóján áll, hogy szemmel tartsa élettársát. A kocsi belsejében a zsákjaikba kötött hegedűk oly megszokott, pálinkás kedvvel utaznak, mint a vörösarcú útmesterek a maguk járásában.

A halhatatlan cigánytréfa, más emberfajtnál sohasem tapasztalt röhej, kuncogó öröme minden órának, világmegvető, önző muzsikálása a kedélynek, a pucér humor és szinte vadállatias élvezkedése minden szippantásnak az életből: ez jött a vidéki bérkocsin, mintha Noé bárkája felejtette volna itt ezeket a másvilágból való emberi lényeket. A fekete-bőrű, vadszagú és esett állat húsán nevelkedett falusi cigányt nem lehet egy nap alatt említeni a városi cigánnyal. Bár mindegyik tudja, szegény rokon módjára, hogy atyafiai grófok módjára élnek Pesten és Párizsban, mesterségük nagyjainak nevét ismerik, de ők azok a szabad nomádok, akik végtelenül lenéznek minden világrendet és törvényt. A maguk módja szerint élnek, babonáikhoz jobban ragaszkodnak, mint életükhöz, betegséget, ördögöt, halált látnak, ha szomorúak és az öngyilkosság ritka e fajnál, mint a fehér holló. Csapatban élnek, hogy jobban elviseljék a nyomorúságot. A fiúkat az öreg asszonyok nevelik, a leányokat az öreg emberek. Úgy gyógyítják magukat, mint a kutya, a mezők fűvével.

Pistoli úr a falusi cigányság patronusa volt.

Egész életét cigányok között töltötte, haza csak azért járt, hogy megnyugtassa az éppen soron lévő feleségét, kifestette a bajszát, lenyirta a szemölcsök-ről a szórt, megfente pomádéval a haját, a gödörbe hányta a hitelezők leveleit és ment a banda után. Ha egyik-másik asszony terhére volt, segített magán, ahogyan tudott, aztán új feleséget vett. A félbolond földesuraság a régi Magyarországból maradt itt, mikor a férfiak még késő vénségükben sem ismerték a tehetetlenséget. Könnyedén forgatta az asszonyok hajlandóságát, mint egy táncmester az iparos-lányokat. Kapa-fogával, kint ülő bikaszemével, dörmögő, komor hangjával, húsos, nagy fülével, bütykös ujjával és megvékonyodott lábszáraival saját-ságos hatással volt a vidéki nőkre. Sok asszony van a világon, aki megesókolja azt a helyet, ahol férfiája megütötte. Szívesen szenved évekig, hogy utolsó óráján néhány jó szót kapjon ajándékba. Lenyirja a haját, kiszedi a fogát, kiszúrja fénylő szemét, összeszorítja éhes gyomrát, lebírja gyötrő szenvedélyét, búcsút mond a tavasznak, a szépségnek, az egész életnek, — ha éppen így parancsolja a férfiú. Pistoli dörmögve járt, mint egy félelmes vadkan és az asszonyok lenyujtogatták mezítelen lábukat, hogy a szörnyeteget ingereljék. Így temetett el három feleséget.

— Gyerünk a bestiához — mondotta Pistoli a cigányoknak, miután szentül meg volt győződve, hogy Maszkerádi kisasszony az ő kedvéért jött Bujdosra. Előkészítette csalhatatlan hatású műszereit. A tajtékszivarszipkát, amely ölelkező, mezítelen szerelmeseket ábrázolt. Ezüst tárcáját, amelyre fürdőző nők voltak festve, a zsebébe dugta. Nem felejtette otthon a furfangos tollszárat, amelynek üvegszemében meztelen táncosnőket lehetett látni. Valamint a litografált képeket, amelyeknek látásától vérbeborult az asszonyok arca és képzelete. Kis sapkát húzott a mutatóujjára, amellyel mindenféle bolond-

ságokat lehet elkövetni. Megköszörülte a torkát és kiáztatta a lábát. Így indult Pistoli a bestia meghódítására.

Hempergő kedvvel, dalra szorongatott torokkal, a messziségbe hangzó füttyre csucsorított szájjal utazott a cigányokkal, mint egy örökös vőlegény, akinek minden faluban van menyasszonya. Féktelelen, harsogó, szinte állati kedvű volt, mint a fegyverek némely napokon, vagy az örültek Nagykállóban, a tébolydában, ahol körülbelül félesztendőt töltött. Innen szöktette el az első feleségét, egy szótlan királynőt, aki oly szép volt, mint az emlékezet. Rövid, fiús haja volt s csalogatóan nézett, mint a lőcsei fehéraszony. Izabellának hívták s oly felejthetetlen volt, mint egy középkori fejedelemasszony, akire a haldokló zsoldos gondol a csatatéren. Ekkor még térden csuszkált Pistoli, sűrűhajú, fiatal, bölénybika-kedvű férfiú volt és boldogan kúszott be az ágy alá, midőn Izabella erre parancsot adott. Ezt a Jókai-regénybeli hősnőt szerette valójában egész életében. Midőn egy napon Izabella öngyilkos kézzel — egy zsinórral — véget vetett életének, Pistoli megesküdtött a halott mellett, hogy követni fogja őt mihamar. Azóta elmúlt húsz esztendő. Pistoli részeg volt, házasodott, asszonyt temetett, árok sarában és virágágyban aludt, annyi nőnek az illata maradt meg az emlékezetében, mint egy nagyvárosi hím-kutyának a szaglószervében, szeretett cipőket, szoknyafodrokat, ingeket és nyakszirteket, bolond módjára táncolt mezítlábas szolgálók és szentképarcú asszonyok után, üvöltötte szerelme nevét a vöröslámpás házak előtt, minden éjszaka bemászott egy másik ablakon, ahol alvó nőket sejtett; sikoly, lárma, fegyverdurránás, vad menekülés béresek lőcsei elől, s a következő éjszakán győzelem egy szakácsné ágyában, miután fejét, arcát véresre szabdalták féltékeny udvarlók: ez lett volna az élete... S midőn magára maradt, mint siralomházban a

rab, a gyertya holdjában, a lámpás kormos langyában, a párna ravatalos gyürődésében, a multság után következő siket csendben fuldoklás lepte meg... felriadt, halálát látta s Izabella kezét érezte, amint vonja a másvilágra. Éjjel sohasem aludt tehát, csak napvilágnál, égő gyertyák között, átkutatott szekrények, ládák, fiókok társaságában. Kígyók surrantak tova a szőnyegen s üvöltöni szeretett volna, de eszébe jutott egykori szobatársa, az örült őrnagy, aki egész nap üvöltött a kényszer-zubbonyban.

Ez volt a fehérmájú Pistoli, aki a cigányok térdén hempergett s úgy kacagott, hogy a keresztutak, amelyek éppen nem foglalkoztak vándorlók elbolondításával, kísértetek módjára visszhangozták a Pistoli kacagását. A néma fák elkomorultak, mint a bitófák, amelyek alól elszökött a delikvens. Árnyéket vető sövények, amelyek alatt bizonyosan a Halál szokott megpihenni, midőn felírja a lutri-számokat, amelyeket álmodott, baljóslatúan hegyezték a fülüket, mintha azt várnák, hogy Pistoli mikor unja meg a kacagást, s egy iramodással át akar ugrani a sövényeken, a másvilágba. Útszéli kutak, mint hallgatag bűntársak maradoztak el a cigánybandás kocsi mellett. Ide fojtották magukat a nők, akiknek pazar kedvvel, érdemtelenül mindent ígért Pistoli, mint hitelezőknek a terminust. Szerették, hogy mindent megígért s megzavarodtak, hogy semmit sem tartott meg. A mezei kutak, mint közönyös cinkosok élték tovább egykedvű életüket. Őket nem vonta felelősségre a kisbíró. Míg Pistolinak folyvást kacagni, szinte a jókedvtől őrzöngeni kellett, hogy tovább élhessen egy éjet s egy napot. Egyszer nagyon örült annak, hogy a lábát törte, midőn kiugrott egy ablakon. Fizetett egy rátát Izabellának, gondolta magában.

Am menjünk együtt a holdas tavaszi éjjel, kormos cigánylegényekkel, búskomor hangszerekkel,

ezüstlakodalmakon táncoló nagybögővel s hagyjuk a csalódott útszéli fákat, amelyek epednek a vándorlóért, mint a meghibbant öregasszonyok... a vándorlóért, aki alattuk megvacsorázik, megiszik egy üveg bort, eldanozza azt a nótát, amely legjobban tetszett neki életében, aztán nadrágszíjat akaszt a legvastagabb ágra, hogy háborítlanul töltsse a hosszú éjszakát. (Pistoli undorodott, mint a macskabajuszú, urambátyámos végrehajtótól: minden kiugró ágtól, szétterjesztett lombozatú fától, ahol alkalmas helyet látott, hogy régi tervét megvalósítsa. A nyoszolyákat szerette volna látni, amelyeket ezekből a fából faragnak, amelyekben örökké éberen, simogatva, vigyázva üldögél a nő, amíg Pistoli a másvilági szellemekkel csatáz álmában.)

Végre megérkeztek Bujdosra, mint a kísértetek.

— Szonett kisasszony nótáit, — parancsolta Pistoli a cigányoknak, midőn elhelyezkedtek az udvarház ablaka alatt, amelyből kék világosság szüremlett az uccára. Ott szentkép alatt mécses ég, mert a ház mindig oroszvallásúaké volt, akik olajjal és béllal szívesen áldoztak Máriának, hogy kegyességét ne vonja meg a szerencsétlenektől.

Mikor megszólalt a zene, Evelin még szokás szerint regényt olvasott s férfiismerőseit képzeletben hasonlítgatta egyik-másik betűhöz s papirosból való figurához. Szerette az éji órát, az eltávolodást az élettől, az előre megírt életsorsú emberek történetét... Valahol tán már megírta valaki jóelőre az ő történetét. „Kisasszonyka — mondta egy alkalommal a kártyavetőnő —, minden teljesülni fog, amit gyermekkorában álmódott. De nem lesz öröme a valóra vált álmokban.“ Vágyott a férfiakra, akik érte szenvednek, vágyott nagyúri dámaságra, színházra, bálra, mulatságra, jó lovakra, önálló életre, falusi csendre és nagyvárosi búsásra... Szenvedélyre, szép szóra, felejthetetlen napokra. Az élet oly könnyedén adogatta vágyait, mint a bűvész cilin-

derkalapjából rózsáit. — S most éppen az éji zene hangzott fel az ablakok alatt, mint a spanyol regényekben, melyet forgatott. Szenyora áll az erkélyen és alant lovag.

Maszkerádi kisasszony egy sarkig érő bundát kapott magára és káromkodva benyitott Evelin hálószobájába.

— Te rendelted ide a cigányokat? — kérdezte foghegyről. — Undorodom a falusi malacbandától. Én olyan zenét szeretek, amilyent te nem is ismersz. Én modern nő vagyok. Rég elfelejtettem a Cserebogárt, a sárga cserebogárt. Beljük lövök a revolveremmel, ha el nem hallgatnak.

— Jó lány; — felelt csendesen Evelin. — Az udvarlód jött el megint.

— Az a dohos kurtanemes! Piha! A csizmáját, ha egyszer lehúzná, sohasem jönnék többé erre a vidékre.

— Pistoli, — magyarázta némi hévvel Evelin. — Hát nem ismered fel a nótáidról?

— Te aranyráma! — felelt megvetően Maszkerádi kisasszony. — Ha Pesten volnék, a cselédeimmel veretném meg az éjjeli csendháborítókat. Három adag adalint vettem be, amíg végre álom ereszkedett a pilláimra. Most beállít ez a gazember az ő tatár szokása szerint, ázsiai hangszereivel, kötnivaló nomádjaival s visszazökkent a valóságos életbe. Magyarországon vagyunk, egy istenhátamögötti faluban. Nagyon jól fogunk jární, ha a betyár épségben hagyja az ablakokat. Tavaly köveket dobált a hálószobámba. Hogy miért nem zárja le a gendarmerie az ilyen fenevadat?

— Kedvesnek kell hozzá lenned, — szólt Evelin bizonyos háziasszonyos komolysággal, midőn kiszállott az ágyból s alsószoknyát hurkolt derekára. Selyemmel bélelt lakkpapucst húzott. Lebontott hosszú hajfürtjeit felfűzte. Kisimította a homlokát. Egy biz-

tonsági tűt sokáig a fogai között felejtett, amíg hallgatta a kívülről hangzó szerenádót.

— Mindenekelőtt meg kell győződni arról, hogy Pistoli van itt, nem pedig szegénylegények, akik éjjeli muzsika ürügye alatt fosztogatják a házat, — szólt vérvörös pulykaméreggel Maszkerádi kisasszony.

— Ennél mi sem könnyebb. Felnyitod az ablakot, kiteszítod a zsalugátért, gyufát gyujtasz s megkérdezed a sötétségtől: vajjon Pistoli úr, a kitünő gaval-lér és nemes férfiú ajándékozott meg e drágalátos éjjeli meglepetéssel?

Maszkerádi átkozódott, mint egy cigány...

— Itt süllyedjek el, ha megteszem. Vakuljak meg inkább, mint ezt az avas gubát lássam.

Evelin a piros harisnyakötőit pattogtatta tér-dein, egy vastag vörös slafrokot keresett elő. Úgy tőntörgött, mint egy himporos éjjeli lepke a virág-ágyak felett. Friss, elszánt, vállalkozó volt az arca, mint az utasoké, akik hajnalban kelnek, hogy sokre-ményű városokba elutazzanak:

— Én idevaló földbirtokosnő vagyok. Nem sért-hetem meg egyik szomszédomat sem. Légy szíves, Malvin, alkalmazkodj házam szokásaihoz.

— Becsületemre, leforrázom a kutyát! — felelt fenyegetőleg Maszkerádi kisasszony. — Ennél szem-telenebb frátért nem ismertem életemben. Felönt a garatra s úrinőket háborgat éjszaka azon a címen, hogy ő részeg. Nincs itt rendőrség? Nincs egy jó kutya a háznál?

— A kutyáim ismerik Pistoli urat, mint egy grófot az orfeum-portások. Itt most már nem lehet segíteni a történeendőkön. Pistoli urat, földbirtokos-szomszédomat vendégül kell látni az ebédlőben, amíg kedve kerekedik tovább barangolni a szigetségben. Egymásra utalt emberek vagyunk ezen a vidéken. Erre csak fináncok járnak, akiket közös erővel le-itatunk.

Maszkerádi kisasszony vállat vont s felnyitotta

az ablakot, habár egy percig megfordult a fejében, hogy a vad földesuraság alantról golyót röpít felé.

— Gyere fel, te átkozott korhely, — kiáltotta az éjbe Maszkerádi. — De vágd le előbb a szakálladat, mert az asztalhoz pecsételjük.

De Pistoli még nem volt készen feladatával. Az éjjeli zenélést ő oly komoly, ünnepélyes aktusnak vélte, mint a vidéki négyesrendező a maga tenni-valóit. Láttatok már kvadrill-vezénylőt, aki lemondott volna egyetlen figuráról is, amelyet a régi táncmesterek aláírtak? A kisasszonyok és a táncosok már bizsergő bokával és tenyérrel várják a kivilágos-virradatig érő szuppé-csárdást, de a négyesrendező fontoskodva, mint Mózes a zsidókat, vezeti a táncoló-társaságot a különböző figurák labirintusában. A hatodik figurának ezer cselszövése van. Én mindig boldog voltam, ha a furfangok végén megtaláltam táncosnőmet s tovább szőhettem azt a nagyreményű beszélgetést, amelyet többnyire a francia négyes alatt kezd el minden jóra való fiatalember Magyarországon.

Pistoli az éjjeli zenének volt a mestere.

Ismert minden ábrándos nótát, amelyet magyarhonban valaha cigányok zsalugáter alatt játszottak. Tudott a balatoni nótákról, Boka, Lavotta és Csermák ábrándjairól, de nem hagyta ki Konti József keringőit sem. Az asszonyok, akiket szerenádjával meghódított, megtanították, hogy mit szeretnek félálomban hallgatni a nők. Legutolsónak maradt Pistoli úr kedvenc dala, amely rendesen nyitányul is szolgált, mintegy éjjeli ismertető-jelnek a csendes ablakok alatt:

— Felleg borult az erdőre...

Ezt a nótát Pistoli úr a hársfák alól énekkel kísértc. Kellemes, elég zengő baritonja volt, mert hiszen ebben az időben még nem lehetett faluhelyen női szívet megnyergelni dalos-tudomány nélkül. Midőn a dalt befejezte, a nagybögő mormogása elhangzott az éjben, mint egy elmúlt lakodalom, Pistoli levett ka-

lappal az ablakhoz járult, amelyen felnyílt a zsalugáter. Evelin előbb meggyújtotta a szokásos gyufát (Maszkerádi kisasszony nagy bosszúságára), aztán néhány szóval megköszönte a kiváló úr figyelmeségét.

— Csupán hódolatomat kívántam bemutatni, — felelt komoran Pistoli.

Az udvarházhoz tartozott egy veranda, amelyet most még nem használtak e kora tavaszban. Felfordított kerti székek, fonott asztalok, virágállványok, színes üveggömbbel ellátott fehér karók, hintaágyak voltak a verandára dobálva, mintha többé sohasem térne vissza a nyár. Evelin felszólítására itt helyezkedett el Pistoli úr hangászaival, négy lábára állítottak egy asztalt és Evelin boros palackokkal, poharakkal jött ki a ház belsejéből, míg Maszkerádi kisasszony egy sonkát cipelt ki a kamrából. A cigányok pálinkát kaptak, amit a sarokban ittak egy fekete üvegből és alattomosan vigyázták egymást, hogy ki mennyit húz le gégéjén a szilvóriumból. A kerti gertyatartók megvilágították az udvar egy részét. Álmos cselédek bámultak ki az ablakon, a nagy kutyák morogva jártak a veranda alatt, mert nem haraphatnak a cigányok lábikrájába. Pistoli úr a két leány között hetvenkedve huzogatta derekát és többször megkérdezte, hogyan tudnak férfi nélkül élni? Maszkerádi lesütötte a szemét, csak az ajka vonaglott, mintha magában csendesen káromkodna; míg Evelin nyájasan felelgetett a vendégnek, kijelentette, hogy a mai napig ő nem is gondolt a férjhezmenésre, de ezentúl fontolóra veszi Pistoli úr bölcs szavait.

— Tudomásom szerint, eddig még mindenki férjhez ment becses családjában, — mondta komolyan Pistoli úr.

— Én utolsó sarja vagyok a családnak, — felelt Evelin. — A nagynyirjesi Nyirjes nevet én viselem utoljára.

— Azon is lehet segíteni, csak a királlyal kell

jóbarátságban lenni. Tudni kell az utakat, a módokat, a keréknymokat, a megkenni való tengelyeket, nem kell sajnálni némi fáradságot és az igen tisztelt családnévét meg lehetne menteni a történelem számára. Mert mi valamennyien a történelemnek élünk itt Magyarország északkeleti részén. Mi utánunk már úgy sem lesznek olyan ősi magyarok, mint amilyenek mi vagyunk. Kivesznek az erkölceink, a szokásaink, a faji nemességeink. Nem lesz már soká Magyarország. Az új, modern emberek kitologatnak bennünket őseink földjéről. Én tulajdonképpen csak azért búsulok minden magyar hajadonért. Gyermeket, minél több gyermeket kell szülni a magyar nőknek, hogy a faj még fenmaradjon.

Pistoli pohárköszöntő formájában mondta el szavait. A poharát odakocintotta a lányok poharához és várta, hogy ellentmondjanak szavainak, de a kisasszonyok jobbnak vélték a hallgatást. Maszkerádi kisasszony hosszú szempillái alatt türelmesen hallgatott, pedig a gavallér nem vette le róla a szemét.

— Én például özvegyember vagyok... Özvegyember: kutyaember. A hideg ágyban egyébre sem emlékezik, mint arra, hogyis volt valamikor, valamikor, más világban. Minden az asszonyi mindenhatóságra, fölségességre és életörömrre emlékezteti házában szegény özvegyet, pedig már majdnem megtanulta volna, hogyan kell bánni az asszonyokkal, hogy azok boldognak érezzék magukat. Egy özvegyember sohasem veri az új feleségét, mert igen jól tudja, hogy a verés fáj. Ha mérges, csak a pipacsutorájával érezteti haragját, mert az emlékezet, amely a temetőből száll felé, megbocsátóvá teszi világi dolgok iránt. Az özvegyember naphosszant hallgat, mint a csigabiga a házában. Bajuszát sodorja, csizmáját keféli, a ragyákat nézi tükörében s félszemét behunyja, mint az okos ember, aki nem mindig akarja meglátni, hogy lopnak a cselédei. Az özvegyember legfeljebb a csizmáját szidja, ha rossz volt az éjszakája. Azután min-

dig nevet az arca, mint a színészeké. Az ökölbeszorított kezét eldugja a mellénye alá. S már nem is azért, hogy majd elővegye a temetés után. Csak hallgat mindig, csendesen csóválja a fejét a világi mulandóságokon és hallatlanul megveti a férfiakat, akik az elhalt asszony kegyességéről dicsekesznek kétségbeesett jókedvükben. Minden jóra való lánynak özvegyemberhez kellene férjhez menni, mert az megbecsüli, a tenyerén hordozza, vadgalamb módjára szelídíti.

Maszkerádi kisasszony oly halkán nyelt, mint az álmodozó, aki nem akarja álmát elzavarni.

— Éppen nekem termett, — szólalt meg nagy csöndesen és felemelte a szempilláit, hogy kés-szeme kivillant penge módjára s megakadt Pistoli úr fehér mellényén.

— Az élet, — folytatta Pistoli, meglehetősen dörögtetve a szavakat, mint egy bölcs táblabíró, — nem tréfa, lányom. Messzire látó, okos embereknek lugas az élet, ahol kedves szellők között, jóillatú szülőlevelek társaságában, délutáni lábvízzel, csöndes aludgatással, jó ebek és kívánatos fehérszemélyek társaságában, egyefene gonddal, hosszant élve, szépeket pipázgatva, csöndesen vacsorázgatva: lehet eltölteni az életet, amely oly biztonsággal ássa sírját, mint a vakondok a vermét. Semmit sem akarni, csak nyugalmat. Semmit sem remélni, csak a holnapi jó időjárást. Senkiben sem bízni, senkinek sem hinni, semmi rendkívülit nem gondolni, csak élni, élni, szeretni, elaludni, felébredni, egészségesnek lenni... Kényelmes papucsot viselni s tollas ágyban hálai. Boldog, hosszú öregséget élni, amely az életnek java. Becsületesen átaludni az éjszakát, az ebédutánokat, egyet-kettőt kurjantani, verekedni s kibékülni. Eljönnél hozzám feleségül, gyönyörű virágszál?

Kinyujtotta a kezét s megfogta Maszkerádi kisasszony karját.

A szigorú hölgy nem ellenkezett. Elmerengve ült

helyén, csak a szempillái setétlettek, mint kihunytt csillagok. Szinte magának beszélt, amint megszólalt:

— Nagy álarcosbál az élet, tekintetes uram, — kezdte elmerengve, mintha valahonnan messziről hozta volna a szavát. — Én nem is tudom, hogy kegyed igazat mondott-e, midőn kezemet megkérte?

Pistoli nem hamarkodta el a dolgot, mert megtanulta a nők körül, hogy az igazságos, komoly magaviselet mindig hatékonyabb a szeleburdi, heveskedő magatartásnál. Lassan megtömkölte kis pipáját mintha a színpadon volna. Hosszant, fájdalmasan sóhajtott. Előparancsolta a cigánybandát és elhuzatta a kedvence nótáját. A nótára kiültek szemei, mint öreg hölgyek az ablakba. Topogott a lábával, mintha kísértetek bujkáltak volna az asztal alatt. Felemelgette a kezét, mint egy családapa, aki rosszalkodó fiai között kíván rendet. Végül nagyot ütött az asztalra, mint egy betyár. A cigányok elhallgattak. Pistoli darab ideig jobbra-balra lógatta a fejét.

— Rendelkezhettek az élettemmel, — mondta rekedtes hangon. — Bármelyik falusi toronyból fejest ugrok, mire megvirrad, ha éppen ez a kívánsága.

— Hát igazán szeret? Holott engem nem szeretett idáig senki — mormogta Maszkerádi kisasszony.

— Már megettem kenyerem javát, — felelt Pistoli úr ünnepélyesen. — Még sohasem szerettem senkit, csak kegyedet.

— Pistoli úr! — szól közbe Evelin.

— Hagyjuk a bolondságokat. Én a hölgyet, Evelin kisasszony, akit vendégül lát, eljegyezni jöttem Bujdosra. Kérem, adja őt nekem.

Pistoli úr elmondván e szavakat, féltérdre ereszkedett a bujdosi hölgyek nem kis multságára, a cigány tust húzott, miközben csaknem bezúrták a nagybögő oldalát, a kutyák vonítani kezdtek, a csősz a szénaboglya alatt felébredt s futólépésben közeledett a házhoz.

— Szerelmes vagyok, mint egy vagabund. Ké-

rem bocsásson meg nékem, — fordult Evelinhez összetett kézzel Pistoli úr.

— Ne érzelegjünk, — szólt fanyar kedvvel Maszkerádi kisasszony. — Ebben a házban Evelin szokta meghúzni a zenélő-óra zsinórját, hogy eljátszassa a nagymama nótáját. Én komoly, életunt nő vagyok, szép öcsém. Beszéljünk egymással olyan nyelven, mint a kupecsek a vasúti várakozásban. Mit ád, ha hozzámegyek feleségül?

Pistoli levverte a port a térdéről. Elégedetlenül megsavarta vastag bajuszát, mint a hentes, akinek kése alól kiszaladt a disznó. Legjobban szeretett színpadi hangokon beszélni a nőekkel, vándorkomédiás módjára rajongani, hazudni, haldokolni és közönyösen továbbmenni anélkül, hogy egy komoly szót fecsérelt volna el életéből. A nők csak addig voltak kedvesek neki, amíg elhitték hazugságait. Tébolyodottak módjára meresztették a szemüket, remegtették az orrcimpájukat, hegyezték a fülüket a sohasem hallott mondásokra és hosszant bámultak ki az ablakon az ábrándok közé. A hisztériás nők voltak tehát Pistoli úr kedvencei, akiket messzi vidéken kiszimatolt. Boldogan dörzsölgette a kezét, ha egy nőről azt hallotta, hogy a haját lenyiratta, mert azt hitte, hogy égeti a vállát. Bakkecske módjára ugrándozott, midőn egy asszony bevallotta, hogy lenyelte a gyermekét. De végleg felvidult, midőn egy menyecskével találkozott Munkácson, aki megsúgta neki, hogy az állán szakálla van, mint egy férfinak s ezért nem mer a tükörbe nézni. Elbánt e nőekkel, mint egy állatszelistító s szedte sátorfáját, miután megunta a mulatságot.

— Mit adok? — dünnyögte s körülnézett. — Először is a nevetem adom, amelyet csak a helybeliek ejtenek ki Pisztolynak. Régi, flórenci név. Az őseim hozták magukkal Nagy Lajos udvarába. Ezen a vidéken, itt északkeleten még van értéke a nemesi címernek. Nem kis dolog itt a zárt korona a címer felett. Az enyémben pelikánok vannak, heten, amelyeket az

anyjuk önvérével táplál. Mert a Pistoliak mindig önfeláldozók voltak.

— Én szabadgondolkodó vagyok, — felelte Maszkerádi kisasszony. — Ismétlem, ebben a házban csak Evelin tartja tiszteletben a széll-el-béelt, fontoskodó és pórleányok méhéből származott ősapákat, részeges csatlósokkal, doromboló apródokkal szeretkező nagymamákat. Én magamnak s magamért élek, mint egy fa egyedül a mezőkön. Büszke voltam arra, hogy nincs társam. Ámde igyunk egyet, kérő uram, mert száraz ez a sok beszéd.

Maszkerádi megragadta a poharat, felrúgta a széket, mint egy kóbor lovarnó és közelhajolván Pistoli úrhoz, megejtően nézett két pengeszemével a férfiú szemébe. Fenékgig üritette a poharat és a kert bokrai közé hajította:

— Ne igyon belőle többé senki. Mert a maga egészségére ittam, Pistoli úr.

— Azt se bánom, ha azt mondja Pisztoły, mint ezen a vidéken szokták a nők, — felelt hemperegve a felvidámódott férfiú. — Már látom, hogy nem visel bádognadrágot, mint a feministák.

— Csipkésed, takarosod, férfinak valót! — csattant fel Maszkerádi.

Megemelintette a bundáját. Olyan volt a két lábászára, mint a legnemesebb patkányfogó-ebnek az elülső lábai. Előre nézett egyenesen két lábfeje, szőrrel béelt papucskákban. Fekete harisnyája feszült, mint a fiatal vágy. Kivillant a nadrág csipkéje, hogy Pistoli úr lekapta a szemét, mint a napsütéstől.

— Nono, — dörmögte tartózkodó ravaszsággal, — a barchent sem kutya. Akkor voltak szépek és egészségesek az asszonyok, amikor barchentben jártak.

— Csak Evelinhez forduljon bizalommal, uram, — flótázott rigó módjára Maszkerádi. — E tisztes hölgy még azokat a vásznakat viseli testén, amelyeket a nagymama vásárolt a felvidéki gyolcsostól.

Evelin csendeskén nevetett, mint a gyenge szél himbálja a faleveleket.

— De nyugodt is a szívem, nem olyan bolond, mint a tied.

— Bolond a szíve? — kiáltotta önfeledten Pistoli.
— Hisz ezt keresem én. Ezért járom, kóborolom ezt a nagyvilágot, hogy végre egy bolond szívre akadjak, amely nekem megfelel. Mert én víg ember vagyok. Víg a házam is, mintha az ördög bújt volna belé. A szomorú cselédet elkergetem, a bús asszonyt kiverem a portámról. Az én házamban mindennek nevetni kell, mert úgy sem tart örökké az élet. A házőrző kutyáimnak oly bolond szokásuk van, mint a cirkuszban a bohócoknak. A székeknek három lábuk van, az ágyak leszakadnak, hogy visszhangzik bele a pince. A szekrények rádőlnek a látogatóra. A szajkómadaram úgy tud szitkozódni, mint senki Magyarországon. Öblösen nevetnek a nagy kályhák és a falak tele vannak ragasztva régi élelapokból kitépett képekkel. Azt még a bolond-házban tanultam meg, hogy nem szabad szomorúnak lenni. Mert a szomorúak kiássák egymás szemét.

Maszkerádi kisasszony a két könyökére támasztotta az állát s úgy hallgatta Pistolit, mint a vevő az eladót.

— Hát még mi van abban a remek házban?

— Nyugalom. Mert én nem bontok fel sem levelet, sem telegráfot. Akinek valami dolga van velem, jöjjön hozzám. Ujságot nem olvasok, csak az Urambátyámat, mert úgyis meghallom a vasúton, a kocsmában az idegen emberek beszélgetéséből, hogy mi hír a nagyvilágban. De ha cirkusz vagy színház van Munkácson vagy Patakon, a nézőteret sűrűn felkeresem és virágot küldök a színésznőnek, hogy azt higgye, bomlok érte. Egyáltalában meg kell szoknia, kisasszony, hogy a nőekkel úgy bánok, mintha valamennyi a volt vagy jövődöbeli szeretőm volna. Nem szabad tehát féltékenynek lennie, mert azt már lát-

tam a bolond-házban is, hogy a féltékenység leharapja egymás orrát.

— Aztán, hogy élünk?

— Mint a muzsikuskok. Reggel én talállok ki valami dévajtságot, estére maga kacagtatja meg derekammat, mert ez szükséges az emésztéshez. Nagy ebédekét fogunk enni, amelyekhez magam készítem a salátát. Ünnepnapokon megfőzöm az ürücombot savanyú borban és konyakban. Magának semmire se lesz gondja, mint arra, hogy az ágyam puhára legyen vetve, kéznél legyen a meleg téglá, ha hideg a talpam és sok szódabikarbonáta legyen az éjjeli szekrényen, mert én más orvosságot nem tudok bevenni. — Eddig szultán voltam a házamban. Megköveteltem a feleségemtől, hogy mindennap egy más hölgy alakját, modorát, természetét, testét, ruháját vegye magára. De most már rabszolga leszek. A maga rabszolgája.

Maszkerádi lelkesen bölintgatott:

— Hogy elhitték az effélét a bolond asszonyok!

— El... — felelt csendesen Pistoli. — Mindent elhittek, amit mondtam, mert mindig a szemükbe néztem.

— No nézzen az én szemembe és koccintson.

Darab idő múlva azt kérdezte Pistoli uram:

— Ugyan miféle bor ez, hogy csókolja a torkomat?

— Hát bizony ez egy kis ötesztendőös badacsonyi, szép öcsém. Én szoktam ezt inni Bujdoson, mert itt rajtam kívül senki se él borral.

Pistoli felemelkedett és diónagyságú, tudatlan s okoskodó szemeit végigjáratta a hölgyeken, mintha mérlegelné elmondandó szavainak értékét:

— Ürítem e poharat, — kezdte oly hangon, mintha az egész vármegye visszafojtott lélegzettel várná a szavait, — e ház galambszívű úrnőjére, nagynyírjesi Nyírjes Evelin kisasszony öszentségére, akinek kezéről úgy hull az áldás e szerencsétlen

magyar vidékre, mint a liliumról a virágpor. Üritem e poharat e bús szigetség hófehér kócsagmadarára, akinek közénk való visszatérése felengeszteli a helybeli szívek kopár földjeit, mint a tavaszi eső a mezők életének kérgét...

— Váltót kell zsirálni, Evelin, — sugta Maszkerádi kisasszony a barátnője fülébe.

Evelin csendesen lehunyta a szemét.

— Ha muszáj...

— Ne félj! Majd megszabadítlak én ettől a Potya Jancsitól örökre. Csak egy kis hordóval guríttass fel az Enyémből.

Evelin ezután lesütött szemmel hallgatta Pistoli úr pohárköszöntőjét, amelyben számos célzás volt a boldogult szülőkre, nagybátyákra, „szívemből való barátaimra“, a régi jó időkre, a magyar nők hazafias kötelességére, a nyírvíz-szabályozására: fehér selyempipós szerelemre, — midőn Pistoli úr kivette hercegi koronával himzett zsebkendőjét és szemét megdörzsölte, hangját kántormódra remegtette, eljátszotta mindazt, amit a vidéki szónokok szoktak temetéseken, torokon, lakodalmakon, midőn a bor megoldotta a nyelvét és a vérmes fantáziában felgyülemlenek a holnap reménységei. Minden falusi ember Cicero Magyarországon. Századokig foly el a felesleges energia pohárköszöntők alakjában a magyarokból. Sírni lehetne a pohár mellett elmondott szónoklatokra, ha utána agyba-főbe nem verték és ki nem rabolták volna az ünnepeltet az országúton.

Evelin, nagyasszony módjára, kicsit náthás orral koccintott (talán egyik-másik mondását komolyan elhitte a férfiúnak, mert az magát az asztalnak düllesztette), aztán engedelmet kért és eltűnt a házban.

Maszkerádi kisasszony ránézett a vendégre, mint a lőcsei fehérasszony a kertek alatt a vándorlóra.

— Tudna-e értem valami áldozatot hozni, szép öcsém?

— A toronyból...

— Hagyjuk a régi frázist. Tudna-e értem koporsóba feküdni hű bizó szerelmében, mint Álmos Andor tette Evelinért? Mi nők gyermekek vagyunk s irigyeljük társainkat, akikért nagy áldozatokat hoztak a férfiak.

— Szentséges becsületszavamra...

— Tudna-e értem, velem reggelig mulatni, aztán pőrén csúfosan végigmenni a piacon, mint a mezítlelen vándorlegény, akit ruhátlanul dobnak ki reggel a rossz nők házából?

— Krudélis feltétel.

— Tudna-e az én szemembe nézni egész éjszaka, azután dobra ütni mindent, ami eddig volt. Tekintély, tisztelet, férflasság eloszlana, mint a füst. Falu bolondja, vármegye lenézettje, ország gúnyja lenni, mert Maszkerádi Malvin ezt akarta az ő szerelmesétől féltékenységében. Egyszerre meg akarta semmisíteni a nők előtt, mint egy altwienészét földhöz vernek, hogy soha többé ne törődjenek az ő tulajdonává lett férfiúval. Hogy ezentúl sohase nyujtsák ki ravaszdi, vágyakozó, bujálkodó asszonykezek a karukat az ő férfiára. Senki férfia legyen az, mint a legromgyosabb bögős Magyarországon. S egyedül az övé legyen. Tudná ezt megtenni értem, kékszakállú hercegem?

— A bolondházban az emberek néha ugratják egymást. Egy postatiszt reggeltől-estig ugatott, mint egy kuvasz s magyarázatul azt adá, hogy a folyton üvöltő őrnagyot akarja ingerelni. Vajjon nem kelepce ez, szívem hölgye? — kérdezte Pistoli úr, aki már rég azt hitte, hogy túl van a nők rejtélyességén. Fázékonyan begombolta a mellényét s egy kiáltással talpra ugrasztotta az aludgató cigánybandát. A „pápai uccát!” parancsolta s tovább nézett nagy figyelemmel Maszkerádi kisasszonyra.

A cigányok halkán muzsikáltak, mintha halott társukat kísérnék a temetőbe.

— Én azt vállaltam, hogy önt elintézem, — szolt

Maszkerádi kisasszony hideg hanggal, de a szeme belebújt Pistoli úr mellénye alá, mint a táncosnó kígyója. — Én megszabadítom öntől ezt a vidéket, mint egy kellemetlen személyiségtől, az erkölcsök Rózsa Sándorától. Itt csupa derék és jó ember lakik, mint akár a Krimi-félszigeten. Névnepokon, évfordulókon csókolózunk, mintha félig-meddig Oroszországban feküdne a szigetség. Ártatlan szemű, nyírfagyenge akaratú, védtelen és védekezni nem tudó nők, baráti szóra csalódások után is engedő, testvéri érzésű, melankólikus hangulatú férfiak lakják a tájat. Ön az egyedüli futóbetyár itt, aki okos, mint a kígyó, és ravasz, mint egy méregkeverő. Ment ön már valaha ölre életében? Vágott-e poharat józanul valakinek a fejéhez? Megesókolta-e a tüzes kályhát, ha kedve szottyant rá? Itt a sírva verekedő, sírva vigadó, sírva szeretkező emberek között egy fagyoslábú patkány ön, minden álarcossága mellett. Egy józan korhely, akinek sohasem jár el a szája arról, mit magában igazándiban gondol. Egy hidegszívű állatkínzó, aki csendes megelégedettséggel nézi, ha cigányaiban meggyullad a pálinka. Egy tigriszívű, vérengző kezű férfi, aki letépné az asszonyok emlőjét és magában bukott nőszemélynek ítél minden nőt. Egy cinkupa, amelynek mindegy, hogy bort, vagy vért mérnek benne. Egy rosszszájú, mocskos, becsstelen, akinek olyan véleménye van a női nemről, mint egy fegyencnek.

Pistoli szélesen mosolygott, mintha hurik hegedültek volna a fülébe.

— Ezen a vidéken minden nő a szeretőm volt, — felelt csendesen.

— Én is?

— Te még nem. De leszel, mire virradni kezd.

Maszkerádi vállat vont:

— Lehet.

Két öreg béres hordócskát gurított a verandára, mint egy kis vízilovat. Levett kalapjuk alatt olyan

volt a fejük, mint Rákóczi hűséges jobbágyaié. Virágos kancsóba eresztettek a borból, aztán halkán elmentek, mintha innen egyenesen a másvilágra térnének pihenni.

— Én ismerem önt, kisasszony, — kezdte Pistoli úr és a halántékához emelte a két kezét, mintha a gondolatait rendezgetné. — Ön a legúrjobb, leggőgösebb, legbüszkébb nő, akivel életemben találkoztam. Engem megvet és a cipősarkával szeretne eltaposni, mint egy pondrót. Igaza van ebben önnek. Mert én vagyok a legbecstelenebb férfi Magyarországon... Most gondolja: leitat, megaláz. Tollban és szurokban meghemperget és dögszállító-kocsin beküld a városba.

— Azt fogom tenni, — felelt összeszorított ajakkal Maszkerádi kisasszony.

Pistoli vállat vont:

— Lehet... Ön megéri. Igyunk hát abból a pokol borából.

— De kortyonként, bundás... Mert ez az én borom. Hegyalja legjobb bora. Ott terem a hegyoldalban, ahová szeretkezni jár a Nap.

Maszkerádi kisasszony a férfiú poharához dőfte a magáét, hogy szinte szétloccsant az üveg.

— Gyűlölöm a két észvesztő szemed, — mormogta a kisasszony. — Tele van elpusztított, felfalt, szétmarcangolt szívű asszonyok árnyaival. Látom bennük az ártatlan szókéket, ostoba barnákat, csirkeagyvelejű nagyszeműeket, szenteskedő arcukat, buja kövéreket, a tót szűzmáriákat és kutyaszőrű nyírségi hunivadékokat. Látom társnőimet a te két pribék-markodban, látom durva, ormótlan lábadnak a rúgásától fegyház templomának vasrácsos hajójában énekelni, bolondokházában tébolyultan a vizes lepedők alatt epekedni a halálért, az öngyilkosságért, a magányban álmatlanul virrasztani együtt a holddal és tanácsot kérni a vetőkártyától. Látom, hogy tetted őket boszorkányokká, bomlott hajú bestiákká,

tajtékos szájú tébolyultakká. Te nagy gazember vagy, Pistoli, — de szeretlek.

Pistoli a kisasszony vállára tette a kezét:

— Most megvallok önnek valamit, amit ezen a vidéken előkelősködő, otthon koplaló fertálmágnások között nem szoktam hangoztatni. Az én őseim zsoldoskatonák voltak. Én se vagyok más, mint egy kóbor kalandor, aki véletlenül ezt a vidéket szemelte ki magának operációi színteréül. Én nem szeretek senkit. Csak üvöltetni szeretnék a kintól s gyönyörtől, hogy társtalanul, vallomástétel nélkül, konokul egyedül járom az életet, senkinek a barátságára nincs szükségem, mindenkinek megvetem a gyűlöletét, szétfeszítem a vállam, egyedül vagyok. Legfeljebb az életemet vehetik el tőlem... Úgy nézem, hogy nagyságod is büszke arra, hogy sokat és sokszor tud egyedül lenni.

— Mindig, — röppent el Maszkerádi kisasszony szájából a szó. De aztán megbánta és így folytatta: — Mi közöd van neked hozzám, akire rá se lépnék, mint egy árokban heverő eb hullájára?

De Pistoli úgy tett, mintha nem is hallaná a hölgy kés-éles szavait, hümmögve bólíntgatott a poharának:

— A borba nézek s megtalálom a barátaimat. Itt vannak ők mind. Az ifjúságom, a bátorságom, hitetlenségem és babonám. Itt vannak mind, akiket szerettem és gyűöltem. A pohárból rám néznek a kedves arcok. Kegyelmet kérnek, de én megiszom őket. Itt vannak a nők, akik megőrültek s tébolydában várják a percet, míg ellophatnak egy kést, amelyet a szívükbe — vagy az én szívembe — döfjenek. Reám merednek, hívnak, minden jót ígérnek. Három bolond feleségem. Az egyik naphosszant az ágyban fekszik s rövidre van nyírva a haja, mint egy fiúé. De nem őszül, mert a tébolyultak nem szürkülnek. Mindig az ablakon függ a szeme s az én arcomat várja. Fekszik és soha szóra nem nyitja a száját,

mint a végtelenségben az angyal, aki a mindentudást tartja kötényében. Elkábulok, mintha egy messzi csillagba néznék, mikor eszembe jut. Hová lett, merre ment? Hogy sohasem jön haza kísérteni?

— A második feleségem megcsalt, ezért tettem be az örültek házába. Ne dicsekedhessenek ezek a soványéletű, kopott vízimadarak olyan fenhangon a feleségem ballépésével. Egyik éppen a szemembe mondta a dolgot. Hát azt úgy megvertem, Madame, mint egy juhász a szamarát. A fejét, az arcát, a szemét ütöttem ezzel a két öklömmel, hogy recsegtek a csontjaim. (Azt hiszem, azt a nőt szerettem a legjobban, holott a nevét is elfelejtettem...) Aztán hazamentem és sírva, rimánkodva, hideglelősen lefeküdtem a feleségem mellé. Ha ekkor kedves lett volna hozzám: tán mindent elfelejtek, megbocsátok, semmivé teszek az emlékezetemben, mint egy névtelen levelet.

— De komisz, hideg, bűnös és elszánt volt. Megfizetek, gondoltam magamban, s kicsavartam a szívem helyéről, mint egy fát. Mert én kutya-ember vagyok... Sokat szenvedtem, áztam-fáztam, kintől fütyörésztem s féllábon táncoltam. Kutak mélyébe néztem és a régi temető sírdombjaiból kikapartam csontokat, amelyeknek elmondtam a bajomat, amikor már úgy szenvedtem, hogy mindig attól féltem, hogy a sötét éjszakában elkezdek üvöltöni és többé soha be nem foghatja emberi erő a számat. Megcsalt... Kukorékolni fogok és örült módjára futkározok, mint a kakas a tűzvészben. A balkezemmel fogtam a jobb csuklómát, hogy ne vegyek kést. De valahogy végezni kellett vele. Ott van ő is a nagykállói elmebajosok házában és ha visszajönne kísérteni az árnyéka, belelőnék.

Maszkeraði kerekre nyitott szemmel hallgatta a kurtanemest, mintha valami lappangó tűzfolyam közelednék feléje a szavak jégzajlásában. Tudta, hogy a patkányfogóval játszik, mégis nyujtogatta

az ujját a csapóvashoz. Vajjon mit tud ez az ostoba külsejű ember, hogy megbolondulnak mellette az asszonyok? — Az éjben hosszant füttyült valahol nagy messzeségben egy vonat, a dombok mögött, mint az eltávolodó élet. Feltűnt képzeletében egy salétromos, ölesfalú komor ház, amelynek bolthajtásai alatt ciprus módjára lehorgasztott fejű asszonyok töprengve gondolnak a férfirra, aki itt egészségesen, vérpirosan, kegyetlen szándékkal üldögél vele szemben. Nézi kiülő, nagy szemével, mint az állatszelistítő. Talán jó volna Evelint hívni... De az bizonyosan elmerült regényolvasmányába, mint egy holdkóros. A részeg cigányok a sötétségben hancuroztak, mint a pribékek. A tökrészeg nagybögőst legyűrték a földre és a szájára, meg a gyomrára ültek, aztán leöntötték a mámorost. Mint egy másvilági éjszaka árnyképei hemzsegték az udvar sötétjében a falusi cigányok. Pistoli néha nyugodtan, keményen rájuk szólt, mint a marakodó kutyákra:

— Csiba, te.

Erre dültek, leguggoltak, hasrafeküdtek, békák és útszélien térdeplő koldusok alakjait vették fel. Megbújtak az éjszaka kormos tűzhelyén.

— A harmadik? — kérdezte Maszkerádi.

Pistoli úr rettentő nagyot ivott az üvegből, mintha földalatti tüzet akart volna eloltani. Egy percig elakadt a lélekezete. Kábultan nézett körül.

— Ez a hegyaljai a legjobb fájdalomcsillapító. Olyanná lesz tőle az ember, mint az indiai fakír. A szíven áthatolnak az asszonyok kötőtűi, de vér nem serked a sebből.

— Csak igyon, Pistoli, mert akkor nem szégyenlem magam, hogy egy részeg ember trágárságait hallgatom. A részegeknek minden meg van engedve. Tegnap még undorodtam volna öntől, de ma nagy légnymás van. Különöse, kiszámíthatatlanok a tavaszi éjek. Az ember azt hiszi, hogy köze van a

csillagokhoz, — szólt Maszkerádi kisasszony és teli kancsót tölt a részeg ember elé.

— A harmadik: az nagyon szeretett. Misliknek hívták, de lehet, hogy más neve is volt. A kutyámat neveztem valamikor Misliknek. A szemöldöke összeért, mint a komor emlékezet. Az arca megközelíthetetlenül szigorú volt, mint egy bezártablakú ház, amelynek szobáiból többé sohasem könyökölnek ki az uccára pirosruhás leányok. Az ajka összezárult. Várkút volt az, amelyből örökre elfogyott a víz. Az álla hegyes volt, mint az apácák térde. És az volt a szenvedélye, hogy minden éjszaka meg akart fojtani. Azt mondta, hogy a nyugalmat szereti és hajlékony, hideg, finom ujjait lassú simogatással elhelyezte, majd alattomosan, alig megfigyelhetően szorítani kezdte a torkomat. Mintha egy kígyó fonódott volna a gégémre. Felugrottam s menekültem. Erős, hajlékony és ruganyos volt. Körülfont a lábaival, a karjaival, halálosan az ajkamra szorította az ajkát. Olyan volt a szája, mint a vámpiré. Ahol megcsókolta a testemet, vérvörös folt maradt, mint a csaláncsípés. A szemét lehúnyva tartotta, nem láthatam, hogy mily tüzek gyujtogatják odabent. Tán félt, hogy megriadok. Némán, hangtalanul, életrihalálra szeretett. Szegény, tán maga sem tudta, hogy meg akar ölni. Misliktól komolyan félttem. Házon kívül töltöttem az éjszakáim, mert észrevettem, hogy a sötétségben jön meg a bátorsága. Ha megvertem, mintha gumilabdába ütöttem volna. Olyan csendesen lépett a hátam mögé, hogy sohasem vehettem észre. Mozdulatlanul, nyugodtan üldögélt és a távolba nézett. Hej, sokszor keservesen megbántam, hogy ezt az örültet magamhoz vettem a Szepességből!

— Az alvásom olyan volt, mint a magányos szélmalomban lakó kísértet nyögése. Forgolódtam egyik oldalamról a másikra, mint egy elkárhozott. Minden ajtócsikordulásra felébredtem, mint a rab a

siralomházban. Egészségem, étvágyam, operetlikedvem kezdett elhagyogatni. Cigányaimtól féltem, mert mindig hazaküldtek reggel felé. Talán ők is a Mislik szolgálatában állottak, mint az éjszakában bűgő nagy iharfák, amelyeknek láttára megbicsaklott a nyeldek-lóm. Kösd fel magad... Legtöbb időmet egy vak zongorással töltöttem, aki sohasem volt álmos, mindig egyformán részeg, komoly, fekete s gyászindulókat játszott napokig. Don Sebastiannak neveztem magamat s megnézegettem az országúton a méltóságos magatartású fekete lovakat, amelyek a temetőbe visznek.

Egyszer eszembe jutott, hogy megnézem, mit csinál éjszaka Mislik. Ha megcsal, legalább elteszem láb alól.

Éjfélkor zörögtem, halkán, csalogatólag, mint régebben a lányosházak ablakán, hogy már a gyűrűm kocogásáról ismertek a szigetségben.

— Ki az? — kérdezte Mislik.

— Don Sebastian, — feleltem elváltoztatott hangon. De Misliket nem lehetett megcsalni.

— Hozom a kapukulesot, — szólt a zsalugáter mögül, oly meglepetés nélkül, mintha világéletemben éjfélkor állítottam volna be.

— Furcsa időjárás volt. A szél tompán üvöltözött a kémények körül, mint a kóbor kutya, amely idegen ebeket lel a sírok felásásánál.

— Százgallérosomban a kapuhoz húzódtam, mintha csontjaimat, fehér lábszáraimat rejtegetném. Könnyű, halni vágyó kedv bogarászott zilált fürtjeim körül, mint egy hirtelen mámor régi kedvesünk kertje alatt, tavaszi estén. Ha itt meghalnék s a nők megtalálnának, mint őrhelyén a katonát... Vártam, gusztáltam, mint egy balsorsos kártyás. Vajjon mit hoz az éjszaka?

Mislik kinyitotta a kaput.

Szótlatlanul nézett rám. Nem csodálkozott, nem örült, hogy éjszaka hazajöttem. Általában ennek a

nőnek olyan kifejezéstelen volt az arca, mint egy kígyónak. Sohasem lehetett tudni, hogy mit gondol magában. Örveztem, ha néha megszólalt, mert sohasem hazudott.

Az ebédlőben világosság volt. Nem szerettem, hogy Mislik ébren volt éjszaka. Ki tudja, miben töri a fejét, midőn virraszt? A nőknek mindig el kell foglalva lenni. Gyerekszoftatással, nagymosással, vagy alvással. Ha virrasztanak, tétlenkednek, abból baj lesz.

— Miért nem aludtál? — kérdeztem az asszonyt.
Legyintett:

— Tudtam, hogy megjössz. Tudtam, hogy megunod a piros lábú nőket és visszakívánkozol a feleséged tiszta kezéhez. Majd megdagasztlak, mint a kenyeret.

Közbe kell vetnem, hogy azt szerettem a legjobban, ha a feleségeim dörzsölgették a hátamat, a lábomat, köszvényes térdemet. Minden becsületes ember köszvényes lesz előbb-utóbb. Bizonyos korban az élet már nem csupán szeretkezésre való, hanem egészségápolásra. Megköveteltem a nőktől, akik szerettek, hogy megtalálják a csipkeujjaikkal a fájós részeket testemen és azt dörzsölgessék, vakargassák. Úgy aludtam, mint egy kandur, amelynek nyakát simogatják. De Mislik egyebet is akart. A fojtogatótól irtóztam.

Ledobtam a köpönyegemet s beléptem az ebédlőbe.

Teremtő Istenem. Sohasem fogom elfelejteni ezt az órát!

Ott ült az asztalnál a két feleségem, akiket a bolondházban tudtam. Az asztalfőn az első, a Sári foglalt helyet rövidre nyírt hajával, tébolyodott két nagy szemével és pálinkától bűzösen. Édes likórt szopogatott s ügyet sem vetett rám.

A másik feleségem, a Mária az asztalra hajtotta a fejét, mintha hosszú útról jött volna. Teremtőm,

megkövéredett, megnőtt a hasa, mintha gyermeke közelegne... Olyan bús, ványadt volt az arca, hogy nem tudtam rá haragudni.

— Ül le az asszonyaid közé, — szolt Mislik s maga is helyet foglalt az asztalnál, a két karját összefonta a mellén, mint egy bíró.

— Mi van itt? — kiáltottam. — Hogy kerültetek ide, ti boldogtalanok?

— Eljöttek, hogy téged újra lássanak, — felelt Mislik.

Az ajtónak akartam ugrani, de Mislik csendesen mosolygott hiábavaló erőlködésem. A kulcs a zsebemben volt már akkor.

Pistoli szünetet tartott, megragadta a kanecót és olyan nagyot húzott, hogy majd eltört a csigolyája. Maszkerádi kimeredt szemmel nézte a kövér embert, mint egy csodát.

— Mi történt a bolondokkal? Mért nem ásták ki a szemét? — mormogta.

— Hitvesi jogaikat követelték, — felelt Pistoli és az asztalra meredt. — Kegyed előkelő, finom úrhölgy, nem mondhatok többet.

Amint látja, életben maradtam, pedig megölhetek volna. Megcsufíthattak, megesonkíthattak volna, mert hárman voltak. De kezesek lettek. Megsimogattam, megvigasztaltam, megnyugtattam őket. Reggel fogattam s elvittem mind a hármat Nagykállóba. Azóta ott vannak a bolondházban. De éjszaka mindig benézek előbb az ágy alá, mielőtt belefeküdnék. Sötét uccán vigyázok a hátam mögé. Ha nagyot kacag valaki, félrekapom a fejemet. Nem szeretek farkaszemet nézni a holddal. Én vagyok Pistoli, a vármegye bolondja, szeret-e?

— Igyon, — felelt Maszkerádi. — Igyál még, hogy ne emlékezz semmire, hogy elfelejts engem, az éjszakát, a tavaszt...

Mintha kísértet vonná maga után, felemelkedett helyéről és a kert felé kezdett menni, amely lap-

pangva vonult meg a ház körül. Néha megállott és visszanezett.

Pistoli vörös volt, a szemei elégedetten gurultak jobbra-balra. Hagyta menni a kert felé Maszkerádi kisasszonyt. A kancsót a szájához vette és beleordított, belekacagott, mint egy kürtbe. Az öklével verdeste az asztalt. Ültében táncolt a széken. Felborzolta a haját. És Maszkerádi hiába nézte őt megszíról, a kertből. A különös ember nem állott fel s nem ment a megzavarodott leány után.

Még üvöltött egyet-kettőt Pistoli, aztán táncos kísértetként kirohant cigányaival a házból s eltűnt az éjbe.

Szomorú nap következett Bujdoson.

Maszkerádi kisasszony egyetlen szót sem mondott az éj eseményeiről.

V.

A jóasszony kútja.

A vadkacsa kotyogott a nádban.

Tavaszkodott; napról-napra többen jöttek vissza a földre, a láthatatlan lények, messzi vándorútjukból, akik danolgatásra tanítják a hosszúszerű füvet az árokszélen, játszanak a föld alól előmászó bogarakkal, hintáznak a nyírfák puszta gallyain és rárikoltanak az országúti emberekre.

Ezek a láthatatlan kezek hajtogatják a száradó fehér női ingeket a réteken, gyorsan utat ásnak az előfolyó vizeknek, az árokba guggolnak és disznóságokra tanítják a békákat, belekapaszkodnak a tehenek farkába és arcul legyintik a kalapja alatt szundikáló pásztort. Letépi az udvarház ereszeről a mohát, buborék módjára futnak fel a vén esőcsatorna sötétjében, felülnek a kéményre s lábaikat lelógatják. Hátbaverik a fiatalasszonyokat, megcsípi a kakas sarkantyúját, mérges füvet adnak az ebeknek, ami-

től azok reggeltől estig szaladgálnak. Koboldok, füstgomolyagok, léglabdák a napfényben; míg az eső szemelgetésében behasálnak a lapos levelek alá, behúzódnak az ágyak mögé, a küszöbön gunnyasztanak, a kasba ülnek a szekerek mögött, láthatatlan denevérek módjára csimpaszkodnak a parasztok hosszú hajába, belekapaszkodnak a nők pendelyébe, meg-rángatják a lányok hajfonatát. Ha akarod: szellők, amelyek málnásbokrok között laknak, vagy langyos esőcseppek, amelyek olyan erővel verődnek az ablaküveghez, hogy felébred tőlük az álmodó. Kikezdenek öreggel, akinek szalmás fejét a földre nyomják, miközben szétvetett lábszárral a nyakára telepednek. Megkergetik a fiatalembereket, mint seregélyeket.

A zuhogó esőben vagy a függőnyt vonogató napfényben a bujdosi házban egyforma közömbösséggel folyt az élet. Evelin egy láda regényt talált a padláson, amelyet a nagyanyja olvasott a forradalom utáni esztendőekben. A kopott zöld füzetekből szívének való romantika áradt. Jósika, Dumas, Sue, a Rocambole... Mily jó volna, ha tél lenne s a fahasábok pattognának a nagy kályhákban ez olvasmányok mellé! Míg Maszkerádi kisasszony néha megállt a kapubálvány mellett és hosszant nézett körül a tájon. Ha valahol megpillantja vala Pistoli urat, bizony nem szabadul büntetlenül a tréfás férfiú.

Álmos Andor, a romantikus agglegény természet-szerűleg száműzte magát a bujdosi háztól, amióta Maszkerádi kisasszony betette oda a lábát.

Az életnek vannak érzékenységei, galambütötte sebei, amelyeket a felületes szemlélő észre sem vesz. Láthatatlan repedések a borostyánon.

Meggondolatlan szavak, önfeledt tekintetek, figyelmetlen mozdulatok embertársaink részéről, amelyek a bölcs vagy cinikus embert elkerülik, lepattannak már a ruházatáról is; míg egyes embereket úgy nyomon követnek, messziről felkeresnek, mint a macskák bizonyos nőket. Nem láttad még,

hogy ha bizonyos nővel utazol, sétálsz, kertben ülsz, vagy hajón elmerengsz, — messzi tájakon nincs macska, — darab idő múltán azonban észreveszed, hogy hölgyed lábánál egy macska ül, mely szőrét fényesíti. Honnan jött elő, sohasem fogod megtudhatni. Előjött, megérezte a bizonyos nőt, akihez ő ragaszkodna.

Így vagyunk a szavakkal és egyéb életjelenségekkel is.

Maszkerádi kisasszony körülbelül két esztendő előtt társalgás közben ezt a szót ejtette ki, hogy: *kroncsi*, ami a pesti népnelvben koronát jelent. A jelenvolt Álmos Andor nyomban gyanakodni kezdett a kisasszonyra. Nem sok időnek kellett elmúlni, hogy Maszkerádi kisasszony a bujdosai kúriában bizonyos „vidéki palikról“ beszélt oly megvetéssel, hogy Álmos Andor csaknem elszólta magát. Maszkerádi kisasszony pedig csak az akkori pesti divatot utánozta, amely divat szerint úri és művelt körökben felkapták a pesti népnelv különböző kifejezéseit. Fitogtatták, játszották a tolvaj-zsargónt. Tünő divat volt ez, mint a nyár, midőn a pesti nők a kezükben hordták a kalapjukat. A „vidéki pali“ kifejezést Álmos Andor természetesen magára vette, mint egy romantikus agglegényhez illik. Egyetlen szót sem szólt sértettségéről, csak csendesesen elmaradt a háztól. Maszkerádi kisasszony sokkal büszkébb, Evelin pedig jóval naívabb volt, mint hogy tudakozódtak volna Álmos úr elvonulásának okáról. Egy esztendő múlva, midőn Evelint ismét felkereste Maszkerádi kisasszony Bujdoson, befejezett tény volt, hogy az agglegény ez idő alatt távol marad a háztól. Vannak ajtók, amelyeknek csak belül van kilincsük. Kívülről nem nyithatók. Ilyen ajtó mögé zárkózott Álmos Andor érzékenységében. Ő volt az a vidéki ember, aki oly érzékeny, mint egy köszvényes sarok. Ellen-
tételenként a másik vidékinek, aki soha és semmin nem sértődik meg, természetes önzéssel habzsolja fel

az életet. Kibékül, összevesz, verekedik, gyűlölködik, szeret, de holnapra felejt s újra kezdi az élet habzsolását annál az asztalnál, ahová tegnap odaragasztották a szakállát.

Mit eszel ki magában egy ilyen romantikus, midőn a vadkacsa kotyogni kezd a nádban és minden éjjel Evelinnel álmodik?

Borongós délután, midőn oly pipaszagú volt a háza, mintha valamennyi ősapja lemászott volna a képkeretekből egy pipát kiszívni; a régi érmek, Mária Terézia-tallérok, római rézpénzek nem mulattatják el egyedülvalóságában; a hátrafont kézzel való sétálgatások egyhangúvá lesznek, mint a hosszadalmas esőzés; az ember csak felsóhajt, hosszant, váratlanul, meglepetten, mintha valami nagy bánat osont volna e percben az ajtóra és ott gyorsan elbújt a régi esőköpenyek alá, hogy majd éjszaka előcsoszogjon és szótlán öregember módjára gunnyaszson az alvó ágya mellett... egy ilyen délután felkereste régi szerelmét, Rizujlett asszonyt, hogy elpanaszolja neki bajait, szívtörténeteit.

Rizujlett ugyancsak a szigetségen lakott, még pedig egy kastélyban, amely valaha a barátok kolostora volt. Apró fehér ablakok vonták be az oszlopos folyosókat, a köralakú udvaron a tetőn túlra nyúltak a nyárfák. Tiszta, ártatlan-illatú, zenélőórás hangú, zárt ház volt. Rizujlett férje, egy köszvényes kapitány légsúlymérőkkel és különböző barométerekkel vette körül fájó tagjait. Csupán két dolog érdekelte: milyen időjárás van odakünn és mi lesz ebédre? Ezenkívül semmivel sem törődött. Rizujlett az idők folyamán minden valamire való férfinak a szeretője volt a környéken. De a férfiak azt hitték, hogy sohasem tudja őket elfelejteni, mert emlékezett a szerelmi dátumokra, a sorsdöntő órákra, a ruhára, amelyet a kritikus napon magára vett, sőt az elhangzott, elporlott szavakra is. Kitünő memóriája volt, sohasem tévesztette össze egyik férfit a másikkal. S nem szé-

gyenítette meg őket azzal, hogy valaha is bevallotta volna, hogy utánuk másé is lett volna. Minden férfi úgy válhatott el tőle, hogy örök időre magával vitte Rizujlett szívét. Rizujlett ezentúl csak könnyezik s mereng... S minden férfi más néven ismerte. Babonaságból vagy a szerelem újszerűségéből: az asszony más és más nevet adott magának, midőn egyik szerelemből a másikba elutazott. Álmos Andorral Rizujlettnak hívatta magát, mert észrevette, hogy a férfi napkeleti barnaságát és franciás könnyedségét kedveli leginkább. Csinált magának egy nevet, amelynek betűiben benne volt a Kelet és Nyugat. Bizonyosan mindig hű és jóságos volt Rizujlett, játékszere a férfiak kicsapongó szeszélyének, de sohasem panaszkodott. Kicsit elsápadt, kissé megrendült, darab ideig sűrűn látogatta a templomot, rendszeren átment egy-két könnyebb betegségen, de sohasem akaszkodott a szekérbe, amely már nem vette fel többé. Leült a kapitány mellé és egy hosszú életre való hivatással figyelte a barométert. Lesimitotta fodros haját és fekete bőrövet kötött derekára. Számba vette a gazdaságát és elégette a kompromitáló leveleket, miután megcsókolta őket. Azzal nem is nagyon törődött, hogy a környéken maradt egy koszorucska a hajából, egy emlékebe adott papucs, vagy egy emlékezetes inge. „Az én uram csak azt hiszi, amit én mondok neki“ — és sohasem aggódott, hogy akadna oly alávaló férfi, aki elárulná az ajándékba adott drága időkért.

Álmos Andor körülbelül tíz esztendő előtt ment át azon a boldog korszakon, mialatt Rizujlettet magáénak nevezhette. Nagy és halálos szerelemnek látszott ez. Az érzelmes férfi csaknem eszét veszítette a szerelemben; meggondolás, habozás nélkül bízta sorsát Rizujlett tündöklő fehérségű kis kezére. Csinált szenvedések, felejthetetlen örömök, bágyasztó tobzódások és új életre keltő élmények jelentették a szerelmet, amelynek tartalma alatt félig kábultan,

boldog-önfeledten járt Álmos Andor. S az egész világ létezését csupán szerelmesének akaratától látta függeni. Úgy tűntek fel Álmos Andor előtt későbbben ezek az évek, mint az élet sötét temetőjének egyes sírdombjai, amelyeken égve felejtették a mécsest. A napoknak oly jelentőségük volt, mint az austerlitz-i csatának. Az órák megállottak a zsebekben. Az élet hosszan és kéjtelmesen nyúlt el, mint nyáron a Tisza. Sohase jön reggel, amely Rizujlett nevének említése nélkül kezdődne. Nem jön oly álmom, amelynek firhangját ne ő eresztené le az éjszakából. Aztán mégis elmúlt minden, mint egy kocsinak a zörgése elhangzik a dombok mögött. Rizujlettnek nagy gyakorlatja van abban, hogy a madár úgy repüljön tovább útjára, hogy ne vegye észre, hogy egykét tollát elveszítette az idegen fészken, az erdőszélen, ahol éjszakáját töltötte. Mire feleszmélt Álmos Andor, a tegnap még karjaiban tartott nőt, egyszerűről lélekző, egygondolatú s egyézésű szerelmet már csak úgy látta, mint egy emléket egy régi templomból, ahol véletlenül több időt töltött egy ritka szentkép előtt. Rizujlett jósága átvezette a férfiakat a meredélyeken, szédítő kötélahidakon. Büszke volt arra, hogy egyetlen férfi sem lett miatta öngyilkos, bár sokan gondolkodnak rá messzi évekből estvéli órákban, midőn a duruzsoló tűz és a melegítő bor vigasztalja a férfit a magányosságban.

Ezért hívták Rizujlettet öregurak a Jóasszony Kútjának, mert sok szomjast megitatott.

Rizujlett mindig ott maradt a kapitány mellett s a férfiak csupán álmukban láthatták tovább.

A kapitány nagy szívességgel fogadta a vendéget és köszvénye iránt tudakozódott, mert ő már csak ezen az egy alapon barátkozott:

— Még mindig a sarkodban van? Emlékezetem szerint, a derekadban és a térdedben is bujkált.

— Sohase lehet tőle szabadulni, — felelt Álmos

Andor a mult idők lemondó hangján, midőn a kapitányt még köszvényével mulattatta.

— Ez a tavaszi idő a legkritikusabb. Se tél, se nyár. Veszedelmes idő. Én az orromat se merem kidugni a levegőre, de bejön a kutya a hasadékokon, az ügyetlen cseléd ajtónyitásán. Üvegből van minden tagom. Bolondok az angolok, midőn családi ünnepelet rendeznek a köszvény megérkezésével. Az igaz, hogy soká lehet vele szórakozni. De menj, tudom, hogy te is szenvedőtársam vagy.

A kapitány ezután elfoglalta helyét a saját tálmányú karosszékben a különös szabású bundák és kendők között. Kipödrött bajuszával, rezes arcával, recsegő hangjával úgy ült, mint a helybeli időjárás ellenőre.

— Menj a feleségemhez, úgyis unatkozik szegény az én betegségem miatt. Kérlek, légy hozzá finom és hódolatteljes. Kevés asszony szenvedett annyit, mint az én szegény feleségem. Az egy földre szállott angyal. Sajnos, már nem olyan finom a keze, mint fiatal korában volt. Minden megvénül a világon, Álmos. Az én köszvényem már húsz esztendő. Mondd, igaz volna az, hogy egy német kitalálta a köszvény gyógyítását?... De csak menj. Mit csinálnék, ha meggyógyulnék? Előlről kellene kezdeni mindent, holott már nem akarok semmin sem változtatni. Más embereknek való a változás. Azoknak, akik majd utánunk következnek. Ezért nem is szeretek csak tíz esztendő újságot olvasni. Körülveszem magam emberekkel, eseményekkel, halottakkal. Nem értem én már ezt az új világot.

A kapitány büszkén hátradőlt karosszékében, mint egy szobor. Talán szerette már a betegségét, mert megakadályozta abban, hogy bolond fővel tovább folytassa az új életet.

— Mindenki szocialista. Csak én meg a köszvényem maradtunk meg a régi világból, — szolt s még egyszer megrázta Álmos Andor kezét, mintha ezzel a

kézfogással búcsúzna mindentől, ami az életben kellemetes és kívánatos volt. Vidra-kucsmás feje egy kissé lehanyatlott. Aztán a lábával kezdett beszélgetni, mint aki nem veti meg végleg a társaságos életet.

Rizujlett annyiban változott, hogy fehér fátyolt viselt a nyakán. Talán a ráncok miatt, amelyek egy napon beszöktek a kéményen át. A szeme — észvesztő, selyemlépésű, alázatosan mosolygó, halkán kérlelő tekintete, amely mindig oly megadással nézett a férfiakra, mint felsőbbrendű lényekre, — a szeme tétovázva látszott függni egy távoli pont felett. Talán egy felhőt látott valahol, amelyet más nem vett észre? A vonásai, az arckifejezése várakozó volt, mint a vasúti állomásokon a nőké, akik hosszú ideig álldógnak és a várt vonat még nem jön a várt utassal.

— Te vagy? ... — mondta felocsudva. De gyorsan hozzáfűzte: — Pedig mingyárt megismertem a lép-teidet. Úgy jönnek azok a szobákon keresztül, hogy nem lehet nyugodtan tovább üldögelni. Valami rendkívüli, valami nagyszerű közeleg; ünnepnap a kalendáriomban. Hol jártál olyan sokáig?

— Tanácsot jöttem kérni az Evelin ügyében.

— A szerelmed? — felelt minden meglepődés nélkül Rizujlett, mint a jó ápolónők nem csodálkoznak a beteg kívánságai felett. — Majd meghívom... Mingyárt... Itt zavartalanul találkozhattok. Hozzánk már nem jár senki.

Készségesen, mintha évek óta erre a szívességre várt volna Rizujlett, (csendes, beleegyező mosolygással az ajkán, mint a nagymamák, akik a szomszéd szobában hallgatják boldogtalan asszonylányuk boldog pásztoróráját) levélpapiroost és tollat vett elő. Lila tintával, hegyes betűkkel, amilyenekre a zárdában tanítják az előkelő kisasszonyokat, levelet írt Evelinnek, amelyben meghívja egy csésze teára s egy kis mondókára. Ezek a finom ujjak, amelyeken már meglapultak a rubint és smaragd-gyűrűk, más leveleket írtak még nem régen. Hosszú, boldog, finom le-

veleket, amelyeknek egyike is elegendő lehetett volna egy férfinak, hogy egész életében a szíve felett viselje; de a férfiak szeszélyesek... Lepecsételte a levelet és halkán ránevetett Andorra:

— A legelőkelőbb asszony sem ment az örök női tulajdonságoktól. Öregségére örömet okoz neki, ha nőket férfiakkal összehozhat. Az uram a világ valamennyi köszvényes betegét kihallgatná. Én pedig a szerelmesek ügyes-bajos dolgait figyelném mindig. Szép volt... Sajnos, nem volt senkim, aki tanácsot adott volna. Azért nem sikerült minden úgy, amint kellett volna. Én csak egy gyöngé, szentimentális asszony vagyok. A szívem telve mindenféle képzeletekkel; amelyeket vándormuzsikuskok játszanak az ablak alatt... S elgondolkozom. — Az igazság az: hogy öreg legyek. Téged azonban szeretlek, mint a vőfély az ákácfa első virágát. Mindig is szeretlek, mert rólad, véled sokat álmodom. Kulcsokkal, kakaókkal, ágyakkal, fürdővizekkel s veled... Messzire sétálsz és visszajösz. Bocsáss meg, hogy babonás vagyok. Nincs más mulatságom, mint a vetőkártya. — De mingyárt itt lesz Evelin s én visszavonulok az öregem gyógyítására. A kezem alatt csillapodik a fájdalma, mintha valóban boszorkány volnék, amint az életben kedveskedve mondták.

Álmos Andor a kezében tartotta kalapját és forgatta, mint valami ügyes-bajos ember a javasasszony-nál. Csak félszeggel nézte a régi szobát, amelyben annyiszor ült dédelgetések között vagy térdepelt a világoszöld szőnyegen, mert a szíve megtelt, mint malaszttal a búcsújáróé. Itt jóismerősei voltak a régi művű ingaóra réz-katonái, akik most is unatkozó zsoldosok módjára támaszkodtak a középkori város kapujához. A nagyorrú, paposkülsőjű, vérmesarcú ősapák és ősanák, akiknek csak a ruhájuk volt nőies, a bajuszuk beretvált s az álluk széles, mintha mindig a férfiak melléhez szorították volna: sok mindent tudnának Álmos Andor úrról beszélni. E mozdulat-

lan, hangtalan vének nyugtázták az esküvéseket, fogadalmakat és örök-hűséges hitvallásokat, amelyeket senki sem kért, csak a férfiak mondanak el végtelen áradásukban, midőn már nem találnak más szavakat, mint az eskü sírigkötő, másvilág-riasztó, örök-bilincsként csörgő szavait.

Ott térdepelt Álmos Andor az alázatos szemű, a boldogságtól, gyönyörtől mindig megriadt arcú, fehér ruhás és szemérmes asszony előtt, aki felemelte két fehér kezét, mintha védekezne a férfi vallomásaitól. „Ne, ne... hisz érdemtelen vagyok e sok jóra, e sok boldogságra. Csak tűrj meg az utadban, csak jussak néha az eszedbe, csak lássalak néha: s ez nekem elég... Tartogasd a szíved hevét, érzelmeid látóját más, érdemesebb nők számára. Én csak egy útszéli fa vagyok az életedben, aki hűsen legyezgeti az arcod, amíg alatta egyet szundítasz“. Talán ezt mondta Rizujlett... Vagy annyit sem szólt. Csak betapasztotta a két kezével a férfi áradó szavát, pedig ez volt az élet forrása ... „Úgyis elmégy egyszer tőlem, mint örömlánytól a céltalan vándorlegény. Elmégy messzire, mint egy ifjúkori emlék. Ne szólj, csak hallgass, mert a szívem megszakad utánad“. De a férfi nem olyan fából van faragva, hogy elhallgatni tudjon, ha egyszer vallani akar. Nemesak a pohárköszöntők könnyítenek a férfiak beszélő kedvén, de a szerelmi vallomások is. A zsilipet felhúzza az asszonykéz a megdagadt folyam előtt és jönnek a szavak keletről, nyugatról, dajkamesékből, álmokból, mint egy színes karaván, amely a világ négy tájéka felől verődött össze a szerájban. Mily hiábavaló kísérlet volna megakadályozni a férfiakat abban, hogy a homlokukkal érintsék a földet, midőn ez okozza nekik a legnagyobb gyönyörűséget! Csak küldjétek ki a fanyar öregembereket a szobából, mikor a szerelmi vallomás órája elkövetkezett. Az ő mindentudó, kifestetlen, másvilág-szürke arcuk nem való a gyönyörű hazugságok színpadára. Legfeljebb egy babonás vén

dajka maradhat a sarokban, aki megjegyzi az elhangzott szavakat és szajkó módjára ismételteti az elkövetkező borongós napokban. — Szerelmi vallo-más! Te boldog óra, amelyet kifelejtének a gyászbeszédből a sír felett. Pedig csak azt kellene megkérdezni a halottól, hogy nem felejtett-e el szerelmet valani, amíg a földön járt?

Amit tudott az életről s a szerelemről Álmos Andor, azt mind Rizujlett-től tanulta. A pajkoskodás, evés-ivás, sétálgatás közben, amíg lecsillapult egy fertályórára a szerelmi láz: Rizujlett mindenre megtanította Andort, ami az életben mulatságos s érdemleges. Rizujlett nemcsak azt tudta, amit a szatmári nénéknél tanult, de ismerte a hirhedt márkí úr receptkönyvét is. Bár külsejében oly vadvirágos volt, mint egy vándor cigánynő, a szeme olyant villant néha, mint a kóborlók tüzénél éjszaka a kés, amelyet másnapra megköszörülnek; olykor felkiáltott, mint a vadmadár, mielőtt megadná magát hímjének; a szája francia parfömöt lehelt, kondor haja illatos volt mint Carmené a hangversenydobogón és egyéb testrészeit is úgy ápolta, mint egy hercegi menyasszony az esküvő napján. A szerelmi rafinéria olyan bűbájait tudta, hogy a nyírségi kurtanemes szívesen felhasította volna a mellét, hogy Rizujlett kibuzogó vérében áztassa meg csodálatosan kis lábát. Tünemény volt ez a nő mozgékony orrával, sötét szempilláival, nemes nyakszirtjével, fázékony, hiszékeny magaviseletével. Szesélyes kedvében ő volt az a nő, akiről a költők dalolnak, mert megrészegedtek tőle. Titkai voltak, mint egy szótalán bűvészek. A sírása vagy jókedve akasztófára juttathatta volna a férfiakat. De ő jó volt, mint egy galamb... Sohasem lehetett megunni, mint a tavaszt. Mindig el lehetett hallgatni a beszélgetését, mintha egy érdekes, utazási könyvben lapozna a hallgató. Játszott a hangjával, mint gyermek labdájával. Azért volt, hogy mindenkinek kedvében járjon. Öröm volt.

Álmos Andor, amint megszurkült fejét megpillantotta a velencei tükörben, — ahol sokszor nézték egymást vidéki jegyesek módjára összebújva, — csodálkozva kérdezte magától, hogyan is maradt el ettől az asszonytól? Jó dolga volt, mint egy sündisznónak, mégis elcsavargott a háztól. Elment s magánosságában tökmagot rágott, mint egy dacos gyerek.

Könnyű homokfutó kanyarodott az udvarra, mint egy gentry-regényben, ahol mindig mulatnak és sohasem élnek.

A pántlikáskalapú kocsis mellett galambszürke ruhában Evelin foglalt helyet, a rövidfarkú almás-szurkék vígan ügettek az asszonykézben idáig, most a szerszámjukat csörgették, mintha ennyit érne az egész élet.

A fehérrámás ablak mögül elfogódva nézte Álmos úr a két nő összeesókolozását a pirosnapernyős verandán. A komoly, meggondolt Rizujlett szelíden vonta magához a szüzet, mintha kívánná ártatlanságát. Jobbról és balról megcsókolta Evelint. Már nem voltak vetélytársnők, amint találkoztak. A negyvenesztendő asszony és a húszéves leány egymás mellett nem gondolhatott arra, hogy ők versenyezhetnének egy férfiúért. Evelin nobilis, finom és leereszkedő volt, mint egy nagyvilági hölgy, aki szeretetreméltó ismerőseihez, akik kénytelenek egész életüket falun tölteni.

A kapitány megcsapkodta lábszárát, mint egy engedetlen lovat s az ajtóig a kisasszony elé ment.

Aztán felnyílt a fehérajtó és Evelin kicsit meglepetten, kicsit szórakozottan nézett Álmos úrra, mintha a magános ábrándozgatásoknak lepkepora apránként hullana le szempilláira. Hátranézett. Rizujlett könnyes szemmel, de végtelen jósággal bölintgatott s eltűnt.

— Látni akartál? — kérdezte szelíden.

Levonta a kutyabőr-kesztyűt és kezét, mint egy virágot Álmos úrnak nyujtotta.

— A kapitányék nekem is eszembe juthattak volna. De hidd el, Andor, oly tétlen vagyok, mint egy heverésző macska. Múlnak a napok s jóformán nem is gondolkozom. Messze-messze tűnik fel előttem az élet, mint egy hegylánc a láthatáron, ahová sohasem fogok eljutni. Eszembe se jut, hogy városok, emberek, más életek vannak a világon. Egy hamurakáson ülök. S addig nincs semmi baj, amíg az meleg.

Álmos úgy felelt, mint egykor Rizujlettnek:

— Én olyan ember vagyok, akit könnyen el lehet felejteni. De sohasem is akartam jelentőséget vagy bármilyen fontosságot tulajdonítani a személyemnek. Élek, éldegélek, mint egy olyan férfiú, aki sokkal gögösebb, mint amennyihez joga volna. Egy kézlegyintés az egész élet... Nem fontos. Nem is nagyon érdekes. Csak megy, mendegél az idő egykedvű vándorként, aki sohasem láthat új tájakat, más városokat, friss és ellenséges embereket. Én csak egy kukoricapásztor vagyok, aki szemére húzott kalap alól nézi az idegen, ismeretlen s érdektelen emberek utazását az országúton. Mind messzire mennek, távolba néznek, csodálatos idegenségekbe gondolkoznak. Egyik a Fokföldnél fog hajótörést szenvedni, a másikat Hongkongban fojtják meg egy le-bujban, a harmadik boldogtalan vándormadárként kering idegen tájak felett... Mindenki menni, élni, látni, érezni, megbolondulni akar; új szagokat szagolni, ismeretlen nők haját tapogatni, idegen ételek ízét kóstolgatni, tengerész módjára szeretkezni és felejtkezni... ez a legtöbb ember célja. Csak én akarok gögösen, hidegen, szikla-csökönyösen, önkéntes és felfuvalkodott lemondásban üldögelni a kunyhóm küszöbén, míg az élet megőrülten, csattogva, tébolyodottan, gondolatlanul rohan el kis tetőm felett. Talán egy nőtelen hörcsög vagyok vagy egy busongó, vak varjú az erdőszélen? Ember semmi-esetre sem vagyok, nem, nem élvezem, nem akarom,

megvetem, amit az emberek csinálnak. Lehet, hogy egy halott vagyok, aki lát, néz, semmin sem csodálkozik és mindent megvet, amit az élők csinálnak. Vagy talán pipás török voltam azelőtt Munkácson egy boltcégéren és most szabadságon vagyok. Nem akarok én semmit, nagyságos kisasszony.

— De látni kívánt, nemde? — szólt Evelin és kicsit elpirult, kicsit lesütötte a szemét, kicsit megigazította a szoknyáját, mint a nők szokták, midőn nem biztosak a dolgukban.

— Talán te vagy az egyetlen, akinek a kedvéért, az emlékéért részegen vagy örülten felzokognék, olyan hangosan, hogy az már gyönyörűséget okozna... Te vagy, akit elképzelek ágyban fekvő, madár-bánattal, ismeretlen tükrű, másvilági tekintettel... Szép vagy, idegen vagy, más világ vagy... Sohasem érzett illatú szigetek vannak benned, boldog tébolyok hemperegnek a szempilláidon, színes árnyak járnak a homlokodon és akasztófavirágok nyílnak a lábaidnál... Rejtelem vagy nekem, pedig üvöltve mondom éjszaka, hogy csak nő vagy... Réműlet vagy, aki torzonborzan nyitja ki félig az ajtót álmodozásaimban, mint egy kést szorongató gyilkos... Meghalt asszony vagy, aki haloványan, szellemként símul az ajtóhoz és a másvilágra hívogat integető ujjával... Halál vagy s élet vagy.

— Szegény, — szólt Evelin és úgy simogatta meg a férfi homlokát, mint azok a nők, akiket igazán meghat a férfiak sírása.

Almos megint csak a távollevő Rizujletthez intézte a szót. Vizsgázott abból, amit egykor itt tanult:

— Tudom, hogy gyávaság bevallani egy nőnek azt, amit gyenge, érzékeny perceinkben gondolunk... Nagyon sok és igen erős szeszt kell majd innom egyedülvalóságomban, hogy elfelejtsem, amiket most mondok. Aljasságokat kell véghezvinnem, hogy megszabaduljak e gyötrő emléktől. El kell majd utazni s idegen városokban megvenni a menyasszo-

nyokat éjjel a bérkocsis-apától... Kiraboltatni magam dúvadszemű kerítők titkos házáinál... Mégis elmondom neked, hogy megvetlek, gyűlöllek s nem tudok nélküled élni. Gyalázatos vagy, mert tudom, hogy mást szeretsz. Egy fiatal pesti fiákerost, vagy egy kártyást, egy tarkanadrágos hintást, akit öreg-asszonyok helyett te látsz el zsebpénzzel. Gyűlöllek, mert makrót szereztél ifjú korodban, holott oly kiváló nő vagy, hogy Szanghaiban megérne száz souveringet egy éjszakád... Irtózom tőled, mert a nagyanyámhoz hasonlítasz — mint egy torokból felbugyborékoló dal —, megölsz, elkábítasz, álmomban szívod a véretem, asszony vagy, akibe belebolondult egy férfi, aki addig csak férfiak lelkes és önfeláldozó szerelmét ismerte... Új vagy, mindig idegen vagy s nem tudlak feltalálni éjjeli városok kívánatos nőinek szoknyaráncai mögött. Pedig sokat kerestelek, hogy a lábom megfájult belé... Ringyók és apácák között.

— Te szegény, — felelt Evelin és leeresztette a két karját, mint sebesült madár a szárnyait.

— Úgy hangzol bennem, mint a négermuzsika... Esküvő van a cukorültetvényen és a rabszolgák szájharmónikán fújják az orkánszerű tánczenét, amíg mindenki elveszti az esztét... Máskor magyar népdal vagy, Tisza mentén, holdvilágnál, halásztanyán, sebes szívvel, öngyilkos korszakban... A nagyapám keringője vagy vasárnap délután a zongorámnál... Egér-cincogás vagy cirkusz-zene. Egy végtelen üvöltés vagy, amely az örültek házából hangzik... Szerelem vagy.

— Ne bánts!

— Ne félj. Én vagyok az a negyvenéves férfi, akiben tombol a vágy a szeretkezéshez, őrzöm a gondolat a tobzódáshoz, de a szervezetem már százesztendő és az uccáról kell felhivatni egy népénekest, aki hölgyemet mulattassa, míg én a szomszédban zokogok... Beteg, öreg s örült vagyok. Kiélt, vén kalap, amelyet valamikor félrecesapva viseltek az

intézetbeli növendéklányok, végül a folyosón felejték a szállodában, ahová robogva, zajongva, tébolyultan rohannak a diadalmas férfi karján... Az éjjeli őr megáll s öreg botjával tűnődve forgatja a kalapot s benne az árvaházi vagy intézetbeli számot... Csak vágylak, vágylak, mint a napsugarat, amelyet megfogni nem lehet.

— Én meggyógyítalak, mert én tavaszi nő vagyok. Én csodállak s szeretlek. Én leszek a tücsök házadnál, aki magányosságodban neked hegedülget. Ne szenvedj már.

Igy szólt Evelin s összetette a két kezét.

De a marcangolót nem lehetett megállítani szív-tépő szeánszában. A régen hallgató gordonkából — amely a sarokból egy napon előlépett — folytak a fájdalom nótái, mint Münchhausen báró befagyott postakürtjéből a kandalló mellett a dalok.

— Miért hívtalak ide? Mert ebben a házban még ifjú voltam, mint egy vándormuzsikus, aki ifjan s éhesen s céltalanul énekel az ablakok alatt. Ez volt a ház, ahol patakként ömlött belőlem az érzelem, hogy már nem vihetek egy csepp vért sem a másvilágra, amelyből virág nyílhatna a sírhalmomon. Itt térdepeltem, mint egy boldog alsó, aki elszökött a harminckét kártya közül... Itt voltam Kos, Bika, Oroszlán... Itt csillag voltam a mennyezeten, amely éjszaka világított az alvónak... Szél voltam, ami befűjt az ajtó alatt... Zörgő kísértet voltam a padlás száraz vadásztarisznyái között... Kandur voltam, aki a tető gerincén szundikál és friss erőt gyűjt másnapra... Itt szerelem voltam. Olyan vagy, mintha Rizujlett lánya volnál, te drága érzelem.

Rizujlett, amikor nevét hallotta említeni, csendesen, alázatosan, boldogan, mint karácsonyeste a szolgáló, belépett a szobába.

— Nem kívántok uzsonnázni? — kérdezte és szemrehányó pillantást vetett Evelinre, aki fázva,

megrendülve ült egy ódon karosszékben. (Még a cipője is a lábán volt, holott Rizujlett annakidején mindig a mezítelen lábát tette a férfiú kezébe.)

Almos úr lesütötte a szemét, mint egy tetten kapott bűnös, míg Evelin husvéti mosollyal nézett Rizujlettre, mint a Dunaparton egy nő életmentő-jére, midőn megbánta öngyilkosságát.

— Ül le, Rizujlett és zongorázzál, — szólt kérlelő, behizelgő hangon, amit sohasem tudnak eltalálni azok, akik majdnem megfulladnak az érzésektől. A nyugodt, okos nők hangján szólt Evelin. Míg Rizujlett oly tanácstalanul állott a küszöbön, mint egy nő, aki petróleummal leöntötte a szoknyáját, de nem talált gyufát, amellyel lángrollobantsa ruháját.

— Ha már nem kívántok négy szemközt lenni... — felelt engedelmesen s kissé elszomorodva. — Szereted Csajkovszkijt? — fordult Evelinhez s hidegen lapozgatott a kották között.

Almos úr engedelmet kért s távozott a szobából. Sokáig, mozdulatlanul hallgatta a kapitány köszvényes panaszait a szomszédban, amíg egyszerre felzokogott. Zsebkendőt rántott elő és a kapitány ölébe hajtotta a fejét.

— Te vagy a legjobb barátom, — sírta a kapitány kezébe, amelyet megcsókolt.

— Csak nem kell elhamarkodni a dolgot, — szólt a kapitány, miután Almos Andor bevallotta szerencsétlenségét, mint egy korhely a cimbalmosnak. — Sohasem szabad komolyan venni a nőket. Én sokat utaztam. Ide, meg oda, — Indiában jártam, táncmester voltam Kaukázusban, zenész egy előkelő házában, ahol amerikai lányok gazdag idegeneket fogadtak. Voltam francia, német, hollandus. Éltem hamiskártyások adományából s nők tiszteletdíjából. Egy urat pezsgős üveggel agyonütöttem a házában, ahol táncmesterkedtem. Nem kell komolyan venni a nőket, bár az osztrák-magyar hadseregben erről a kérdéstről más a felfogás.

A kapitány olyan váratlanul beszélt (köszvényén kívül) egyéb dolgokról is a megszokottaknál, hogy Almos Andor letörölte a könnyeit. Meglepetten nézett a mord, komor férfira, aki vigasztalanul ült karos-székében, mint egy sírkereszt.

— Ha reám hallgatna valaki... folytatta a sírboltbeli lovag meggondolt, titkos hangsúlyozással. — Nem volna annyi szédület... Annyi értelmetlenség... Butaság... Úgy tűnik fel nékem az emberek élettörténete, mintha egy vasúti állomáson hallgatnám a váróteremben. A vonat behavazottan áll s az utasok elmondják egymásnak tapasztalataikat, élményeiket. Utólag mindenki tudja, hol hibázta el a dolgot. Megelégedett utast még nem találtam a pályaudvaron. Nagyon butának kell annak lenni, aki elviselhetőnek véli az életet. Te is csak tévedt ember vagy. Ahelyett, hogy az én drága jó öreg házamnál maradtál volna, ismeretlen érzelmű lányok szoknyája után iramodtál.

— Szánom-bánom.

— Nálunk nem volt semmi bajod. Kedvedben jártunk, dédelgettünk, a legokosabb embernek nevezünk... Az én házam a legjobb vendégfogadó Magyarországon. Mindig felsóhajtok az emberi butaságon, midőn a vendégeim elutaznak ismeretlen, messzi célok felé... Minek ül vonatra, akinek nem muszáj? Csak a toloncok, meg bolygózsídok utaznak a vonatokon. Rendes ember otthon ül, kiszívja a pipákat és előre kinézi magának a másvilági házát. Én egy diófa alatt fogok hosszúkat, jókat, csendeseket aludni. Hová mentél te? Felmásztál a vándorcirkuszban a trapézra és most nem tudsz lejönni. Minek a dagadt-szemű kín, amikor torokfájás nélkül is lehet élni? Én úgy nézem, hogy mindenki részeg az országban, csak én vagyok vízivó, mert sohasem szerettem senkit.

— Rettenetesek az éjszakáim.

— Mert olyan vagy, mint egy asszony. Bábú vagy kisgyerek kell az öledbe, mert másképpen nem

tudod eltölteni az életedet. Nem tudsz nevetés nélkül egy anekdotát elmondani. Nem vagy komor, megnyugodott, zord, mint egy fegyenc, akit igazságtalanul ítélték el, holott azt hiszed magadról, hogy gőgös és okos vagy. Csak a pojacáknak való az élet kiélése. Nőkben bizol, holott tudnod kellene, hogy a nő csak paradicsom-madár tolla, — vagy hálóing. Szépek, jók, szükségesekek. De tisztességes ember nem gondol rájuk a halála órájában. Öreg pajtás! Mássz fel a tölgyfára, mint egy nagybajuszú cincér-bogár s a falevelek alól hallgasd, hogy mások segélyért kiáltanak az erdőben. Nyugalom, Ponyatovszky.

Aztán többet beszélt a kapitány.

Rizujlett félóra mulva megjelent, a zongora elhallgatott, mint egy boldogtalan nagymazur az ifjúkori szerelemmel, Evelin búcsuzás nélkül eltávozott a kert felé, alkonyodott, mint a halál lepi meg a magányos embert.

— Gyere ide, — mondta Rizujlett egy mellékszobában Álmos Andornak. — Át akarok adni valamit, amit rám bízta.

Átölelte a férfit és hosszan mint egy nászút, boldogan mint a viszontlátás, és alázatosan mint a háremben megcsókolta Álmost. A teste vonaglott, mintha belülről zokogott volna minden porcikája, mint a hajadonoknak az esküvő napján.

VI.

Este felé.

Alkonyodott, mint a fáradt szív.

A madarak abbahagyták napi tennivalóikat, a jóisten munkásai csendesen szállongtak házikóik felé, elszótlanodva, mint estefelé az emberek.

A Nyírség apránként magára huzogatta álmködös kendőjét, mint egy beteges hölgy, aki délutáni ábrándozások után, alkonyattal megállapítja magá-

ban, hogy mégis csak egyedül kell tovább élni, a nappali sugár lopva elhúzódik a messzi jegenyefasor mögött, mint egy jó kedves, aki még a távolból is visszatekintget, de mégis csak elmegy. Üres marad a helye a kályhamelletti karosszékekben, ahol megértő bólogatással hallgatta idáig a legkülönbözőbb ábrándozásokat, csöndes odaadással lapozott a kottafüzetben, amíg a lélek az ő különböző zeneszámait eljatszotta... Bealkonyodott, a zenélés véget ért, a láthatatlan muzsikások behúzott nyakkal kullognak el az ablak alatt, a kerekfejű hangjegyeket elvisziki a köpönyeg alatt, hogy majd a maguk mulattatására a kocsmában a borospohár mellé állítsák. Hideg füstté váltottak a meleg áramlások a szív körül, mint guggoló ércemberke alatt pernyévé lesz a papirosszalag, amely a társaság mulattatására az ércemberke belsejét elhagyja. Az ifjú szűz, aki délután a nefelejcesek között állott a napsütésben, udvarló tavaszi patak partján, Gretchen elhagyatottságával vonul be házikójába, ahol bizonyosan lehajtott fővel, daltalanul vagy kiábrándulva gunnyaszt mindaddig, amíg az álmányókák a rőzseköteggel hátukon frissen és vigan megjönnek az erdőkből s a legszomorubb tűzhelyen is lángot fujnak és a lángból szikrákat kevernek a fáradtan elalvó szívekbe.

Mindenütt bús alkonyat, mely az örömök végét jelenti, a kert bezárásának idejét mutatja, amely kertben oly hosszúra terveztük életünket s szerelmünket, mint a távoli vízesés morajlását; mindenütt a cipőkbe kapaszkodik az árnyékos gond, amelyet addig észre se vettünk körül, de most, napáldozattal ránk talált, mint a gazdátlan ebecske vásár után a gazdájára; mindenütt bú és elhagyatottság árnyai repkedik körül az emberi lelkeket, midőn út az esti óra s az énekesek takarékoskodni kezdenek a hangjukkal, öröm-gazdag színét változtatja a pohárban a bor, megfakult mosoly játszik az arcokon, mint kirakatban a selyem, amelynek színét kiszívta a nap,

a szívünk dobogására figyelünk, hogy nem lassít-e a vándor, midőn olyan nagy világot járt be egy nap leforgása alatt és önkéntelenül hátranézünk a letűnt idő még napos rétjeire, ahová oly boldogság volna visszatérhetni, mint öregedésben előlről kezdeni az ifjúságot, de a vándorlegény nem vehet új irányt, előre kell menni a közelgő éj szívzsibbasztó bizonytalanságú hegyláncai felé. Mindenütt a világon eszébe jutnak az embernek azok a tragikus alkonyati gondolatok a bejárt napok céltalanságairól, — szerelem s ének nyomtalan elhangzásairól, — boldog órák homokszemeinek semmi emberi erővel meg nem állítható lepergéséről, — soha vissza nem térő mosolyokról, — az égből a földrehulló fényekről, amelyek egy másodpercig fennakadtak egy emberi szemben s onnan nyomban tovább hullottak sír felé; mindenütt fáj a búcsú, mert igazságtalan emberi cselekedet; mindenütt utánunk nyúl egy esengő kéz, amelyet már meg nem foghatunk: — ámde a legszomorúbb a mindennapi alkonyat a Nyírségen.

Csak alkonyattal ne haljak meg e tájon!

Jöjjön lábujjhegyen a perc, amely bekandikál a kulcslyukon néma nagy éjjelen, midőn a csillagok sem láthatók s könnyű feladat átmenni az egyik vaksötét putriból a másikba. Érkezzen meg a házhoz a Vendég napfényben, ebédután, amikor a legidegebb kocsis sem látszik ijesztőnek és az utazó legnémbább arcából sem lehet megijedni a fenyegetéstől. Kopogtasson be porosan a virrasztástól, csüggedten a következő nap reménytelenségétől, egy boldogtalanul töltött éj görcsével torkunkban, mindenről való lemondási készséggel a megpihenhetésért: átkozott hajnalon, midőn megbecstelenített nők viszik hazafelé, a falakhoz lapulva, ronggyá vesszőzött lelküket; midőn félholtá dorbézolt korhelyek lecsusznak a szánkóról, hogy elaludhassanak s megfagyjanak a friss hóban; midőn erőtlenség inu kártyások és lelküket elfogyasztott muzsikások lopakodnak a kertek alatt,

— akkor jöhet hozzám hosszú éji útjából a fekete Hírnök. De alkonyattal kíméljen, mint egy fiatal öz-sutát.

A nyírségi alkonyatnak különös lényei vannak, amelyek csupán e tájon találhatók fel.

Együtt futnak Evelin kocsijával, mint a lelkiismeret. A nappali tarka szarkák felülnek a sövényre és köszöntgetnek, mint pletykahordó öregasszonyok fejkötőikben. A bozontos, leveletlen liget, amely üstökként nyomakodott fel a földből, hogy a szélnek legyen mivel játszadozni, elhalkulva rejtegeti a békafejű, bagolyléptű, csicsergő árnyakat, amelyek mingyárt elválnak a faderekak mellől és nyelvöltögetve, esetleg veszedelmes szándékkal üldözőbe veszik a kocsit. A varjak még tétovázva szálldosnak a fák felett, mintha pecsényét sejténének valahol;² mindegy, hogy rokonuk, szomszédjuk volt az illető. A ködös mezőségen vándorcigányok rejtélyes tüze fénylik, mintha valami nagy munkára készülődnének e vadmadárhangú, szenvedélyes hajatú, lihegő életű, különös idegenek, akik észrevétlenül tűnnek el egyik napról a másikra a mezőről, ahol valami rejtelmes célból darab időre tanyát vertek, — legfeljebb egy színes rongydarab, vagy egy keresztbetett szalmaszál jelzi, hogy itt voltak s merre mentek. Másfelől a nádasok és lápok húzódnak meg, mint légben álló halottak, akik egy perc alatt életre kelnek. Fenn, messze a nádasok felett, ahol oly üres a levegő, mint a világ végén, egymágában mereng egy ismeretlen madár, mint a földi élet céltalansága. Az út göröngyei, századok jobbágy-lelkei akaszknak a kocsi kerekeibe.

A kopár nyírfák, mint fázékony zárdaszűzek remegnek a tájon és az élet elviselhetetlenségét kiáltják lesóványodott karjaikkal. Nem jó erre utazni, mert a keresztutak megszólítják az alkonyattal az utazót és elmondják neki, hogy úgymint hiába meggyors lovaival, a percet, az órát többé nem találhatja

életben. Az elhagyott fészületek felajánlják szolgálataikat, a hervadt gyepre terítik a térdeplő elé Veronika kendőjét, amelyen imádkozva véglegesen el lehet búcsúzni az élettől. A komor, égbenyúló, erős derekú fák itt-ott az út mentén, mogorván, összeráncolt arccal néznek az utazó után, mintha különb látványossághoz lettek volna szokva fiatalokorukban; elhagyatott fatetőkről a vérese vijjog, mint egy világból kivert boszorkány. Barna, indás árkok terpeszkednek, guggolnak az utak mentén, mint betegségtől elcsúfított arcú emberek, akiknek csak alkonyattal és a föld alatt szabad tovább folytatni az életet. — És a levegőben valami párázat úszik, amely megfojtogatja a szívben az örömet, mint a futóbetyár magányos dalolgatása. Zordonná teszi a kedvet, mint a nádasban bujdokáló pákász egyedülvaló evezőcsapása. Céltalansággal, reménytelenséggel vonja be a lelket, mintha az életből a pusztaságba száműzött madárijesztők és elátkozott száraz fák leöntözték volna a vándort, midőn mellettük elhaladt.

A keresztútnál egy köpönyeges férfi ugrott a poroszkáló lovak elé s megragadta a rudas kantárját.

Evelin felocsudott. A vén urasági kocsis káromkodva ugrott le hátul a homokfutóról.

— Kálmán! — kiáltotta Evelin, mintha álmából riadt volna. — Hogy kerülsz ide?

Végsőhelyi odalépett a bakon ülő leányhoz és a hajtókesztyűre tette a kezét:

— Már két órája várlak. Utánad jöttem, mert nem találtam magyarázatot Pestről való távolmaradásodnak. Én nem vagyok az az ember, akit el lehet hagyni, mint egy rossz cipőt az országúton. Felébredek és futni kezdek, mint egy megsértett, egy megbántott, egy dühös... Mit csinálsz te itt, hogy ennyi idő után nem jutottam eszedbe?

Evelin végignézett Kálmánon. És érezte, hogy

sorsa e. másodpercben fordulóhoz ért. Tanácstalanul, megriadva, megzavarodva húnnya le a szemét. Nő volt. Nem szerette a válságos pillanatokát. Csak csendesen kívánt volna élni, mint a madár az ágon.

Kálmán pedig erősen fogta a leány csuklóját, mint egy utonálló. Beporozott csikasz-arcával elszántan és híven nézett Evelin szeme közé, mint egy véreb, amelyet idáig kergettek a pesti sintérek. Leste a leány szemének rebbenését. Az ütőerén próbálta kitapogatni, hogy az mit gondol magában. A homlokán volt a két szemöldöke, majd meg összehúzta a szempilláit, mint egy szerencsejátékos, aki a kocka perdülését figyeli. Betegnek, fáradtnak, boldogtalannak látszott. Száz éjszaka virrasztása és száz nap mardosó boldogtalansága az arcán.

— Husvét vasárnapján lesz negyedik hónapja, hogy elutaztál, Evelin. Akkor még a tél füttyörészett a kályhában; most a tavasz árad szét a világon, mint a margitszigeti hajóról a katonabanda nótája. Megleptem magamat azzal, hogy látni kívánjalak, — bár inkább maradtam volna a pokolban. Pesten, a kávéházban vagy a lóversenytéren, mint hideg, előkelő tekinteted elviseljem. Mi van veled, te lány? Egészen elfelejtettél volna már?

Evelin hol ijedten, hol kíváncsian nézett a Kálmán zsoldos-katona arcába. Evvel az arccal azelőtt sokszor álmódott remegve és szívszúrással. A Kálmán szemei megnőttek, mint Andersen meséjében a tányérszemű kutyáé. A hajszálai, mint megannyi lándsák. Hetyke, kihívó hangja még félálomban is hangzott a szendergés kárpítja mögött. Félt tőle. És mégis, midőn a szomorúság leányai jöttek el hozzá vendégségbe, hogy körülüldögélják az ágyát, a lábaihoz telepedjenek, hosszú pamutból végnélküli harisnyát kössenek: mindig Kálmánra gondolt, akinek bizonyára hatalmasa van a másvilági lények és a lélek bús hangulatai felett is, mert ez a férfi bajnok módjára sohasem félt az élettől. A kegyetlensége úgy im-

ponált neki, mint egy buldognak a fogsora. Az elszántsága megnyugtatta, mint egy megbízható szercezen-óriásnak a hűsége, aki a küszöbön félszemmel aludva tölti az éjszakát.

— Nincs egy szavad hozzám? — fakadt ki Kálmán s erősen megrázta a leány kezét.

Evelin felsóhajtott:

— Hová kvártélyozzalak? Nálam nem maradhatok? — sóhajtott föl Evelin.

— Úgy-e jobb szeretted volna, ha akkor látsz, amikor a hátad közepét? Jó itt élni falusi barmok között, ahol nincs egyetlen okos szem, amely pontosan lássa a kacérságokat, szeretkezéseket. Elhiszem, hogy nem kívántál ide engem. Rossz, de becsületes természetem van. Nem tudom elhallgatni előtted az igazat. Nem egy féleszű rajongód vagyok, akit odalent sétáltatsz az uccán, amíg a divatárusnő fülkéjében idegen férfiakkal szűröd össze a levet. Hara-pós jóbarátod vagyok, aki kettéhasítaná annak a fejét, aki reád rosszat mondona. De neked a szemedbe megmondom, hogy mit gondolok felőled. Abban biztos lehetsz, hogy gyalog is eljöttem volna utánad, ha nem jár véletlenül vasút az átkozott tartományba.

Evelin behúnyt szemmel hallgatta az ostorcsapásként reázúduló szavakat. Jól esett szívének a kemény hang, mint házasságtörő asszonynak otthon a verés. Úgy érezte, hogy megvezeklett a délutánért, amelyet Álmos úr forró szavainak felhőszakadásában töltött.

— Van itt a környéken egy barátom, majd ahhoz kvártélyozlak, — rebbent fel.

— Nem kedvelem azt a holdkóros Álmos urat, — felelt megvetőleg Kálmán. — Előbb-utóbb belefojtanám a Tiszába.

Evelin meghökkent.

— Bolond vagy... Én pedig úgy szeretném, ha ti jóbarátok lennétek.

Kálmán úr keményen összeráncolta a homlokát és kiegyenesítette a derekát:

— Kisasszony, már többször figyelmeztettek, hogy velem semmiféle francia regényt nem fogsz eljátszhatni. Én állat vagyok, aki megöli a vetélytársát, még pedig ököllel és foggal, nem pedig alattomosan. Verd ki a fejedből a regényeket.

— Bocsáss meg, — rebegte Evelin, mintha letérdelne Kálmán előtt. — Semmi rosszat nem akarom...

S ebben a percben eszébe jutott Pistoli úr, aki egy puska lövésnyire az országúttól lakott magányos, borzodujában.

— Ül fel! — szólt s helyet csinált a bakon Kálmánnak. Erősen megfogta a gyep lőszárazakat, mintha komoly vállalkozásra indulna és az almásszürkek némi csodálkozás után hosszú ügetésbe léptek. Bealkonyodott.

A csavargók szívében elaludt a gyertya. A magányos házakban világosság gyűlt. A hold szétnézett a nádas felett, mint egy csendbiztos, aki békén hagyja a betyárokat.

Pistoli úr ezidőtájt életunalommal foglalkozott. Böles és ravasz férfiú módjára darabidőre a padlásra akasztotta a szerelem vadásztarisznyáját, amelynek karikáira annyi buta seregélyt és ijedt vízityúkot hurkolt. Ő valóban elmondhatta, hogy a nők elejtéséhez nem sokkal szükségeltetik több, mint a felesleges idő a kitartó leselkedésben. Ült bokrok alatt, midőn a föld leányai fűrösztötték arcukat a nap-sugárban, hajlítgatták tagjaikat a szélben, ropogtatták derekukat a szénakazal körül a munkában; róka módjára oldalgott fonók, kukorica-hántások, fosztókák körül, midőn a lányok dala úgy hangzik, mint a szerelmi vágy; a Tiszában mosó menyecskéket alattomosan s hosszadalmasan szemügyre vette; országutakon ballagó vásáros asszonyok mellé

szegődött és kóstologva elbeszélgetett; és látszólagos céltalansággal fújta együtt a búcsúokkal a litániát, midőn Mária napján a föld népe Pócsra kutyagolt. — Aztán megunta a szolgálólányok egyszerűségét, megcsömörlött jóságuktól, amellyel egészségessé akarták tenni betegségében, lusta heverészéseiben, unott pillantást vetett az újszülött gyerekekre és a fogai között dörmögte: „Bizonyosan zshivány lesz belőle“. Felcihelődött, mint egy vén arató és elment más tájak, más nők felé és sohasem gondolt vissza egyikre sem. Alig festett arcú iparoslányok tánciskolájába nyomakodott, városi frajlák puderosklatulyáira taposott elmenőben, vándorszínésznőknek rendezett éjjeli zenét, özvegyasszonyokat vitt haza karonfogva a temetőből, kávé-uzsonnákon vett részt, ahol a nők a férfiak hűtlenségéről panaszkodtak és úgy megmérte az asszonyok ostobaságát, mint a szatócs a sáfrányt. Olyan volt, mint a legtöbb vidéki magyar ember, nem válogatott a szerelemben; s halálos-ágyán, ha számotadni kellett volna élményeiről, egyetlen nőszemélyre sem emlékezik vala. Talán csak az jut eszébe, hogy az x-i dalárda elnökének választotta, s a temetésén majd elfujják a pincébe vágyakozó basszusok, fűrgé tenorok a „Mért oly borúst?“

Ez őstermészeti életmóddal járt együtt életunalom, amely olykor meglepte, mint tavasz multával az álmoság az ebeket. Elbujt az odvában, mint egy szerencsétlenül járt höresög. Gyenge faleveleket vett a szájába s magának hegedülgetett. Öröme telt a hoszszadalmas ásitásban, a boldogtalan nyögésben, az ágyban óraszámra elnézegette a lába nagyujját és ha felkelt, egy kecskét táncoltatott olyan céltalansággal, mint a farigcsáló ember kezébe veszi az útközben talált fadarabokat.

Végsőhelyi Kálmánt oly közömbösen fogadta, mint egy mendikánst.

— Evelin kisasszony kedvéért akár a házamból

is kihurcolkodom, — mondta és a hölgy kérésére a kertiházat jelölte ki Kálmán lakásául.

Ez a kertiház majdnem a folyó partján állott, erős facölöpökből volt építve, Pistoli úr örült feleségeit tartotta itt, amíg házasember volt. De meghúzódtak itt lányok, akik valamikor Pistoli úr után elszöködték a környékről, sok gondot okozván a jó úrnak, hogyan füstölje ki őket onnan, amikor már unni kezdte a siralmaikat. Csattogott itt néha a kutyakorbács is, máskor pedig olvadozva zenéltek a cigányok a ház körül, amint az életkörülmények váltakoztak. Most már öreg asszonyok gondolnak vissza a kertiházra s átkozzák vagy áldják Pistolit, ami a kövér úriembernek teljesen közömbös volt. Miután gyászszalagot varratott a kemény feketekalapjára, bár harminc esztendeje nem volt gyásza.

— Most már teljesen özvegy lett Pistoli úr, a házra tehát nem lehet szüksége, — vélekedett Evelin, aki eleget hallott a vidék legendáiból.

— Értem, — felelt bölcs megnyugvással Pistoli úr. — Néha meg akarja látogatni a fiatalurat, hogy én ne tudjak róla. De én úgyse árultam el sohasem a nőket, akik bizalommal voltak hozzám. Ha pedig hozzám sodorna a szél valamely vándorcigánylányt, annak majd jó tanyája lesz a kukorica-góré is. Fiatalkoromban én is bemásztam a füstös putrikba utánuk... De hát nem kell komolyan venni, amit az öreg Pistoli mond.

— Vigyázzon Kálmánra, — esengett Evelin, mielőtt végleg búcsút vett volna a házigazdától. — Maga nagy tapasztalatú férfiú, szomszéd. Ismeri a világot, az embereket, a veszedelmeket...

— Hagyjuk. Mindenesetre kiadom az útját Szőke Márinak, aki néha meg szokott látogatni, mert nem akarja elhinni, hogy darab időre elváltam a nő nemtől.

— Köszönöm, — felelt Evelin és Pistoli úr bölcs, szánakozó s megértő bólongatásai közben elhajtott a

besötétedett dülőúton, mint egy tragikus koncert végső melódiája.

— Mire való ez a szakáll? — kérdezte Pistoli úr az első este Kálmánt és annak félholdalakú oldalszakállát szemügyre vette.

(Egy pohos, füstös kancsóban, amelyből utoljára tán betyárok ittak a siralomházban, bánatos nyiri vinkó volt előkészítve. Pistoli meg-megállt, nagyot húzott az edényből s mindig szomorúbb lett. A szemével integetett Kálmánnak, hogy kövesse példáját.)

Végsőhelyi kézlegyintéssel intézte el hátrafont kézzel járkáló házigazdáját.

— Talán a borbélyomtól kellene megkérdezni. Valószínűleg ez most a divat Pesten.

— Nekem sohasem volt szakállam, — folytatta Pistoli alattomos hangon. — Bár lehetett volna. Igen fiatal koromban veres szakállam nőtt, mint egy Orleánsnak. Később feketedett, sűrösödött a szakállam. Összenőtt volna a bajuszommal, a szemöldökömmel, a hajammal, mint Ördög Róberté. De még csak egy spanyol legyet sem hagytam az ajkam alatt, pedig minden valamirevaló úr ilyent viselt a megyében.

— Nem a szakáll teszi, — felelt enyhítőleg Kálmán, — nem is szereti minden nő a szakállas férfit.

De Pistoli ellenkezett:

— Keleten csak a rabszolga beretválkozik, az urak szakállt viselnek. De nem ilyen félszakállt, amelynek rendeltetését valóban alig tudom megérteni, hanem tömött, az egész állat befödő és az arcot határozottan jellemző szakállt. Ajánlom, hogy a kerti házban növesse meg a szakállát.

Kálmán vállat vont. A falusi urasággal nem akart vitatkozni. De Pistoli, aki hosszú idő óta egyedül volt, kedvet kapott, hogy régen hallott hangját gyakorolja:

— Általában Magyarországon is az volt a divat, hogy a férfi bizonyos korban megnövesse a szakállát. Ősi dolog volt ez. A legény megházasodott és házasságában szép szakállt nevelt. Lehetett volna elkép-

zelní egy táblabírót vagy egy alispánt szakáll nélkül? A nők úgy voltak szoktatva, hogy szeressék a férfiak szakállát. Mert minden szokás. — Csak a vándorszínészek meg a pincérek borotválták a bajuszukat. Most a legtöbb modern embernek hiányzik a szőrzet az orra alól. Érdekesebbnek, tisztábbnak gondolják magukat, valahogyan még okosabbnak is hiszik önmagukat többi bajuszos embertársaiknál. Valami szabadkőmívesi jelvény ez a modern emberek között. Én nagyon megvetem a moderneket.

— Csillapodjon, tekintetes úr.

— Miért nézi le a modern ember a régít? Micsoda jogon gondolja magát különbnek, okosabbnak, felvilágosultabbnak? Pláne: Magyarországon, ahol szinte a nemzet megmaradása követeli, hogy a férfiak konzervatívek és ósdiak legyenek? Valódi férfijellemeket nem találtam a fiatal nemzedékben. A nők erkölcsstelenek, úgy mutogatják mezítelenségüket, lelki és testi szemérmertlenségüket, mint a napon száradó alsószoknyájukat; a fiatal férfiak nem megbízhatók, gyengék, gyávák, megalkuvók, bár oly fölényesek, mintha valami különös tehetséget rejtegetnének. Pedig itt van éppen a tévedés. Az új nemzedék sokkal léhább és erőtlenebb, mint a régi volt. Tölgyderekéú, aszkéta-jellemű, hajlíthatatlan becsületességű magyarok már alig találhatók. Mindenki elveti a jellemét, a meggyőződését, hitet cserél, ha az élet könnyebbnek ígérkezik. Sajnálom az országot, hogy csirkefogók, jellemtelen emberek kezébe siklik. Maholnap nem lesz egy becsületes ember Magyarországon. Csak a vak nem látja társadalmunk s közállapotaink elzüllését. Tolvajok országa, álhazafiak, szemérmertlen önzők, hidegszívű hazugok tartománya. A becsületet itt már negyvennyolc előtt eltemették. Ezért nem nagy kár Magyarorszáért. Lehetséges, hogy mindez azért van, mert a magyarok felhagytak a szakállviselettel?

— Ismétlem, nem a szakáll teszi, tekintetes uram, — felelt Végsőhelyi Kálmán, aki ugyan nem találta

ki a puskaport, de néha napján ujságot is olvasott. — Az élet nem maradhat egy helyben, mert poshadtt állóvíz lesz. Új emberek jöttek, akik nem akarnak a megszokott utakon maradni. Mindenki visz magában valami gondolatot, amelyet megvalósítani óhajtana. Nem kell haragudni az emberekre, mert új célok felé törekednek. A régi életállomásokat már elérték az öregek és elhajigálták a zsíros papirosaikat. Nem maradhatunk ott, ahol negyvennyolcban voltunk, amikor a férfiaknak oly méléző, másvilági szemük volt, hogy csak megindulással lehet szemlélni a múltból maradt arcképeiket. Alig mosolyogtak, alig éltek, mindig csak szenvedtek, hazáért vagy nőért. Azóta kitünt, hogy egyikért sem érdemes a fejet a falba verni.

— De ha elpusztul Magyarország, — ha nem lesz többé magyar nemzet, — ennek az átkozott új generációnak köszönhető! — kiáltott Pistoli és öklével az asztalra csapott.

Körülnézett és elmosolyodott, mint egy halott:

— Milyen számár vagyok, hogy politizálok, — szólt csendesen és hátrafont kézzel aludni ment. Magában bizonyosan azt gondolta, hogy a drága Evelin kisasszony igen meg volna vele elégedve. Egyetlen trágárság sem hangzott el az est folyamán, holott Pistoli úr egyébről se tudott beszélni, mint a nők nemi életéről.

— A modern emberek nem isznak? — kérdezte másnap este Pistoli úr, miután ismét hiába integetett a szemöldökével az ifjú felé.

Végsőhelyi legyintett:

— Eleget ittak helyettünk őseink. Századokon át részeg volt Magyarországon mindenki, mert a hegyek bőven eresztették az áldást. Gödrökbe ásták a bort, mert nem volt elég hordójuk a magyaroknak. Bort ittak korán reggel és késő éjszaka. Ködös, vereshasú téli nap világosságán át, duhajon vagy rezignáltan folytatták életüket. Még az öngyilkosság sem jutott

eszébe itt senkinek, mert a bor mindenért kárpótolt. Sok józan nemzedéknek kell jönni, amíg a fejek kiszellőződnek, az iszákosok maradékai elpusztulnak... Nem vihette sokra egy olyan ország, ahol mindenki bormámorral töltötte a nászéjszakáját.

— Kutya-kutyánszki, — dörmögte Pistoli. — Az urat ugyancsak kioktatták az ország ellenségei. Kivándorolnék az országból, ha nagyon elszaporodnának az úrnak cimborái. Szerencsére még van egy-két tisztességes ember Magyarországon, aki tiszteletben tartja az ősi virtusokat.

Pistoli a kancsóra tette a kezét és igen komoly hangon szólalt meg, mintha életbevágó dolgok következnének:

— Tudja az úr, kinek nem szabad inni? Annak, aki sertés lesz az italtól: az csak vedelje vályuból a vizet, mint a lábasjóság. Mert nincsen a világnak utálatosabb teremtménye, mint a részeg ember. (Habár ismertem olyan asszonyfélét, aki csak a részeg embert szerette, mert azt rávette minden szeszélyének a kielégítésére.) A bor telve van kísértetekkel, éppen úgy, mint az élet lenge táncosnőivel. Vannak baljóshomlokon jelzett emberek, akik a borból csupán a kísértetek befogadására képesek.

Az a sok véresszemű tántorgó; árokparton sírva összeeső; dúltszívű késszorongató; kutak mélyében feltűnő tükörbe ordító; a városok országútján keresztbefekvő; asszonyhajzat marcangoló; keserűvízszagú féltékeny; gyikosságért remegő kezű; az a sok szerencsétlen, aki bátorság kedvéért önti magába a bort, hogy végig tudjon botorkálni az élet nagy éjszakáján, — annak valóban jobb a pocsolya mellé hasalni, mert ebből a mulatságból nem ocsudhat fel a tömlőc szalmáján, vagy a szemrehányó lelkiismeret gyóntató-ketrecében. Az olyan részeg embert, aki megbánta, hogy ivott s bújában német verset ír a filagória fehér deszkájára, megbántott nő lábához térdepel és a macskabőr-bundájától darab időre

kénytelen búcsút venni dorbézolás után, fogadalmat tesz magányos fáknak és fél életét azzal tölti el, hogy az elkövetett hibákat reparálja, — az csak maradjon otthon, négy fal között, dobja be a kapukulesot a Tiszába, hogy ki ne jöhessen a házból még akkor sem, midőn rémálmában azt látja, hogy a tető ég a feje fölött. A magányos ivó kösse az egyik kezét az ágya lábához, hogy nyomban elmenekülhessen dunyhái közé, midőn a jó Isten aranytisztá bora elsötétedik gonosz belsőségében. Az volna a szép kalendáriom, amelybe megírná a nóta-csináló, hogy mit gondolnak, mit éreznek a magányos ivók Magyarországon! Az elhagyott falusi kúriákat, amelyek összeomlóban vannak és odabenn a sötétségben már csak a bor pintes lámpása osztja el! A koravén emberek egyedülvaló beszélgetését a testrészeikkel, midőn a bor torkukig ér és szólani kell, ha máshoz nem, egy törött lábhoz! A magányos kortynak szomorú hangját és az asztalra hanyatló fejnek céltalan dudolgatását a négy fal között! A holtta lett nők megszólalását a gondosan őrzött fotográfiákról és a szoba sarkában leselkedő kísértet-barátokat! Kis és nagy koporsókat, amelyekbe az emberek rakják az emlékeiket és a mámor hömpölygő áradatán táncolva, bukdácsolva térnek vissza, mint kapufélfák, amelyeket a tavaszi Tisza itt-ott leszakított! Az volna a szép könyv, amelybe a magányos ivó gondolatait irogatná meg valaki! Próbáltam, amikor még szenvedni tudtam.

Kálmán fanyarkodva hallgatta házigazdája szavait. Magában kezdte nagyon lenézni ezt a bogaras falusi uraságot. Ő okoskodás nélkül nézte az életet, mint egy száraz üzletet.

— Bármiként kecségtet a tekintetes úr, nem vagyok kíváncsi a részegsége. Nem ülök fel a nagydobra, mint a majom. Én nagyokat akarok lélekezni és hideg szívvel, józan fejvel keresni a kedvező

utakat az élet folyamán. Én úgy szeretek számolni, mint egy kereskedő.

Pistoli alattomosan mosolygott. „A vándorlegény nagyon okosnak hiszi magát, de majd móresre tanítom“, — gondolta magában és olyan hosszút ivott a füstös kancsóból, mint a szomjas erdő május vizéből.

— Pedig a magányos ember nem viselheti el az életet egy kis mámor nélkül, — folytatta elgondolkozva. — Itt vagyok például én, aki mindig azt hittem magamról, hogy ész dolgában nem veheti fel velem a versenyt senki a vármegyében. Ha szükségem volt rá, annyi eszem volt, mint a kígyónak. Aztán mégis csak jöttek esti órák, amikor böles ember létemre sem érezhettem jól magam egyedül. Az emberek társasága untatott, mert szerencsétlen természetemnél fogva mindig az igazi hangjukat hallottam a beszéd kárpitja mögül. Nekem hiába flótáztak az emberek az udvariasság, a kedveskedés és a szélhámosság fehér kesztyűjében. Mindig tudtam, hogy mit gondolnak odabent magukban. Az áhítatos és szenteskedő zsoldáron át is hallottam a vesztőhely dobjainak tompa puffogását. S ezért sohasem rajongtam az emberek társaságáért. A nők is csak addig kellettek, amíg meg nem untam őket.

(„Vajjon, miért untat érdektelen élettörténetével ez a vén számár?“ — kérdezte magában Kálmán.)

— Ismétlem — folytatta Pistoli úr az édeskés korty után, amely oly jól esett torkának, mint hajnalban a víz a lázbetegnek —, nem óhajtottam az embereket és néha mégsem tudtam meglenni nélkülük. Meg kellett tehát idézni őket, idecsalogatni az árnyaikat, a besüppedt lányomaikat, elfátyolozott hangjukat. Testetlen alakjukat leültettem az asztalom köré és elbeszélgettem velük életről, halálról, hétköznapokról. A boroskancsó a hátára kapta őket, bármilyen messzire voltak. A pohár kihuzogatta

őket ágyaikból, ahol az asszonyuk hasán tartották a kezüket.

A kortyok kivallatták legbelsőbb érzéseikről, titkos gondolataikról és soha be nem vallott szemérmelenségekről. Elmondták, hogy mit csinálnak otthon, amikor azt hiszik, hogy senki sem látja őket. Kinyitották lelkük pincéjének vakablakát s onnan kiáramlott nyomorult lényük hidegsége, dohos önzése. Ezeknél az összejöveteleknél nem maradt egyetlen ismerősöm sem megméretlenül. Végiggondoltam a cselekedeteiket, amelyeket önszántukból tettek; átnéztem legtöbb tettüket, amelyeket úgy követtek el, hogy maguknak sem tudnának számot adni a „miért“-ről. Nézegettem őket jobbról-balról, mint vásáron a tulkot. Hol van bennük valamely emberi érték, amely felbecsülhető? Hol van a kulcsuk? Valóban asszonyok titkos hajzatán himbálóznak, mint a megavasodott porszemek, vagy azt is hazudják, hogy köldökzsinórjuknál fogva örökké a nőnemű Anyához vannak kötözve? És megnéztem őket, mint patyikus mérgeit. Sokszor felkacagtam, amikor rábukkantam újabb látnivalókra. A homlokomra ütöttem, amikor magányos vizsgálódásaimban feltaláltam egyik-másik barátom kulcsát. Megnyugodtam s kibékültem magammal. Úgy volt jó, ahogy eddig éltem, mogorva borz módjára, mert semmit sem veszítettem, hogy elkerültem az embe-
reket. Felvidámodtam, mint gyónás után a bukott lány. Megtelt a szívem az élet örömeivel. És a kancsó a nőkkel, akik sohasem voltak hűtlenek, sem rosszak. Nők voltak s nekem örömet okoztak. Kártyáztam velük reggelig, orronverősdiben meg szerelemben. A nyertesé volt aznapi álmom, mert álomnál egyebet nem igen fizettem a nőknek.

— Gazember, — gondolta magában Végsőhelyi Kálmán, aki pedig legfeljebb annyit adakozott, hogy elfogadta a nők ajándékait.

— Azt hiszi, nem láttam Evelint alkonyattal a

kertek alatt? — kérdezte Pistoli úr hirtelen felvilanó tekintettel és erősen Végsőhelyi Kálmánra nézett.

Az megzavarodva, ajkába harapott és magában mindenféle csúf jelzővel illette Pistoli urat.

— De térjünk vissza a kehelybeli nőkhöz. (Sajnos, Evelin kisasszony sohasem engedett idézésemnek, bár unalmamban többször hívtam a szarvaslábú hölgyet, aki ennek a környéknek a várkisasszonya. Természetesen többször fürdik, mint az egykori várkisasszonyok, akikről egyszer azt olvastam valami könyvben, hogy nagypénteken megmosták a koldusok lábát, de a sajátjukat nem. Kócsag tollát viselték a kalapjuk mellett, de a nyakuk nem volt kifogástalan tisztaságú. A nehéz brokátszoknyák, bőrnadrágok fürösztetlen tagokat takartak, azért volt jó dolga a házalóknak, aki keleti illatszerekkel kereskedett. Ámbra és tömjén illatán át nem egyszer átütött a kisasszonyok természetes testszaga. (Ezért nem tudtam rajongani sohasem régen halott nőkért. A másvilágról nem láttam szívesen a vendégeket, mert kényes szaglószervem van.) Az én nőim mind éltek; melegek, vérmesek, életkedvesek voltak, bár az éj világában jelentkeztek. Bedugdosták mezítelen lábukat a szájamba, belekapaszkodtak az üstökömbe, a nyakamba ültek lovagló helyzetben és a zsebembe dugták a kezüket. Forgattak, dagasztottak, az ágy alá kergettek, villogó fogaikkal üzőbe vettek és megharapdáltak, mint a kutyakölykök. A kövérek tánclépésben járták körül az asztallapját. A soványak tótágast álltak.

A kicsinyek úgy hemperegnek, mint a szendergések a szempillán. Míg a komolyak, nagyok, csontosak megnyomták a derekamat, mintha a csontjaimba volnának szerelmesek. Nem is tudom, hogy nem lett képzelődő ember belőlem, midőn még azért sem utáltak meg a nők, midőn egyszer utazásomból bogarakkal a fejemben tértem vissza, sőt segítettek

megszabadítani a bajomtól. Nem, nem... sohasem hittem, hogy végig elkísérnek az életen, hogy el nem unják a mondókáimat, a betegségeimet, rigolyáimat, az őrzöngéseimet. Sőt mindig készen voltam, hogy egyszer ledöfnek az örökös párbajban... De éjszaka, midőn a boroskancsó mellé telepedtem, valamennyien nagyon kedvesek voltak. Sohasem ígérték, hogy valaha megölnék.

— Aztán mit ért el az ábrándbeli nőikkel, tekintetes uram? — kérdezte Végsőhelyi csendes gúnnyal.

— Megszerettem és megkívántam tőlük az eleveneket. A képzelt illatokat és a megfoghatatlan lábaikat keresgélni kezdtem. De soha se találtam meg a valóságban azt az üdvöt, amit a képzelet ígért. De menjünk már aludni. Ma éjszakára Evelin kisasszonnyal van találkozásom.

VII.

Pistoli messzi útra megy.

Pistoli egy napon különös felfedezést tett a kertiház körül. Lópatkó nyomait találta a fekete, nedves úton, amely a kertek alatt lappangva kanyarodott, mint a titkos szerelem.

— Tartsd nyitva a szemed, Pistoli, — figyelmeztette önmagát és oly komoran lógatta előre meg hátra a fejét, mint valami ázsiai szerzetes. Látszólag lehúnyta a félszemét, a jobblábára állott és baltalpával a térdét vakargatta. Szórakozottságában benyitott az almáriomba és hosszú ideig nézegette a földön gunnyasztó csizmáit, amelyeket napközben szeretett levetni. Majd nyomogatni kezdett egy daganatot a fejebúbján, amely úgy foglalt ott helyet, mint egy másik kis fej; régi magyarok a bölcsesség jelének tartották a fejre nőtt kis dinnyéket.

— Vigyázz, Pistoli, — dörmögte, miközben a jól ismert penészes grádicson leballagott a pincébe, hogy

üveglopón keresztül, nagy lélekzettel bort húzzon a hordóból és a kőkorsóba csordogáló borról váratlanul Maszkerádi kisasszony jutott az eszébe, kit tulajdonképpen sohasem tudott elfelejteni. Csordogált a bor asszony-hangon és Pistolinak kidagadtak a szemei.

— Te, csak kertibor vagy, — mondta megvetőleg a boroskancsónak. — De a Maszkerádi az tűzből, aszszúból való. Hogy meri utánozni a vinkó a szamorodnit?

Aztán tátott szájjal állott az udvar közepén, mintha először látná életében a vándormadarakat, amelyek a háztetők felett közelegtek, mintha fürge légi-omnibuszokból repdestek volna ki a fecskék, ezek a fehér asztalkendős zárdanövendékek, akik a nyárra szabadságot kaptak. A golyák olyan nagy köröket írtak le, mint az óriáskifli. A vadludak leguggoltak a nádasban, mint rokonaik, a vándoreigánylányok az erdőcske szélén, midőn fűszálakkal babonáznak, jeleket hagynak hátra a szeretőjüknek, vagy a csendlegényeknek. A vándormadarakkal megérkeztek a csavargók is, akik az idő kinyílásával ismét nyakukba vették az országutakat, hogy látszólagos céltalansággal végezzék fáradhatatlan sétájukat az égboltozat egyik oldaláról a másikra.

Pistoli úr állt és mindenben igen csodálkozott, mintha fejbeverték volna s a tettest nem tudja meglátni.

Féltékeny és bánatos volt, mint egy vén ecetfa, amely elől elveszi a napot a tűzfal. Vizslakutya módjára megszagolta a patkónyomokat a homokos, tavaszillatú, cseresnyefavirággal felhintett úton s Maszkerádi kisasszony különös illatát vélte érezni: Utolsó szerelme volt ez az exotikus és hóbortos hölgy, akit oly tisztán akart átvinni magával a másvilágra, mint a rózsafüzért csuklóján a koporsóba.

A galambok bukfenceztek az udvarház felett, mint messzire elmúlt ifjúkori tavaszok emlékei és Pistoli tragikusan összefonta bütykös ujjait, mint az

orgonafa ágait. Hát lehetséges volna, hogy Maszkerádi kisasszony más férfit is megkívánt ezen a környéken? Éppen ezt a bajusztalan, hangulatlan sihedert, akit magában oly mélységesen megvetett Pistoli úr, mint egy tenoristát?

A tavaszi levegő oly édes volt, mint a fiatal lányok üdő-derekának meghajlása a virágágyak felett, ahová a magvakat rejtegetik és Pistoli bőgni szeretett volna elkeseredésében, mint egy vén cigány, akivel kölykei csillagot rugattak. Keserű lett a nyál a szájában, midőn feltűnt emlékezetében az Evelin kertje, ahol Maszkerádi kisasszony a lőcsei fehérasszony alakjában mutatkozott ama felejthetetlen éjszakán és csupán azt sajnálta most, hogy nem mondta meg lesújtó véleményét a magáról megfélemedezett, megzavarodott leánynak, aki a nők érthetlenségével felkínálta volna magát. akár egy útszéli vándorlegénynek is. Legalább a szemébe kiáltotta volna, hogy elítéli eljárását, — valami nagyon csunya szó fojtogatta a torlát, — hogy megveti, gyűlöli s lenézi... Holott el-tette magának, mint a husvéti tojást, amelyet akkor nyit fel, amikor kedve lesz hozzá. S így megraboltnak érzé magát.

Mintha a végzet küldte volna, megjelent e napon a ház környékén Kakuk, egy mámoros csavargó, aki többször bekóborolta Magyarországot, a legkülönbözőbb fogdákból aludt, csaknem minden házat megjelölt a csavargók és koldusok szokásos jelzéseivel, ahol a szegény vándorlót szívesen látják, vagy harapós kutyát tartanak; mire megvénült, ezen a környéken telepedett meg és borgőzös, télinap-vörös, pókhálós fejét órákig nyugtatta az udvarház kerítésén, amíg Pistoli úr egy szót vetett neki.

Kakuk valamikor más célokkal és életreményekkel telepedett meg itt a Pistoli környékén, huszárnak és hírneves verekedőnek adta ki magát, amíg a kövér tekintetes úr letörte minden ambícióját. Tüzes lóra ültette Kakukot, amelyről a híres huszár ordítva

pottyant le a Sas-kocsma előtt; később megverette, hogy Kakuk hetekig feküdt betegen. A csavargó bevallotta, hogy vándorsusztter volt világeletében, talpalva és foltozva bolyongta be Magyarországot, a keresztneve Ignác, a veszprémi börtönben ült útonállás gyanuja alatt s végleg Pistoli szolgálatába állott, mintha felesküdült volna egy bandavezérhez.

Pistoli csak darabidő múlva vette észre a düledező kőkerítésre hajló bozontos ősz fejét, amelynek olyan alakja volt, mint a káposztának. Sokszor térdelt lábainál e fő, amikor Pistoli hatalmaskodó kedvében volt, vagy valahol megrakták löccsel, vendégoldallal idegen konyhák, cselédházak körül. Most megrendült volt Pistoli, mert a nyíres liget felől, — amerre a lovasok útja kanyarodik — gyászzenét hallott közelegni. A hegedűk sírtak-rítottak; a nagybögő tompán mordult, mint a végzet; koporsóban menyasszonyt kísérték sírjához feketeruhás leányok, akiknek pandurkardjukra citrom volt tűzve: Pistoli szerelmét temették a képzeletbeli távolságban.

— Nem kell levelet vinni valami öreg asszonyhoz vagy kisasszonykához? — szólalt meg alázatosan Kakuk és pusztá megszokásból már kalapot rajzolt krétájával a kőkerítésre, a csavargók jelét, akik a barátságatlan házat elkerüljék.

Pistoli úr szokatlan barátsággal fogadta szegény jobbágyát, aki annyi levelet hordott szét ismerős és ismeretlen nőkhöz Pistoli úr kezéből, amiért mást százszor is agyonütöttek volna. Parázna özvegyasszonyok, városból hazakerült cselédek, kisvárosi kaszír-nők, kerítők és úridámák kaptak a csavargó útján levelet, néha anélkül, hogy erre okot adtak volna. Pistoli kiszemelte őket szerelemnek. S ez elég volt, hogy Kakuk a nyakába vegye a lábát a rábizott üzenettel. Lappangott magányos házak körül, mint az őszi szél. Csikorgó téli éjjelen elátkozott kis uccában ácsorgott, ahol a kisvárosok romjai alatt tévedt nőszemélyek tanyáztak. Kövi Dinka nevű asszonyság meleg bor-

ral traktálta, míg a galamblelkű Rizujlett összetett kézzel kérte, hogy ne üldözné többé a tányérszemű Pistoli. A postás és a nők azóta megöregedtek, bagoly huhogott bőszejelen, az arcokról lefolyt az almapír és a férfihaj boronálására termett kezekbe végleg zsoldároskönyv költözött.

— Sohasem írok többé levelet, — felelt Pistoli körülbelül fertályóra mulva, miután gondosan bezárta a szobaaajtót és hosszan halkán kitanította Kakukot a tennivalókra.

*

Másnap már megrángatta a csavargó Pistoli uram lábát, amelyet lehintáztatott az ágyból, mert csak úgy tudott elaludni, ha lábával harangozott magának.

— A kert alatt, — mondta Kakuk a spiónok titokszerűségével és már el is tűnt, mint egy rossz álom.

Alkonyati óra volt, füleltek a virágzó fák a lépésekre, amelyek virágaikért közelegnek, az árnyék elnyult a gyalogúton, mint kifáradt eb. A sövényből kiröppent egy madárka, amelynek isten tudja, micsoda merengése volt ott e tavaszi délután.

Ahol a hársak összehajolnak, mint a szabadságharc tábornokai, a villámot egymás kezébe fogózkodva várják, ott egy emlékezetes padocska volt, amely titokszerűen rejtőzött el e piros-rongyos ház környékén, mint az ifjúság tisztasága és a szív nemessége. Hajdanában, amíg a nők fellegeken utaztak át e tájon és egy női lábnak annyi értéke volt, mint egy birodalomnak, Pistoli sokat üldögélt e helyen, párjával és soha vissza nem idézhető szép szavakkal a száján, vagy egyedül, borongva, mint egy lovag, akinek tébolyult menyasszonya tegnap ugrott le a vár fokáról, — de sohasem egykedvűen.

Pistoli valahányszor megközelítette későbbi éveiben e padocskát, mindig nőket látott amott üldögelni, akik közeledésére csendesen felemelkedtek he-

lyükről és eltűntek a nyíresben, mint a fázékony köd húzódik be éjszakára a falevelek alá s a hideg hold józanul néz szét a tájon. Ültek ott nők, akiket megismerni vágyott s nők, akiket megúnt, de későbben visszakívánt oly fájdalommal, mint egy öregedő ember ifjúsága tobzódó örömeit. És mert valódi férfi sohasem haragszik azokra a nőkre, akik ellopták tőle az ifjúságot, a kalapjuk mellé tűzték a kitépelt szárnyakat, Pistoli is azokat a hölgyeket vélte a padocsán üldögelni, akik vérét vették.

És most ismét egy drága nő foglalt helyet a padocsán. Fácántollas kalapkája alatt oly megadással hajtotta oldalvást a fejét, mint egy madár, amelyet énekelni tanítanak. Evelin ült Pistoli szerelmeinek régi helyén és Végsőhelyi Kálmánt hallgatta.

— Hogy beszél! — gondolta magában keserűen Pistoli úr, midőn lesben állott a sövény mellett és fülét megmozgatta, mint a ló.

Sajnos, a hangokból mi sem jutott el Pistoli úrhoz, bár nem adta volna egy bundáért, ha kihallgathatja vala a szerelmesek beszélgetését. De hiszen elég volt az is, amit a szem mondott el leplezetlen árulkodással. A kézről levont kesztyű gondolhat magában olyanokat, mint Pistoli úr. A vörösbarna női köpönyegen kinyílt gombok érezhetik a csalódást. És a fül mellett settenkedő puha hajfürtök remegnek meg, mint ifjú szűzek, midőn megtudják, hogy milyen célból jöttek ők a világra. A hattyúnyak, a drágalátos száj, a hosszú szempilla: mind nem tudják e pillanatban, hogy a homokórán szalad az idő. A finom cipőbe bujtatott láb, az olvadékony harisnya és a szív felett pihegő kis amulett azt hiszik, hogy először fordul elő a földön szerelem, midőn is oly nagyfotosságúak lettek ők. A vállnak gyengéd hajlásai, a karnak tüneményes vonalai, a csipőnek csodálatos formái: dehogy is gondolnak arra, hogy egykor a sírgödör nedves mélyében és végtelen egyedülvalóságában fognak feküdni, nem dícséri senki többé őket. S a tündöklő orca akár leprás

is lehet néhány esztendő múlva, — közömbös lesz a mai perc, e szívdobogásos óra, amelyről azt hiszi a madártestű szerelem, hogy örökké tart.

Pistoli csak a nagy lábujját mozgatta a csizmájában, mint egy ürgét. Azt sajnálta, hogy Végsőhelyi egyetlen egyszer sem térdepelt le, csak szünet nélkül flótázott. Aztán jött a búcsú perc. A hosszadalmas nézegetés a szemekbe. A karnak leesése, mint a Niagara-ban a hab eltűnése. A távozó nő csendeskés, lassúdad, elmerengő lépése, mintha végtelen messzire s örökre elmenne.

Aztán nemsokára hallatszik is a kocsizörgés lapangva a kertek alatt, mint a gyermekrabló cigányok útja.

— Holnap disznót ölök, hogy nem Maszkerádit találtam ezen a helyen, — gondolta magában Pistoli úr és igyekezett beossonni a házba, mielőtt Végsőhelyi észrevenné.

Estére mindenféle nóták jutottak eszébe, amelyekről azt hitte, hogy már elfelejtette őket. A dalok leereszkedtek hozzá, mint a pók a mestergerendáról. Utána kapkodott mint a kutya a légynek. Egyik-másik nótának már csak egyetlen sorát tudta, de végigfutja a melódiát. Az asztallapra hajtotta a fejét és elborongott. A sarokban kuporgó Kakuknak is vett néha egy nótát, mint egy koncot. De nem sok türelme volt a más nótáihoz. Hamarosan felkiáltott:

— Szamárság!

És nyerítve fogott bele egy dalba, hogy elakadjon vele útközben, mint egy rossz szekér a részeg lakodalmasokkal.

Végsőhelyi odakünn sétálgatott a holdfényben, mint egy unatkozó kísértet.

Egyszer csak elébe állott Pistoli úr és mutatóujját felemelve, diadalmasan mondta:

— Én különb gyerek voltam... Keményebb legény vagyok. Én tőlem sírva-ríva mentek el a lányok. Mert én Pistoli vagyok.

A nyírségi holdvilág lopakodva mendegélt az égboltozaton, mint a juhász, subája alatt a bürgével.

Az éj tovaillant gyászfátylaival, mint egy nő elmulhatatlannak vélt szerelme.

Kakuk naphosszant az árokban feküdt, mert az már gyepesedett, füveket rágott, mint a kutya, amely betegségét gyógyítgatja. És egyébként is oly célból jött e világra, hogy árkokban hevergesse, míg a százáncos szoknyás, százvirágos, duhaj vásárosok előzködnek az országúton. Az életnek vannak semmivői, akik meglepetés nélkül fogadják az egymás után következő reggeleket. Tunyán mennek át az örök sötétbe, mert sohasem hittek abban, hogy az éjszakában valaha hajnalodik. Félreértés volt az a sok nappal, céltalan szél, zörgő esőzés, falat-ásó kín és elmezavart keserűség. Az igazság a nagy éjszaka, amely az ég egyik oldalától a másikig áll mozdulatlanságban, a végtelenségben. Ahová sohasem fog rakétát vetni az emberi furfangosság.

Kakuk kimászott az árokból. Pistoli úrhoz lopózott, aki kerekre nyílt szemmel nézett egy nagy üveg bikavérbe és balkezevel mindenféle jeleket adott látományainak. Komor és bánatos volt, mint egy viaszfigura a panorámában. A bajuszát felkanyarították. Kopottas lakkeszizmáját azzal a gondolattal nézi a látogató, hogy ezek a csizmák kivételes sorsot értek a lábtyűk hétköznapi életében: sohasem mennek végig az országúton.

— A lovarnő, — mondta Kakuk, mintha színészek körül ögyelgett volna, akiknek szokásait eltanulta.

Pistoli lassan ránehezedett a talpaira, eltolta magát a széssel együtt az asztaltól, levette a szemét a fekete üvegről, nagyot sóhajtott, mint egy siralomházbeli legény. Félvak tükör lógott a falon, amely örökre elfelejtette, hogy egykor asszonyok tűzték

meg a kontyukat képében, mindig novemberi arcokat mutatott. Pistoli a tükörbe nézett és szürke egér módjára megpederte a bajuszát.

— A lovarnő, — mormogta. Kinyitotta a száját és beleköpött a tükörbe. — A szajha! — tette hozzá oly keserúséggel, hogy szinte megszedült.

Ha fegyver lett volna a háznál, bizonyára magához veszi. De már régen száműzve voltak innen a mordályok és éles kések. Pistoli félt az öngyilkossági tervektől, halnvágyó óráktól. Vékony nadrágszíjat viselt, amely biztosan leszakad vala mázsányi súlya alatt. A reggelek, amelyek a kopott ágyszőnyegen találták a mulatságos és gondtalan, víg cimborát, sokat beszélhetnének forró kívánságokról a halál után. Fogával harapta a párnákat, mert így olvasta ezt egy regényben. Az öngyilkosság mezítláb haladt a havon, csavargott háza körül, mint egy tolakodó kéregető. Soha nem is esett neki másképpen jól a szerelem, mint teljesen reményvesztetten.

Így: zsebredugott kézzel, egykedvű arccal nézte a hátaslovat, mely a nyíresligetben egy fiatal fához volt kötve. Ismerte ezt a sárga kancát az Evelin istállójából. Katinak hívták. Rövidre nyírt farkával úgy játszadozott, mint egy nő a legyezőjével, míg híven ügetett az asszonynyereg alatt, mintha összebeszél volna lovasnőjével. Pistoli leguggolt a paripa mellett. A megszegyenülés lázában többször feltette magában, hogy feltétlenül a bokrok közé menekül, midőn Maszkerádi visszatér a kerti házból, de a látogatás még nem ért véget.

Pistoli vörösre gyulladva számlálta a perceket, amelyeket az ő tetője, az ő védelme alatt tölt a parázna hölgy a megvetett sihederrel.

— Hát ezért voltam én büszke ember világéletemben? — Tódult benne a szemrehányás, mint egy rosszul lenyelt gombóc. Az ungvári színpörben drámát játszottak a vándorszínészek, amelyben megöltek — egy nőt. „Zseklén, menj a másvilágra!“ — szólt

a szerep. Pistoli sohasem felejtette el e szavakat. Bor közben, szerelem idején vagy reménytelenségekben sokszor elmondotta e mondatot, hogy a szíve majd megszakadt tőle, mert végül minden nőt megsajnál, természetadta gyengesége miatt.

Maszkerádi már kilépett a kertiházból. (Pistoli módfelett csodálkozott, hogy nem kapaszkodott a távozó hölgy hajába egy tucat asszonykéz, — az ő asszonyainak körme, akik abban a házban neki esküdtek örök hűséget és sírig tartó szerelmet.)

Frissen, vígan, hintálva jött az úrhölgy, mint az áprilisi eső.

Talán, ha szomorú és lelkifurdalásos, mint egyik-másik régi nő, aki a tilos szerelem helyéről oly bánatosan távozott, mint a perc, amely soha többé vissza nem tér; ha gyengesége tudatában, lemondva a férfiak tisztelő kézcsókjáról és remegve a napvilágra kerülő pásztoróra szégyenétől, mint Rizujlett, hatvanhatszor, midőn ballépést tett és könnyesen iparkodott haza kapitányához, közeleg e hölgy; ha egy sírig tartó emlék elszakíthatatlan fátyola lebeg szép feje körül, mint az apácákén a másvilágias vászon... Pistoli félreáll, behúnyja a szemét, keserút nyel és a következő télen legfeljebb a falra írja fel a nők kiszámíthatatlanságát. Kísérteties medencecsontvázakat látott volna ekkor poharában, hóhérsuklójára sodort asszonyi hajfonatok lógtak volna le a mestergerendáról, jajok és kacajok hangzottak volna a pincéből a dohos boroshordókból, de Pistoli megbocsátott volna egykor a fáradozó emlékeknek, mert a nők a hold és a tenger rokonai s ezért nem tudják mindig, hogy mit cselekednek.

Amde Maszkerádi elbizakodott léptei alatt olyan volt a gyalogösvény, mintha gumiból lett volna. Megelégedettség és nyugalom tükröződött az arcán, mint a sikerült bosszú után. A legjobb barátnők

csalják meg egymást a legboldogabban és kimondhatatlanul örülnek a titoknak, amelyet legbizalmasabb barátnőjüknek sem mondhatnak el többé. A kíváncsiság, az utánzási ösztön, az egyforma kalap- és ruhaviselet törvényszerűsége a jóbarátnők között: okozója annak, hogy némely vagabund meg nem érdemelt sikerekhez jut a tánciskolában, vagy a jól bezárt családi tűzhelyeknél. Az egymást szerető nők szívesen isznak közös pohárból, viselik egymás ingét és titkon csókolnak egy férfiszáját. Aztán talán megölik egymást, ha a titok kipattan, mielőtt a szerelmi szenvedély pásztortűz módjára elaludt volna az egyre távozó messziségben.

— Kezét csókolom, — szólalt meg Pistoli a nyír-fás ligetben, midőn Maszkerádi eloldozta lovát. — Az időjárás már menyecsskére fordul. Maholnap jeget kell hozatni a városból.

Maszkerádi nem csodálkozott, hogy a leselkedővel találkozott. Úgy mosolygott, mint egy királynő.

— Nagyon helyes, hogy a lovamra vigyázott, Pistoli. Tartsa a kengyelt, — felelt könnyedén, mint egy valcer. Soha ilyen csengő-bongó nem volt a hangja. Mosolygott, alattomosan és boldogan, mint a napló, amelyet a nászúton írnak fiatal asszonyok.

— Segítsen, Pistoli, — szólt végtelen leereszkedéssel, mintha angyal volna az égből, aki itt az országúton egy koldussal találkozik. Alamizsna volt a tekintete, amelyet szórakozottan végigjártatott Pistoli úron. Lehetséges, hogy azt gondolta magában, hogy e kövér férfiúnak elegendő a parfóm is, amely ruhájából száll.

Pistoli eleinte mekegve beszélt, mintha nem találta volna meg a szufláját.

— Nehogy azt higgye, drága úrnőm, hogy bátorságot vettem magamnak az ön útjait kutatni. Habár a padláson van egy lyuk, ahonnan egykor a nőket nézegettem, hogy mit is csinálnak, amikor egyedül maradnak. Sok rémült, elmélázó tekintet van az em-

lékezetemben, amelyet magukra hagyott nőkön láttam. Rendet csináltak a szobában, kitergegették a törülközőt, lesimitották a párna ráncát, figyelmesen nézegették magukat a kézitükörben, mintha attól féltek volna, hogy a csóknak nyoma marad, mint zsidó ruháján a sárga folt... Drága úrnőmről mit sem írok be az emlékezetembe, mert olyan közönséges munkának ítélem cselekedetét, hogy nem terhellem véle az agyvelőmet.

— Mit gondol rólam? — szisszent Maszkerádi és kígyó módjára felemelte a fejét.

Pistoli két lépéssel előrement, mint a vívóteremben.

A hangja már nem reszketett, de oly idegenül hangzott, mint egy kondoktoré:

— Azt gondolom magamban, te virágszál, hogy te vagy a legutolsó perszóna Magyarországon.

Maszkerádi felemelte a lovaglóostorát és kétszer végigvágott Pistoli úron. A lecke használt, Pistoli megfordult és elmenekült. Otthon ágyba feküdt és egy Stadion gróf nevű főhadnagyon gondolkozott, akit megpofozott Nyíregyházán Rózsakertiné. A hajdani főhadnagy reggelre agyonlőtte magát.

— Kancarúgás nem szégyen, — szólt estve Pistoli Kakukhoz, midőn ez lekuporodott az ágya mellé.

A csavargó megvetően legyintett.

— Majd még eljön, hogy kibékítse a tekintetes urat, — vélekedett és félszemmel leste, mikor alszik el Pistoli, hogy a maradék-bort gyorsan és mohón a bendőjébe küldje.

Az éj borgőzös, zavart kísérteteivel, düledt szemű lidérceivel úgy mult el, mint éjféli vasúti katasztrófa, amely után következő reggelen számba veszi az ember megmaradt tagjait.

Az ostorcsapások sajkása elől Pistoli úr olyan foglalkozáshoz menekült, amelyet mindig szeretett: végrendelkezést írt, talán a huszadikat; a létező és

nem létező javait szétosztotta a nők között, akiket ismert, vagy ismerni szeretett volna. Az egykori Kövi Dinka, „akinek olyan haja volt, mint a Szultán Flór dohány“, kecskenyájakat örökölt, holott csak egy Pista nevű bak gyakorolta a szarvait az udvarház környékén. Rózsa Málinak az ágyát hagyományozta, amelyben magyarországi utazgatásai közben meghált a kalapos-király. Rizujlett örökölte a gyerek-nagyságú, tekintélyes kakasokat, amelyek füttyszóra előjöttek a szemétdombról és úgy viaskodtak Pistoli mulattatására, mint a cirkuszi birkózók. X-nének, a szentéletűnek mezítelen fotografiákat testált, amelyekből csinos gyűjteménye volt a magányos férfiúnak. Y-nének, aki a hadseregbeli tiszték összes paroliit ismerte, egy Rákóczi-korabeli imádságos könyvet írt fel. Vájsznénak bundáját, Fehérnének csizmáját, Macskásnének vadászpuskáját hagyományozta. Csak a borokról és a kamrabeli kolbászokról nem rendelkezett. Addig nem vágyta a másvilágot, amíg egy pohár bor akad a háznál.

Evelinnek már régen odaigérte pipagyűjteményét, — legyen miből szívni az Evelin urának.

És most Maszkerádi kisasszonyt is felvette a listába. A ludtoll betűi meggömbölyödtek. Kunkorgós kis bajuszokat rajzolt a nagybetűk fejére, míg a mondatok végére cifra sujtásokat, mint káromkodásokat.

„Maszkerádi úrhölgyről sem tudok megfelekezni, bár néki köszönhetem életem legszegyenleesebb napját. Az atya, fiú és szentlélek nevében kijelentem, hogy már nem haragszom reá, mert belátom, csupán rajtam múlt, hogy a kisasszony ostornyél helyett nem valami egyebet fogott párnás kis kezébe.

Jön a felhő az égboltozaton. Nincs már kedvem elmondani, hogy miért és hogyan vágytam őt. Még sokáig nem felejt ő el engem. Ugyanazért halálom után neki hagyományozom a bebalzsamozott jobb-

kezemet. Levághatja s elviheti magának mulattatónak.“

Meghatottan bólíngatott, mintha igazat mondott volna, mint siralomházban az öreg haramia.

Ezután mégegyszer végiggondolt nőismerősein: vajjon nem felejtette el valamelyiket, akiért nyugtalankodva forgolódna a sírjában? Végigfuttatta emlékezetét a hiszékeny mosolyokon, a könnyes asszony-szemeken, a feldult családi életeken, a felborult nyugalom helyreállításán, a női hajak őszbeborulásán, az orrok meghegyesedésén, a szem és környéke megtöröttségén, mielőtt olyan lesz a halánték, mint a régi cipő bőre, amelyben a gond jár, — végig: az utolsó mosolyokon, amelyekkel szekere után néztek asszonyok, akiknek azt ígérte, hogy másnap visszatér, és soha többé nem ment a környékre, — a remegő kezeken, amelyek nem akarták elereszteni a kezét, mint a fuldoklók a szalmaszálat, — a szégyenlős láb-szárazokon, amelyek leginkább futni szerettek volna utána, de szemérmességükben kénytelenek voltak megállni, hogy gyöngé nyakukon lehúnyt szemmel fogadják a hátamögött osonó bánat bunkócsapását, végig-végig a nőkön, akiket alapjában véve úgy sajnált (mert hittek szavainak), hogy majd a szíve szakadt meg értük... Mint egy érzelgős hamiskártyás futtatja végig ujjait a harminckét kártyán... Aztán sokáig elborongott.

Csúfolódva nevetett az ipse, midőn olyan aláírást kanyarított a diósgyőri árkusra, mint egy erdélyi fejedelem. Levonta karneolpecsétgyűrűjét, aztán pecsétet nyomott a porzós papirosra, miközben ujját megégette a spanyolviasszal.

Kakuk megzörrent a háta mögött, mint egy rossz konyhai óra. Támolyogva bejelentette, hogy a kertiháznak ma délután Evelin kisasszony a vendége, — az a „pócsi Szűz-Mária“ — s kivörösödött a csa-

vargó szeme, mint egy gyilkosé, aki a sors akaratából cselekedik.

— Csak csendesen, — felelt Pistoli és úgy reszkettek lábszárjai, mintha akasztani vitték volna.

Kéj és borzalom volt e körülötte végbemenő szerelmi csalódásokban, mint a francia könyvben olvasta egyszer, hol a chevallier tisztességes családok szentélyébe lopta be az erkölcstelenség üszkét és a nagyapa, aki a legtisztább ember volt addig, utolsó gyönyört lelt unokái romlottságában.

— Csak csendesen, — ismételte, mintha delelő lepkéhez közeledne a kalapjával.

— Fel kell mennem a padlásra a vadásztarisznyámért, — szolt később fojtott hangon és Kakuk olyan tudatlan, ostoba arcot vágott, mintha világléteben sohasem leskelődött volna kerítésekre vágott lyukak és nyitva felejtett ablakok körül, ahol nőket és férfiakat lehetett látni. Éppen ezért kedvelte Pistoli úr Kakukot, mert az ostoba tudott lenni, mint egy minden hájjal megkent gazember.

A csavargó segített a csizma lehúzásában és bába módjára sürgölődött Pistoli úr körül, amíg az mezítláb végiglopózkodott az udvaron, a kertiház felé. Kakuk megfogta a létra végét és alázatosan pislogott a padlásra osonó Pistoli úr után, mint tűzoltólegény parancsnoka után.

— Menj, — intett Pistoli úr a magasból, mintha a csúf, öreg csavargó közelsége megszejtetné a házat, amelynek belsejében a drága Evelin tartja búvós-bájos, keserves pásztoróráját. S lehasalt a padlás gerendái közé, megtalálta a régi leskelődő lyukat és olyan különös gyönyörűséget érzett, mintha gúzsba kötnék tündéri mezítelen női-hóhérok, felvonják a mestergerendára s kiosztják testére az ütlegeket, amelyeket a soha be nem vallott bűnökért magának is kiérdemeltnek vélt Pistoli úr. „Csak feszítsetek, mert én vagyok a legnagyobb bűnös“, — siránkozott odabent Pistoli úr lelke. Csontjai ropognak,

izmai a megpattanásig nyúlnak az önkéntes tortúra alatt, mint az inkvizíciókorabeli mártiroké, akik mennyei mosollyal fogadták mezítelen testük megvesszőztetését. Öregedő férfinak már az is gyönyörűséget okoz, ha szenvedni tud.

Evelin Végsőhelyi előtt térdepelt, mint báránynya, amely szeliden hajtja fejét a juhász ölébe. Kálmán játszadozott a leány hajfürtjeivel, e drágalátos hajszálakkal, amelyeken úgy vonul végig az élet örömeivel s bánataival, mint a hegedűhúron a szonáta melódiája. Az egyik hajfonatot kinyújtott kezében tartotta s megszámlálta rajta a kötéseket, amelyeket Evelin keze oly szabályszerűséggel helyezett el haján, mint a harisnyán az öltést. Tizenhárom hurok volt a hajfonaton: — tizenhárom boldogtalan esztendő, amelyet penitenciaként kell majd eltölteni e boldog óráért. Amíg selyemszalagocskáig érnek az esztendők, amellyel be van kötve a hajfonat vége. S azután már nem következik semmi. Hideg magány és emlékezetmentes éjszaka. Csak addig szép az élet, amíg szenvedni lehet reménytelen éjszakákon, — de szenvedni, amiért biztosan kijár a megváltás díja.

Evelin felemelte az arcát és oly másvilági mosollyal nézett Végsőhelyi szemébe, hogy odafönt a padlason Pistoli úr önkéntelenül bicskát keresett a zsebében. Elfelejtette, hogy az ő torzonborz vonásaiban is keresték egykor női szemek a mennyország üdvösségét. Eltávolodott tőle a nőknek az emléke, akik mindenüket feláldozták volna ily önfeledt percekben... De ő szemérmes volt és sohasem kért tőlük egyebet, csak azt fogadta el, amit önként ajándékoztak.

Evelin nézett, mint aki csodát lát a fa tetején: Máriát vagy Krisztust báránnyelűkában. A szemének nem kellett könnybe borulni, mert nedves volt az, mintha már hallotta volna a hangot a másvilágról, hogy könnyölgése nem talált süket fülekre. A legnagyobb szerelem volt itt, amelyben addig senki sem

hisz, amíg meg nem próbálta. Egy óra pergett le az időben, amely Evelin tovavonuló élete mögött úgy áll majd, mint egy vörös torony, amelyet a legnagyobb távolságokból is láthatni. Száguldhathat az élet ezután tüskön-bokron át, mint a kopó-falka. Csatlakozhatnak új és szeretetreméltó lovasok a szvithez, amely a boldogság rókáját üldözi, de nem lehet oly messzeségbe elnyargalni, hogy ennek az órának az emléke örökre elenyésszen. Áll a torony a látóhatáron és tizenhárom lépcsője már többé nem ismeretlen az emlékező hölgy előtt. Ott van a kézfogás lépcsője, majd a tekinteté, a hangé és a csóké. Körben futnak a lépcsők a torony körül és kacsalábon forog a torony, mindig csak arrafelé, amerről a nap süti. A szerelem napja. A lábak lépcsője, a kezek stációja, az ölelések erkélye, a csók percekig tartó pihenője, a névtelen vágyak gloriettje, a sutto-gások és sóhajok lugasa; és végül a torony csúcsa... A szerelem, amiért mindnyájan a világra jöttünk.

Evelin nézte a bálványát. Pistoli jól ismerte ezeket a szemeket a nők arcán. Néha a tébolyodottak szeme ez, akik magányos cellájukból révült mosollyal figyelnek a tollasfővegű lovag után. Máskor a fétis-imádók szeme, akik kis ázsiai istenkéjüktől csodát várnak. Szemek: amelyek egy hajszálnyi távolságra állnak az örülettől; amelyektől meg lehetne riadni magányos éjjelen, ha a tükör lapján visszatérnének...

Végsőhelyi pedig így szólt:

— Gyermekek, gondjaim vannak, mert vissza akarok térni Pestre ebből az átkozott házból.

— Bocsáss meg... — rebegte Evelin. — Mielőtt idejöttem, már eltaláltam a gondolatodat.

Lábujjhegyen felemelkedett és az asztalhoz lépkedett, mint gyermek, aki valami csínyen töri a fejét. Felpattantotta a kezitáskáját és egy köteg bankjegyet vett elő, amit félénken nyújtott Végsőhelyi felé. Kék és rózsaszínű bankjegyek voltak, gon-

dosan összehajtogatva, amint csak a nők tudnak bánni a vadonatúj papírpénzzel.

Végsőhelyi, hogy a jelenetnek gyorsan véget vessen, únott mozdulattal elvette az ajándékot és oly gyorsan süllyesztette el, hogy Pistoli észre sem vehette, hogy melyik zsebébe dugta a bankókat. Pistolinak mindez elegendő volt, hogy döngve, szinte csörömpölve elhagyja a padlást.

Mikor a földre ért, verbunkos katona módjára táncolni kezdett a Kakuk vállára borulva.

— Leiszom magam, mert nem akarok többet józan lenni, — kiáltozta. — Menj a szekeremért. Vedd a nyakadba a lábad, Kakuk, ha kedves az életed. Bort, bort adjatok.

Hörögve, dülöngözve támaszkodott a kapufélfának, amíg a faluból megérkezett Kvitt, egy félszemű zsidó, aki kocsiján hurcolni szokta Pistoli urat, ha rájött a csavargás. Csengők voltak a lovak nyakába kötve. Bús kis csengők, amelyek úgy szoktak végighangzani az országúton, mint a kolduló barát kérelmezése.

Pistoli belefeszítette testét a koci saroglyájába. Elszánt, kemény és erős volt, mintha gyilkolni indulna. Füttyentett Kakuknak, aki kutya módjára loholt a szekér után.

A szekér ment, mintha a szél fújná. Dülöngözött, támolygott, amint Pistoli úr a kasban egyik oldalról a másikba vetette magát. Amint eszébe jutott sírni, vagy nevetni, végül horkolni kezdett, mint egy sebeült vadkan. A delikvens is alszik a siralomházban.

VIII.

Az élet örömei.

Harmadik napja csavargott Pistoli a Nyírségben.

Ezen idő alatt meglátogatta valamennyi régi kocsmáját, ahol verekedett, vagy megverték, de elköszönt az egykori szeretőitől is, mintha nagyon messzi útra készülődne.

Ebben az utazásban kitűnt, hogy Pistolinak sem volt több szeretője, mint más emberfiának, aki a napraforgós, csendes országotas, egykedvű tájon tölti el az életét; mint őszi időben halkán szitálgatnak az asszonyok, ocsut és szemet vegyesen elragad néha a kósza szél... A Pistoli szeretői is azok voltak, akik mindenkié. Csak mások elfelejtették e nőket, mint a nótát dorbézolás után, szájukon legfeljebb keserű íz maradt, a csizmájukon sár, amelyet idegenkedve nézegettek másnap, — míg Pistoli sohasem felejtette el a nőket, akik hozzá kedvesek voltak. Még harmadnap is emlékezett a szavaikra és a mozdulataikra, midőn már gyógyíttatta magát, a kert alól fordult be külső sörházak legjobban eső söréhez, vagy útszéli csárdák előtt üldögélt s mélézva gyönyörködött a napsugaras bor rubint-színében és a vízmerítő leány vándormadáros énekelgetésében. Ment egy kampós meggyfabottal, amelyre felszurkálta a lehullott leveleket, mint szíveket, amelyek nem értettek. Meg-megállott és nyerítve felnevetett, ha valamely különösség eszébe jutott az elmúlt éjszakák mámorából, a „Hársfához“, vagy a „Zöldfához“ tekergő hátulsó utakból, lány-szobák olcsó pacsuli-szagából.

És ismerte a könnyelmű nők rokonságát is. Egyiknek-másiknak gyerekénél keresztapaságot vállalt. Bölcs volt, mint egy útszéli fészület, amely megbocsát mindent az országút vándorlóinak. A laci-konyhák zenéje, a szerenádok flótázása, a nők gyengeségeinek ismerete, a világ megvetése, amelyet eső

módjára szórt le kalapja karimájáról: engedékennyé és beleegyezővé tették őt a dolgok menetébe. Az élet csak ritkán rikkantott fel benne, inkább csak dorombolt, mint egy törleszkedő macska. Ha nagyon fájt valami: addig szaladt, mint az eltévedt kutya, míg a helyes nyomra, a bölcseségre ráakadt.

Kövi Dinkát is ugyanazon a helyen találta, ahol tíz év előtt hagyta. Nem változik semmi e tájon, az asszonyok egyszer Blahánéhoz, máskor Erzsébet királynéhoz hasonlítanak. A szívek pedig oly egyformák, mint temetőekben a fejfák felírása: (Egyik élt 72 évet, a másik 83-at. „Nem mindegy, hogy töltnünk tíz esztendőt? Reménytelen szerelemben, vagy siralomházban?” — kérdezte magában Pistoli, mikor a falusi temetőben ácsorgott új özvegyasszonyok után.)

Kövi Dinkának vadszőlős kocsmája volt a városka végén, az Ingerli-csárda. Járt ide Pistoli kakaskukorékoláskor, vagy kutyavonítós éjszakákon. Jött doboló cimbalommal és esküvőre akarta vinni Kövi Dinkát; máskor óvakodva, mint az ács mászik fel a toronyra. Az Ingerliben szívesen látott vendég volt. „Hőstettei még emléken élnek“, mint Zareckyról éneкли Puskin. Különösen kitüntette magát a kuglizásban, — a legjobb bakonbíró-ütő volt a megyében, — tömérdek hordósöröket nyervén a nyíregyházi kirándulóktól, Kossuth-kalapos iparosoktól és pepitanadrágos, nyírvíz-szabályozó hivatalnokoktól. Am Kövi Dinka kegyét végleg csak akkor nyerte meg, midőn Puczér Pistát, az Ébredjünk! című hetilap szerkesztőjét „kiverte“ az Ingerliből. A kistermetű, paprikás-borsos, paraszt-heccmajszter, nagyszakállú Puczér szerkesztő a régebbi multidőkből jogot formált Kövi Dinka szívéhez. Garázda magaviseletével, kopogó fokosával és pávahangjával nem egyszer fullasztotta általános verekedésbe a legszebben indult majálisokat. Dinka szemrehányásaira csupán ennyit felelt:

— De hű vagyok hozzád. Egy hű ember aranyat ér.

Holott Dinka bizonyosan tudta, hogy Puczér Pista nemcsak a szolgálóleányait, — akik hát azért viseltek piros papucsot a mezítelen lábukon — de összes barátnőit megkörnyékezte. Ámde a ravaszdi szerkesztőt sohasem lehetett rajtacsípni, hogy az aszszony kitehette volna a szűrét. A tyúkólak, kutya-vackok, szénaboglyák jó titoktartók. Puczér Pista úgy gurigálta az erkölcsös és hűséges szemeit az Ingerli szőlőleveles lugasaiban, mint Pistoli a vasból való kugligolyót, midőn veszélyben volt a Krigszparti. Ugyanezért csupán Pistolit nem verte még ki egyszer sem Puczér szerkesztő az Ingerliből, bár a konyhán nem egyszer dörmögött a kipirult Kövi Dinka körül:

— Már megint annak a szélhámosnak főzöl? Előbb-utóbb úgyis Amerikába szökik.

Végre, midőn Puczér hírlapíró csibukozva és házisapkában kezdett járogatni az Ingerliben, Pistoli elhatározta, hogy végez vele. Szándékát nyomon követte a tett. Ismerős pirosszoknyás cigányleányt küldött a falujából Puczér Pista meghódítására, aki a kellő percben nyitva hagyta a kamra ajtaját, hogy oda benyithasson Kövi Dinka, majd kiáltására összehatóduljon a kuglizó társaság. P. P. rendetlen ruházatban menekült Nyiregyháza felé a felbőszült szolgálóleányok seprői elől.

Ettől az időtől fogva Pistoli volt az úr az Ingerliben. Ámde ezentúl sohasem vett részt a kugli-versenyeken, a vendégek között alig mutatkozott, a legbelső szobában egymagában üldögélt, furulyázgatott, pintes üvegekhez beszélgetett, felköszöntötte Kövi Dinka (született Vájsz Jolán) öreg szüleit, akik régi fotográfiák alakjában függtek a birsalma-szagú szoba falán, — szerencsi szücsök voltak és egyforma szorgalommal varrták a báránybőr-bundákat, ködmenkéket, subácskákat, mert tizennégy gyereket kellett felnevelni, — elgondolkozott életen és halálon s csupán

akkor adott életjelt magáról, ha odakünn a kocsmában poháresörömpölő veszekedés keletkezett a vendégek között: Pistoli vasalt, ólmos botjával éktelenül döngetni kezdte ilyenkor a belső szoba ajtaját és úgy káromkodott, mint vízholdó raboktól tanulta. Egyéb-ként csendes volt, mint egy beteg ember az ispotályban, — Kövi Dinkához rendesen akkor vetődött már, mikor húsz kocsmából kilökték, egy tucát nő kinevette, homlokon rúgta, megcsalta, kigúnyolta, a kínok szurokjában és tollában meghempergette, azt mutatta neki, amit a falu bolond öregasszonya szokott a csúfolódó gyerekeknek, vízzel leöntötte és a küszöb elé tette, — ilyenkor korán lefeküdt, mielőtt Kövi Dinka még „zárórát csinált“ volna az Ingerliben. Félálomban hallgatta a vendégek kurjongatását s nagyon megvetette a céltalan korhelyeket.

— Köménymagos levest főztek? — kérdezte Kövi Dinka, midőn Pistoli úr beállított az Ingerlibe és a himzett asztalteritős legbelsőbb szobában, magosra vetett ágyak, héber áldások és százáncos szoknyákkal megtömött szekrények között elfoglalta a helyét, mintha tegnap járt volna itt utoljára. (Pedig eszten-dők multak el.)

Pistoli szótlan és tragikus arccal meredt maga elé. A kalapját a szemére húzta, a fokokát a kezében tartotta, a nadrágszíján sem eresztett. Móríkálta magát, mintha mingyárt tovább menne. Csak egy kortyra, egy csókra, egy szempillantásra jött régi szeretőjéhez. Ámde Kövi Dinka ezúttal nem rohanta meg, hogy régi szokás szerint zálogba vegye kalapját és csizmáját. Negyvenkétesztendős volt az asszony, frufu helyett hátrasímította haját, amely most szókére volt festve és koszorúba rakta a fejére.

— Ha barna volnál, olyan volnál, mint Erzsébet királyné. Hová teted a barna hajad? — kérdezte Pistoli felhúzott szemöldökkel.

— Ne törődjön maga én velem, vén gazember. Azt mondja meg, hol járt, merre koslatott, amióta

nem láttam? Azaz, hogy láttam, mert néha erre vitte a fészkes fene. De egyszer sem törte be ide a nyakát.

— Csak csendesen, — felelt Pistoli, aki nem volt elkészülve e könnyek nélküli találkozásra, Kövi Dinka az ölébe szokta venni és megcsókolgatta, mint egy elveszett s megtalált gyermeket.

— Otthon parancsoljon, — felelt az asszony. De a hangjában volt valami emlékezés, lágyulás, mint egy kintorna hangja valahol a messzi országúton.

Pistoli nyomban észrevette a változást, mint betyár a szivárványt. A fokosára hajtotta a fejét és hosszasan nézte a menyecskét.

— Te, Vájsz, én leveszem a kezem rólad, — mondta hosszas hallgatás után. — Nem tetszik a magaviseleted. Nem szeretem, hogy befestetted a hajad. Nem állom, hogy a pillangós cipőd nyikorog. Valami új szappannal mosakodol. Hol vannak a szep-lők az arcodról, amelyeket szerettem?

— Azért jött, hogy kínozzon? — szólalt meg elborulva Kövi Dinka, mintha április lett volna a kedve. — Nem szenvedtem vajjon eleget, mióta maga elhagyott? Először is nagybeteg volt az apám. Azt hittem, hogy utolsót rúgja az öreg szűcs. Ott téptem a hajam az ágya előtt, hisz azt az egy embert szeretem legjobban a világon. És akkor is, a kétségbeesésemben eszembe jutott maga, akinek hosszú téli éjszakákon beszéltem az apámról. Ha még tudna varrni, ha még nem fáradt volna el végleg az áldott keze... Varrhatna magának egy fekete báránybőr-bundát, amely megóvjá a hidegtől, midőn kéteshírű nőszemélyek után bitangol... Láttam a Sajót, — mert arra utaztam, — ahol gyerekeskedtem. Rövidruhás kislány voltam s a rókák ugattak a nádasban, mikor feljött a hold. Akkor is maga jutott eszembe, mert én erről magának beszéltem és maga engedelmesen hallgatott... Régi bort ittam egy rokonomnál a pincében. Hát nem ötlük fel nyomban a maga képe! De jó volna,

ha itt volna és maga is inna a derék borból! Most meg eljött, hogy megkínozzon?

Pistoli megcsóválta a fejét. Aztán komolyan, lassan kinyújtotta az egyik lábszárát:

— Fáj, — mondta.

— Tudom, — rikkantott fel hirtelen Kövi Dinka. Elrontja magát másfelé, aztán idejön hozzám, hogy én gyógyítsam. Hogy az én természetfölötti egészségem magát is helyrehozza. Eddig nem sajnáltam. De ezentúl fukarabb leszek magához.

— No még most az egyszer... — dörmögte Pistoli és emelgette a lábát a levegőben. — Ugyis: kampec dolóresz. Padra teszik a csizmámat. Legalább az utolsó napjaim legyenek szépek.

— Ezt már sokszor ígérte, — felelt Kövi Dinka könnyes szemmel s levonta Pistoli úr lábáról a csizmákat. A kapcát nyomban beáztatta. Az udvarról előkiabált egy pirosarcú szolgálóleányt, akinek két pofont s két vasat ígért, ha az elnyütt csizmákat fényesre keféli. Pistoli csak ült, mint a török a trafik előtt. Akkor érezte magát a legjobban, ha a nők felhasználták testi tehetetlenségét és úgy bántak testrészeivel, mint a bába a kisgyerekekkel.

— A sarka? — kérdezte Kövi Dinka.

— Az.

— Odabujtak a boszorkányok. Mondja csak, maga vén gazember, — duruzsolt Kövi Dinka, amíg ölébe vette a Pistoli beteg lábát és lágy kezével dörzsölgetni kezdte, — hány nő mennybéli üdvössége szárad a lelkiismeretén?

Pistoli máskor tréfára fordította volna a beszédet. Szólt volna a nőkről, akik miatta megőrültek, életük végéig táncolnak vagy a hajukat tépik. De most melankólikus volt, mintha közeli végét sejténé. A háromnapos hatalmas ivástól és az elmúlt élményektől hirtelen elveszítette lelki egyensúlyát. Oly fuldokolva kezdett el zokogni, hogy alig volt ideje

lélekzethez jutni. Görcsösen, kiadósan, szívkönnyítően, szinte boldogan zokogott, mint egy asszony, aki homlokát a kövekhez verdesi. Persze nem találta meg a zsebkendőjét, hát gyermek módjára nyult Kövi Dinka alsószoknyája után, amelyben vizes arcát megtörölte. Még egy-két csuklás, nyilalás tört fel bensőjéből, mint az az országúti szekér zörgése, amelyen a menyasszonyt viszik el az igazi szerető elől. Aztán visszanyerte beszélőképességét:

— Nézd, Kövi Dinka, én téged szerettelek egyedül, egyesegyedül a világon. Hej, ha élt volna az anyám, de örült volna néked! Édesanyámnak való nő voltál. A hamuban sütött pogácsáid és a tüdőgyulladásos oldaladra rakott piócáid, a lacipecsenyéid és cigányoktól szerzett babonáid, a füstölt kolbászaid, s a pihés ágyad, a kora tavaszi zöldegeid, éltető húsleveseid, felejthetetlen illatú virsliid és husvéti sonkáid, a ráimádkozásaid és az álmomban való megforgatásaid, az éjszakai mosásaid, kenyérdagasztásaid, takarékoságaid, kabátvasalásaid... a természeted, hogy mindig jó és húséges legyél; a vágyad, hogy soha gondom ne legyen melletted, még ha rosszul ment is az üzlet; a hiúságod, hogy mindig megifjodva, kitisztálkodva, kivasalva, mint skatulyából jöjnek el tőled, ha előzőleg vértől mocskosan, sártól beszennyezetten hevertem is az árokban...

Minden, ami fehér lábad körül van ebben a házban, a barátságos pofájú házörző ebed, a gólyád a kéményen, a padláson a száraz diók és öreg dajkád: azt mondta nekem, hogy te volnál az igazán feleségnek való asszony. A szívemről nem is beszélek, mert az mindig a tied volt. Néha oly meghatottan néztem gondos, komoly arcodba, mint bérnélalkor a püspökébe. Biztosnak éreztem magam melletted, ugathatnak odakünn az ebek, ide, a mestergerenda alá nem törhet be veszély, mert a te elszántságod, szokatlan asszonyerőd gondoskodik arról, hogy engem nálad baj ne érhessen. Álmodtam veled, mint nagy veres

lóval, amelynek nyakán kimenekülök az áradásból. A két jó szemed volt a lovam szemében.

— Ó, te vén kujon! — nevetett Kövi Dinka és tetőtől-talpig levetkőztette Pistoli urat. Csattogott az ágynemű tenyere alatt. Repült a dunyha, mint a lúd a mezőn. Meleg téglák és tányérok sorakoztak. Ecetes víz várta teendőit. Pistoli eltűnt az ágyban, hogy a bajusza sem látszott.

— Jó éjszakát, ifjúkorom nótája! — rebegte Kövi Dinka és félénken megsimogatta Pistoli úr fehérlő homlokát.

Kövi Dinka különös nő volt; akkor szerette legjobban Pistoli urat, midőn az agyaras módjára túrta az álmok mezőségét, három-négyféle hangon horkolt, mint egy őskori lény, hentergett az álom pázsitján. Ha abban a korszakban él Kövi Dinka, midőn még ősemberek és sárkányok népesítették be a barlangokat, bizonyosan a várost környékező sárkány szeretője lesz vala. Dinka megbámulta a cirkusz Herkuleseit, az országút hórihorgas vándorlóit, a délceg juhászokat és haramiaképű csavargókat. De szemérmes volt, mert nő volt... Egy óriáshoz szeretett volna feleségül menni, és a sors egy kistermetű, majomlépésű férfiúcskát küldött el neki törvényes férjül. Az Ingerli-csárda körül zúgtak a mennyei létra nagyságú jegenyefák, a nedves réten lépegettek a hosszúlábú gémek és Dinka az alvó Pistoli hatalmas izmaiban gyönyörködött. Az alvó férfiúval szemben nem érezte derekán a szemérem kötenyét.

Pistoli felébredt, mintha a másvilágról tért volna vissza.

— Hol van az amulett a nyakadról, amelyet én akasztottam oda? Amelyet kétszer szenteltek meg Pócson és megáldott egy vén zsidó?

— Odaadtam... — felelt zavarodottan Pistoli úr. — Ellopták, elmosolyogták, elcsábították a szívem felől. De most megyek és visszaveszem, mert azóta szerencsétlen flótás vagyok.

— A rongy-nők, — szólt Kövi Dinka, oly megvetéssel, mintha a világon egyedül ő ismerte volna a női nemet. — Hány férfit tesznek szerencsétlenné? Eltoloncoltatnám a repedtsarkú nőszemélyeket Magyarországról, akkor megint akadnának tisztességes férfiak az országban.

Mikor búcsút vett Pistoli, Kövi Dinkát oly tiszta homlokúnak látta, mint akár Evelint. A két nő hasonlított is egymáshoz, hisz egy vidéken születtek, a Tisza virágos vizében fürösztötték őket, ugyanazon halottak voltak az őseik és a magvak a földből kibújva, egyformán táplálták őket. A szemeik a szélmalom forgását látták a látóhatáron, a fülük a vadmadarak kiáltozását hallotta, a lábuk ugyanazt a táncot járta gyermekkorukban, a szüretéken és a fosztókákon. Az *e* és *i* betűt kicsinyt szlávosan ejtik s ugyanazon népdalok mellett növekedtek fel. Ugyanaz az áprilisi felhő mosta le arcukról a tavasz szeplőit és a nyírségi göröngyök egyformán ismerték Kövi Dinka és Nyírjes Evelin őnagysága lába sarkát. Ah, sarokban egyformák a nők! Nyáron, midőn mezítláb járnak az úri kisasszonyok a Nyírsegen, a föld nem sok különbséget tesz a pórnők és a del-hölgyek talpa között. — Hogyne hasonlítottak volna Evelin és Kövi Dinka, amikor a muskátli volt mindkettőjüknek a virága! Pistoli úr nagy megennyhülést érzett.

— Evelinnek se lehet fehérebb a lába, — gondolta magában, míg elhelyezkedett Kvitt szekerén.

Azután odahívta Kövi Dinkát a kocsi mellé s mintha valami titkot súgna a fülébe, a következőket mondta neki:

— Én elmegyek már, aligha látjuk egymást többé, szívem. Nem kívánok tőled hűséget a másvilágról. Kísérteni sem jövök vissza, mert hiszen eleget voltam életemben fehérlepedős kísértet, mikor babonás asszonyokat vagy gyáva férjeket kellett ijesztgetni. Nyugodtan tégy-végy a gazdaságodban.

Ne felejtsd el: a kanca lovakat Nyíregyházára, a csődörösökhöz, valamint a tavalyi bor felöntését se hagyd ki a misemondásból. Sajnos, nekem már nagyon kevés időm van ahoz, hogy ezt helyetted elvégezzem. A Fruzsinka szolgálóleányodat küldd el, a te ingedet találtam egyszer rajta. A kisleányodat, akit a szatmári nénék nevelnek, soha se engedd erre a környékre se. Legjobban tenné, ha beállana postás-kisasszonynak, mire felnövekedik. Messze, valahol Erdélyben, ahol nem ismerik az anyját. Azután vigyázz magadra is. Lábad még havas, a vénség vágy-lehűtő görcsei nem mutatkoznak lábszáraidon.

A hajad sem kopott meg, mert mindig rendesen mosakodtál és fésülködtél. Csak ezentúl is mosakodj minél többet, még pedig esővízben, amelyet a kamrában őrzöl. A szemedet inkább a földre süssed, mert akkor jobban fénylik, ha felnyitod. Nem szabad hangosan és nyitott szájjal nevetned, mert az egyik fogad sárga. Inkább csendeskedvű légy, mint egy magányos rigó. A te korodban már az tetszik a férfiaknak, ha csak mélézva duruzsol a hangod, mint a darázs az érett szőlőhegyekben. Ne felejtsd el, hogy egyetlen tisztességes férfi van ezen a környéken, Álmos Andornak hívják. És ne vedd fel soha megfordítva a harisnyádat! Most Isten veled, szívem.

Homlokon csókolta Kövi Dinkát és Kvitt rázogatni kezdte a gyepelőt, mint a falusi boltosok szoktak hajtani.

Már messzire jártak a hepehupás országúton, a falusi tornyok kiemelkedtek a látóhatárból, mint ostoronyelek, — kocsma van itt valahol, mondták, — midőn Kvitt, a félszemű, hátrafordult.

— No, hogy smakkolt? — kérdezte, a nyírségi zsidók zsíros, öblös hangján.

— Hercig volt, — felelte Pistoli, aki alsórendű társaságban szerette a műveltet adni.

Kvitt felkiáltott:

— Ne beszélj velem zsidóul, mert én úgy nem

érték. Azt mondd meg, Pistoli, hogy megverted a menyecskét, vagy ő téged?

Pistoli lankadt kedvvel válaszolt:

— Én már nem verekedem.

— Nem is élsz sokáig, — felelt Kvitt és ezentúl csak a lovak fülét nézte. A süvöltői tölgyeknél, amelyek itt a homokot őrizték, mint nagy komondorok, még egyszer visszánézett, félénken, kicsit sápadtan: vajjon nem visz máris halottat a saroglyában?

— Késő Fánihoz? — kérdezte a szakállában.

Pistoli hátulról a kalapja alá dugta a két kezét. Elgondolkozva nézett a deres zsidóra:

— Ha azt hiszed, Kvitt, hogy tartozunk valamivel Késő Fáninak?... Ha te azt gondolod magadban, Kvitt, hogy megérdemel még egy-két szót ez az asszony?...

Kvitt kétszer bölintott a fejével:

— Jó volt hozzánk... Akár kést fogtál rá, akár a szívére tapostál... mindig csak jó volt.

Persze, Késő Fáni is kocsmárosné volt, mert ugyan hol verhetett volna tanyát Pistoli máshol, ha nem útszéli csárdákban, ahol délutánonként a macska elnyújtózott a meleg hamuban, a söntésben elaludtak a boros edények, a legyek mozdulatlanul lógtak a mennyezeten és a kocsmárosné az ablakhoz ült, hogy a kislánya nadrágját kifordítsa? Pistoli darab ideig csendben ült, mint a fekete rigó a kalitkájában. Kortyonként szürcsölgette a bort, elnézegette az asztalra fektetett kezeit. Gondolkozva bölintgatott a gyűrűs ujjának, amely sohasem volt asszonygyűrűje nélkül. Aztán hazudozni kezdett a hallgató asszonynak. Néha maga is elhitte amit mondott s ilyenkor nagyon megelégedett volt.

— Vajjon milyen nap van ma? — kérdezte Késő Fánit, amikor a Zonett-csárdába belépett.

— Flórián vértanu napja. Vásár Nyíregyházán. Éjszakára itt lesznek a kupeczek.

A kenyérdagasztás mellől felelt az asszony, csak

félszemmel nézett Pistolira, mintha tegnap látta volna.

— Akkor, még egyszer, utoljára ez életben, kártyázni fogok a kupeceiddel.

— Azt bizony jól tenné, — szólt csendesesen Késő Fáni és tovább dagasztotta a kenyértésztát.

A dagasztás szép tennivaló. Ingben, papucsban és alsószoknyában szokták végezni a nők. Fehér kendőt kötnek a fejükre, mint valami szertartáshoz. Mozog a derekuk, feszül a lábszáruk, gyengéden harmatozik a homlokuk, mintha gyermeket hoznának a világra: szent kenyeret, Isten áldását. De Pistoli ezenkívül még azt is észrevette, hogy telt karjai mily fehérek, Fáninak a nyakszirtje nemes, mint egy hattyúé és a kis dinnyék a mellén hintáznak, mintha tündérekék játszanának az inge alatt. Olyan jó illat szállott fel a kenyérdagasztó asszonyból, hogy Pistoli szinte megsajnálta, hogy nemsokára bevégzi életét. (Eszébe jutott, mint az egész bujdosása alatt mindig: Evelin önagysága. Asszonykorában ő lehetett volna ilyen egészséges, izmos, jószagú nő, aki könnyed mosollyal nézi a férfi pihenő fejét a vállán, mintha egyúttal anyja is volna annak a férfiúnak, akit szerelmével megajándékozott. A gondterhelt férfifő csak olyan súlyú, mint egy lepke a virágon.)

Nagyot sóhajtvá vette elő az almáriomból a kártyacsomagot, hogy próbát tartson az esti játékból. Kakuk, aki időközben megérkezett, kidagadt szemmel nézte Pistoli munkálkodását. Ha egyszer az úrral kártyázhatna.

Pistolinak voltak kedves kártyái.

Nagyon szerette a két királyt vagy a két ászot egymás mellett, de nem vetette meg a szomszédságba kerülő heteseket sem, mert többnyire nasi-vasi bankot adott a kupeceknek. Jó darab ideig gyakorolta magát a kártyakeverésben. Pecsétgyűrűs mutatójával úgy tologatta ki és be a kártyákat, mint személyes ismerőseit.

Késő Fáni a háta mögött állt, miután megtörölte tésztás kezeit. Egy csókot nyomott a Pistoli úr fülére és egy kulcsot adott a kezébe.

— A pénzesfiók kulcsa, — szolt.

Kakuk olyan hangosan nyelt, hogy Pistoli kikergette a szobából.

— Te aranyember! — mondta Késő Fáni és megölelte Pistoli urat. — Szeretsz még engem, vagy a legkisebb szolgálóleányomat?

Pistoli ernyedten legyintett.

— Torkig vagyok a nőekkel. Aztán meg szerelmes is vagyok. Hadd nézzelek csak, vajjon nem hasonlítasz-e valamicskét ahoz a bizonyoshoz? Fordulj csak! No meg most oldalvást állj.

Késő Fáni engedelmeskedett a tekintetes úr kívánságának. Pistoli tetőtől-talpig szemügyre vette.

— A lábad, — mondotta hosszas vizsgálódás után Pistoli úr —, becsületemre, a lábad, mintha némileg hasonlítana annak a bizonyosnak a lábához. A Mő kisasszonyéhoz. Mő kisasszony — nagy Mő-vel — kengyelben szereti tartani a lábát. Te csak papucsban jársz legtöbbszörre. Mégis olyan nemes a bokád, a lábfejed hajlása, a sarkod alakulata, mint egy várúrnőé. Lehetséges, hogy valamikor sólyommal vadásztál ezen a tájon, amikor más alakban éltél a földön. Akkor kastélyban laktál. Most kocsmárosné vagy, de nekem kedvesebb.

Késő Fáni csendesen rázogatta a fejét. Valóban volt valami nemesség arcán, homlokán, kis kezén és hosszúkás lábán. Szemöldöke ívben hajlott, az orra görbe volt, mint a karvalyé, a szája egyenes és élveg volt, mint az egyiptomi királynéké. Lehetséges, hogy csak vándor taliánok táncoltatták a környéken a majmaikat, mikor az anyja fiatal asszony volt. De főúri vadászok is kóborolhattak, kócsagokra leselkedve.

— Már sokszor mondtad, hogy én vagyok a leg-

ritkább pipád a csibuk-gyűjteményedben. Én vagyok az a sétatálca, amely még az öreg Vidlicskay gyűjtéséből is hibázik.

*

Májusi alkony volt, életteljesnek és célirányosnak látszott minden, semmi és senki nem kívánt meghalni az aranyporos országút környékén. A békák még nem kezdték el a nótáikat, de egy-egy rotyogó hangú karnagy már próbálgatta hangját a nádban. Előrelátható volt, hogy egy óra múlva a világ négy tája felől hangzik a céltalan koncert; ki tudná, hogy miért énekelnek a békák? A napkorongra menyasszony-fátyol ereszkedett. A májusi nap még leányos, szeszélyes, szentimentális, mintha naplót írna az érzelmeiről. Érzelgősen, önfeledten borul néha a föld nyakába, esküszik, hogy örökké szereti a dudvák dárdáját és az almafavirágok nőies ölet. Játsszik a mezők borzas hátán, mint menyecske keze a férfiú farkas-hátgerincén. Csókokat oszt utonállóknak, akasztott embereknek, árok-mélységeknek, kihült szívű öreg nyírfáknak. Mindenkié és senkié. Míg éjszakára már készülődik felfelé a felhő, amelyből éjfél táján majd megered az eső, hogy doktor módjára kikopogtassa a háztetők gerincét, a magános emberek álmát és az ablakok visszhangját. Suhog a mezőknek, trafikál a virágzó fákkal, gyorsít és lassít, mint egy ügyes táncos, játszik önmagával az éjszakában, mint egy árva gyerek. De mégis május van és nagyon csodálkozna a legöregebb asszony is, ha vetkezéskor a halál csúf, fekete pókját fogná meg a pendelyében.

Mielőtt végleg bealkonyodott volna, Kvitt szekere búcsúsokkal találkozott az országúton. Kvitt félreállt, pihentette a lovakat és bár ő maga a vallásából csak a hosszúnapot tartotta meg, egyébként mindig füstölt kolbászt evett, nagyon tisztelte más emberek vallási meggyőződését. Azt vélte, hogy a vallásosság nagy előny az életben. Ugyanezért levette a kalapját,

mikor a véleménye szerinti szerencsés embercsoport a szekér közelébe ért.

Miasszonyunk búcsúja volt. Mezitláb, batyuval a hátukon, fáradhatatlanul mentek és énekeltek a föld leányai a pócsi Máriához. A Jó Asszony már várja őket a papucsos barátok templomában s együtt könyvezik velük. De mind a két keze telve van megbocsátással és vigasztalással. Mint nőstény tűzokok, akiknek szárnyait nehézzé tette a bűnök vagy bánatok ólmos esője, mendegéltek az asszonyok. Vittek magukkal egy-két öregembert is, mintha a férfiak jobban tudnák az utat a mennyországba. Ezek a kivénült emberek a búcsú napjára visszanyerték férfirangjukat, vezérkedve haladtak a menet élén s olyan litániát mondtak, mintha tőlük függött volna e sereg asszonynak a lelki üdvössége. (Kár, hogy már nem lehetek vénségemre pócsi búcsúvezér. Majd imádkoznék én értük! — gondolta magában Pistoli s mindenféle pajkos könyörgések fordultak meg a fejében.) Az asszonyok csak ráénekeltek a maguk mondókájukat, amilyen fáradhatatlanul a kenyeret dagasztják: „Mária, Istennek Anyja, könyörögj érettünk“.

A lobogókat izmos, fiatal szüzek vitték rugalmas karjaikkal. Ezért is külön jutalom jár majd. Nap-sütötte arcú, fehérfogú, olajosszemű, sűrű szemöldökű nyírségi leányszók, akik legfeljebb a ludaktól tanulták a gyalogjárást, mert az ősanjuk bivalyoktól vont szekeren jött Ázsiából. Itt mentek a meddők, akik olyan hangosan énekeltek, mintha azt akarnák, hogy hangjukat meghallja a kis Mózes, aki itt hentereg valahol a közeli nádasban. Áldja meg a méhüket a jóságos Mária, hogy végre örömet okozzanak az uruknak. Itt mentek a betegek, akik lassan elveszítgetik a férfiak szerelmét. Ők is énekeltek, mert ez újtuktól sokat reméltek. Mentek szemlesütve, akiknek valami tikos céljuk volt a zarándoklásban; mentek égbenező tekintettel, akiknek baját úgyis tudja az egész falu. Isten szabad ege lesz az éjszakai tanyá-

juk, az asszonyok a szoknyájukat a lábukra huzzák, a kendőjüket megkötik az álluk alatt, kis gyertyát gyujtanak a mezőn és a bogarászó hold alatt a mennyországról, pirosruhás angyalokról álmodoznak. Az alvók közül bóbiskolva virraszt a vezérgunár, az öreg férfi. Ha vadlibák szállnak el felettük, bizonyosan lekiáltanak valamit távoli rokonaiknak.

De mire pitymalik s megmozdul a kismadár a bokorban, az asszonyok is útrakelnek. Amint megközelítik Pócsot, az utak mentén mind tolakodóbbak lesznek az ezerrongyú koldusok, a vezeklő élet sír felrettentő tagjaikról, a por mélyebb és a levegő forróbb, a harangzúgás másvilági csodát ígérően hangzik a barátok tornyáról, mézeskalács és viaszgyertya szaga lesz az egész világnak, a lacikonyhákban kóbor cigányok muzsikálnak, a templomból kihallatszik az orgona zugása... csak oda, oda gyorsan, frissült léptekkel, mert ott van a csoda. Jönnek az arcok évről-évre és tágult szemmel vélnek belelátni az örök-méces mennyországba.

Egyszerre csak meghökkent Pistoli, mintha maga is valami babonás vénasszonnyá változott volna e kegyes hangulatban. A búcsusok mögött, midőn már az éberlasztिंगcipős, szalmakalapos, napernyős és barnaruhás iparosasszonyok, hivatalnoknék, kisvárosi úriasszonykák is megvető tekintettel elhaladtak a vármegye legnagyobb korhelyének kocsija mellett, két alak következett, akiknek láttára Pistoli lecsúszott a szekér szalmával bélelt fenekére.

Kendősen, virágos szoknyában, — nyilván a cseleedség ruhájába öltözötte, — mendegélt a búcsusok mögött a kistermetű, ringó járású, cseresznyeszájú Nyirjes Evelin. A lehúzott cipőjét a kezében vitte, míg mezítelen lába a homokot taposta. Társnője, a darázsderékú Maszkerádi, királynői kegyetlenséggel nézett végig Pistoli szekeren, mintha azt kérdezte volna megvető szemével: „Ez az ember még tovább

tud élni a szégyen után?“ Maszkerádi magasszárú sárga cipőjét nem vetette le, pedig az ő lábára is kíváncsi lett volna Pistoli úr. Csak annyit látott a paraszti rokolya alatt, hogy bokán felül lágyan izmosodik a Maszkerádi lábszára, amint a diákok álmodják.

— Hajts a búcsusok után, — kiáltotta Pistoli magánkívül, amikor feleszmélt ámulatából. — Erre a búcsúra magam is elmegyek.

De mielőtt Kvitt megfordította volna a kocsirudat, Pistoli elernyedtt. Előrehajtotta a fejét, mint egy nagyon öreg ember.

— Az időm lejár. Menjünk haza, — dohogta elégedetlenül, mintha észre vette volna, hogy szíve kihagyogat.

Csak sokáig nézett a búcsusok után, míg nagy messziségből megfordult végre Maszkerádi kisasszony és az árnyékos országúton végig szinte tüzes szekérként futott égő tekintete, mintha tükördarabot csilantottak volna meg a távolban. Pistoli elégedetten bólintott a visszanezőnek. Így gondolta.

Aztán egész úton hazafelé azon gondolkozott, hogy elmondja-e egymásnak a két barátnő, hogy mit imádkozott a pócsi búcsún? „Ezek — a nők!“ — dünnyögte magában és belátta, hogy már nem érdemes tovább élni a világon.

IX.

Pistoli estéje.

Most következnek azok az események, amelyekre az életek és halálok felépülnek, mint toronyra az órák.

A kőművesek a legrégebb iparosok, ők tudják, hogy milyen alapos tudomány a házépítés. Mennyi mindent kell addig munkálkodni, amíg a puszta

falakra rá lehet húzni a tetőt; vagy fel lehet állítani egy sírkövet egy nyugtalankodó emberre.

Egyikünknek az élete olyan járású, mint ördög-szekér útja a kietlen mezőkön. Napközben kergeti a szél egyik határból a másikba. Jön oda is, ahol nem várták és búcsú nélkül elmegy onnan, ahol az éjszaka-t töltötte. Száz meg száz ember mellett elszalad észrevétlenül, de egyszer csak véletlenül valakinek a hajába ragad. Céltalannak látszik létezése, mert gyorsabban tűnik el, mint az árnyék estefelé. És mégis sok bajt okozhat, keserúséget üvölthet, szíveket összezúzhat, rendet bonthat, nyugtalanságokat idézhet. Az ördögszekér-életűek élnek ki legjobban az életet, mert egyetlen utat sem tesznek a maguk szándékából. A véletlen, a kósza kedv, a jövő-menő hangulat űzi őket, mint szerencse meg szerencsétlenség.

A másikunk olyan alaposan előkészíti az élete lefolyását, mint a légy lakhelyét a borostyánkőben. Nagy köveket hengerget maga körül, hogy a szél egykönnyen el ne fújhassa. Néha sikerül is a kivájt barlangban végig megöregedni, meghalni, s mindvégig elkerülni a kígyók tekervényes, sikamlós útjáról. Vannak férfiak s nők, akik valóban ártatlanul hálnak meg. (Vajjon kapnak ezért különös elismerést a másvilágon?) Sohasem ordítanak fel a kintől, lelki mardosástól, a bűnök nyomorától. Ám, amint a bűnösök legtöbbször nem tehet arról, hogy szerencsétlenségbe esett, úgy az ártatlanok sem lehetnek gögösek lelki és testi szűzességükre. Nincs helye a világ megvetésének, sem dicsőítésének. Senki sem felelős végzetéért, mert azt úgysem kerülheti el, mint a mesebeli ember a jóslat balsorsát. Azért csak hagyjuk az embereket ördögszekeresdit játszani, vagy hagyjuk őket kagylójukban magányosan búgni. A szélkakas sem tehet arról, hogy a háztető csúcsára került. A sündiszó is meg lehet elégedve magával a pincében. Élünk kedvünk szerint, szomorúan vagy vígan. Bolond az, aki elmulaszt egy órányi keserúséget,

vagy egy pernyi örömet. Majálisnak, temetésnek, nászéjszakának és titkos kinnak egyforma a befejezése. Jön a kőműves és befalazza a nyugtalankodókat és a jómagaviseletűeket egyformán.

Ezeket gondolta magában Pistoli úr, amíg házában magányosan merengett. Végsőhelyi már eltűnt a kerti házból, üres cigarettahüvelyeket és búcsúra járó nőket hagyván hátra. Pistoli délutánonkint elmerengett a szobában, hol felváltva érezte Maszkerádi kisasszony és a drágalátos Evelin illatát.

— Így múlik el minden a világon, — dünnyögte. Egy napon levelet hozott egy csavargó fiú.

— Az apám nem jöhetett, — vallotta a fiú, amíg a szalmakalapjából előkeresgélte a levelet.

— Ki az apád? — kérdezte Pistoli.

— Az öreg Kakuk. Elesaptuk a régi asszonyt a háztól. Sokat veszekedett velünk az istenadta. Utalapot kötöttünk a talpára, mint az apám mondaná. Az öreg Kakuk új asszonyt hozott a házhoz. Most avval élünk. Ezért nem ér rá az apám.

— Olyan böles légy, mint az apád, — mondta Pistoli a Kakuk-fiúnak és egy susztertallért nyomott a markába.

A levél víznyomásos, finom papirosra volt írva, amilyent ezen a környéken nem igen használnak. A nők itt a gyermekeik írkáján leveleznek, vagy a régi kötelezvényeket veszik elő s hátlapjukra írnak. A finom papiroson ez volt lila tintával:

„Valaki nagyon kéri, hogy el ne járjon az a csúf szája. Valaki meglátogatja, hogy kibékítse. M.“

Pistoli fanyar mosollyal nézett a levélbe. „Tegnap vagy tegnapelőtt kellett volna jönni, kisasszonyka“, gondolta magában.

Pistoli két könyökére támaszkodva nézte a levelet. A grafológiához nem értett annyit, mint a vidéki kisasszonyok, de volt némi jártassága a titokzatos névtelen levelek körül, — írván körülbelül két tucatnyit életében. Nőknek, akik nem voltak hozzá elég

nyájasak; férfiaknak, akik gorombán hátat fordítottak neki. Egy-két kaszinóbál után, ahol nem lehetett tettelegességgel nyomban intézkedni, Pistolinak spanyolviasz-szaga volt a sok névtelen levéltől; az asszonyoknak még az anyjuk szennyes alsószoknyáját is fejükhöz vagdosta. (Szegény Pistoli is csak olyan ember volt, mint a többi. Azokat kedvelte, akik előre s alázatosan köszöntek neki.)

A levélből Pistoli a következőket olvasta ki:

„— M. úrhölgy abban az állapotban van, amikor a nők krétát esznek, esetleg megkívánják a falról lekapart fehér vakolatot. Nagy öröm szokott ez lenni a gyermektelen házakban. De vajjon örvendez-e a dolognak M. kisasszony? Jelen esetben én volnék az a krétadarab, amelyet a kisasszonyka megkívánt. Már öreg vagyok ahhoz, hogy kréta legyenek“.

Ezeket gondolta magában Pistoli úr és mert hiú volt, mint egy vén színésznő, elhatározta, hogy a találkozást M. kisasszonnyal elkerüli. Vannak az emberi életben ilyen megmagyarázhatatlan dolgok, titokteljes jelenségek, amelyeknek látszólagosan semmi értelme sincs és mégis odabent, a mélyben bizonyára meg lehet találni a megoldást. A nemes Pistoliban talán a megsértett, megalázott hím ágaskodott, midőn megveretése után emígy kívánt bosszút állani M. kisasszonyon. Holott, ha mindennapiasabb lélek lett volna, bizonyára a kibékülés örömteli útját választja. De az ostor még sajgott... És Pistolit úgy szoktatták a nők, hogy kezét csókoltak neki; ha szíves, leereszkedő, érzelmes és lángoló volt irányukban. A falusi nők nincsenek elkényeztetve a szerelmi megrohanásokkal. Mindig csodálkozva hallgatják egy férfiú vallomásait. Újszerűen hangzik fülükbe a legócskább bók. Lesütik a szemüket, ha kezüket, lábukat magasztalják. És mikor egyedül maradnak, hosszan elnézegetik a hajukat a tükörben, amelyről egy fecsegő férfi annyi különösséget tudott mondani. Ezen a vidéken még naívak, hiszékenyek és jósa-

sak a nők. A falusi primadonna nem küldi a más-világra udvarlóit. Ah, Rizujlett messzi vidéken el-kényeztette a férfiakat, akik csak valamivel is szebbek voltak az ördögnél! (Nincsen olyan ragyabunkó, kese férfi, akinek ne akadna szeretője.) Pistoli sértődöttsége tehát némileg megérthető, midőn nem állott nyomban kötélnek a nagyvilági kisasszony felhívására. Sőt bolond feleségei jutottak nyomban eszébe, akiktől még el sem búcsuzott.

Már éppen felvette a százgallérosát és a szemérevonta nagy kalapját, amelyben Kállón (hol sok csínyt követett el) ismeretlenné szokta tenni magát, midőn hirtelen a homlokára ütött. — Hátha az a kisasszony, aki meglátogatni akarja, nem is evett krétát? Hátha csak egy ravaszdi fogás M. kisasszonytól a vizit, amelyért azt a hálát várja, hogy Pistoli úr őt soha el ne árulja Evelinnek; mélyen hallgasson a dolgokról, amelyeket a kertiház körül látott, amidőn Végsőhelyi Kálmán még ott tartózkodott? A barátnők néha elérékenyednek s a jóbarátság fentartásáért semmi áldozattól sem riadnak vissza. Talán az üszköt hozó, fájdalmat szerző kalandok elárulásában kívánja őt megakadályozni M. kisasszony, amely szerelmi kalandok elmondásával bizonyosan tört forgatna meg Evelin szívében? „Engem a föld alá dugtok s ti tovább paráználkodtok?“ — dünnyögte a fogai között Pistoli. — „Ebbe a tálba mégis csak beleköpök“.

Durvának, kegyetlennek, kárörvendezőnek hangolta fel kedélyét, midőn leült a diósgyőri papiros-hoz és mindent megírt Maszkerádi kisasszonyról és Végsőhelyiről, amit tudott, amit nem tudott... Nem gondolt most arra, hogy árulásával a drága Evelint is halálosan megsebzí, akinek szent szerelméről Végsőhelyi iránt a két szemével meggyőződött. Csak pergettette a lúdtollat, mintha halálos ítéletet írna egy májbajos vérbíró. Mikor készen volt a dolgával, lepecsételte az írást, dupla-borítékba helyezte. A belső

kuvertára azt írta: „Csak halálom után bontandó fel“. Kívülről pedig megcímezte nagynyírjesi Nyírjes Evelin kisasszony önegységának. A zsebébe rejtette a levelet, aztán derülten indult el Kállóba, az örült asszonyok meglátogatására.

*

A levél, amelyet Pistoli úr a köpenyében elvitt, így hangzott:

Pistoli-udvar, 18— május.

Királynő!

Midőn utoljára valloam be önnek mindazon gyengéd tiszteleteket: szívemnek vadrózsáit; a libegő hangulatokat: elmúlt életem légkarikáit; a trillázó elgondolkozásokat: a homlokom körül repkedő lepkéket; az ökörhángú búkat, sírbogár módjára ásó fájalmakat és lengedező kedveket, amelyek úgy szaladoztak le és fel napjaimban, mint a kötélhintán a két szerelmesek, — arról kívánom tudósítani, ami önnek mindegy lehet, hogy emlékét úgy viszem magammal a másvilágra, mint a havasi gyopárt a vadász a kalapja mellett. Tündérhölgy volt életem almafáján, aki láthatatlanul énekelgetett egy virág kelyhében. Napkelte volt ön, — az a szűzi fátyol az én világom felett; és a napnyugta is ön volt, öregember bogarászó dudolgotása régi, boldog szerelmi emlékein. A kedvéért lettem volna komédiás vagy csendbiztos, Jézus Mária barát vagy bujdosi bakter, de ön, sajnos, sohasem óhajtotta, hogy bármilyen állomást elfoglaljak az életében.

A homokórámon feltartózhatatlanul szaladgálnak lefelé a porszemecskék. Egy céltalan, vak, vakondok élet hamva dombosodik az üveg alján. Lehettem volna tán majálisrendező, vagy funerátor, szolgabíró vagy ispán a kisasszonynál; az ördögbe, én semmi sem akartam lenni. Ha megtisztel azzal, hogy meghallgatja a dalárdistáim éneklését koporsóm

felett, mindent elértem, amit életem céljául kitűztem magam elé.

Már a kezemben van a vándorbot, ugyanezért nem várakoztathatom a másvilági fogatot, de már azt sem tehetem, hogy bűnös két szememmel még egyszer végigsimogassam liliom hajlását, mindenért megvigasztaló kontyát, kedvderítő arcát, drágalátos tekintetét. Az én két szemem már sok mindent látott, amit más szemek nem láttak. A szerelmet, amelyet a gyilkosságtól csak egy keskeny mesgye választ el, úgy nézegettem, mint valami mirákulumot. Mindig meglepődtem, ha szerelem jött elő az életutamon. Ismertem őt elülről és hátulról, mint az útmestert; ráismerek a lépésére éjszaka az ablak alatt és nem tévesztem össze senki mással, mint a kukoricacsöszöt. Láttam önt fatetején ülni, gondtalanul himbálózó lábbal. Találkoztunk árokban, kertek alatt, kerítések mentén, ahol régi Urambátyámokból kivágott képek díszítik a deszkákat.

Én többet tudtam, mint más, mert a nők és férfiak elmondtak nekem mindent, mint egy gyónató papnak. Hallottam a szolgálólányok szerelmeiről és a testvérek imádatáról. Apáknak leányaik iránt érzett rajongásáról... Titkokról, hangokról, lelki pincékről, amelyekbe imbolyogva világított néha a vallomás gyöngye mécese. Én bölcs ember voltam, mert mindig hallgattam, soha nem árulkodtam, bármit bíztak rám gyöngeségükben, heverészés közben az asszonyok. Sohasem felejttem el a férfiakat komoly vasárnapi ruházataikban, midőn ünnepélyes arccal, mint a presbiterek, járnak-kelnek az életben, holott az imént tett vallomást a feleségük titkolni-való szenvedélyükről, az éjszaka furcsa történeteiről. Ugyanígy a férfiak is bizalommal voltak hozzám. Mindent megvallottak a feleségükről bor mellett, lelki dresszúrában, elmélyedő beszélgetésben, mely benyúlt az élet legszövevényesebb alagútjaiba. Ezek a mézeskalácshuszárok! — De azért csak hallgattam,

csak otthon, magamban, pohár boromba mosolyogtam, mert mindig megvettem a fecsegőket, az álnokokat, a kárörvendeztetőket. Pistoli lovag volt, úr volt, sőt tisztességes ember volt. A sírkövemre fogom iratni, hogy: itt nyugszik egy becsületes férfi, aki csak egyetlen nőt árult el egy másik nőnek, akit úgy szeretett, mint az életét szerette, amíg ifjú volt. S érdemes volt valamiért élni is.

Tehát az a nő, akit elárulok, Királynő, az ön testi-lelki barátnője, Maszkerádi kisasszony. Önöknek még messzire nyúlik ifjú életük, az enyém lehanyatlott hervadt bokorként. Minek csalódna ön keserűen, jóvátehetetlenül a legjobb barátnőjében, minden titka birtokosában? Ez a hölgy visszaélt az ön vallo-másaival s titkon viszonyt folytatott az ön vőlegényével, akit házamnál vendégül láttam. Az öreg Pistoli jól ismeri a dolgokat. Itt nincs tévedésről vagy gyanúsításról szó. Viszonyuk van és lesz, mert egymáshoz illenek. Maga, Királynő, csak egy tudatlan bárány e két vérszomjas farkas között. Ők mindenre elszántak, ön semmire sem; még arra se, hogy ennek az utolsó levellemnek mindenben hitelt adjon. Ámde én nyugodt vagyok, hogy zavartalan lesz a nyugovásom ama jegenyefa alatt, amelyet a célra kijelöltem.

Királynő, aki önt titkon a legjobban szerette, az küldi önnek búcsú-üdvözlését, felköszön az ablakba s azt üzeni, hogy egyetlen tisztességes ember van a vármegyében, azt Álmos Andornak hívják.

Fogadja mindazt, amit egy haldokló adhat. Aldást. Szegény szolgálja:

Kmf.

Pistoli, m. p.

*

Pistoli, miután hiába nézett körül, hogy megfelelő segédeket találjon, akik a jegyzőkönyvet hitelesítik, Kállóban termett, a vármegyeház alatt, amelyből annyiszor szökött ki bolond korában, ahányszor tudott.

A három bolond asszony együtt volt a kertben,

— mert mindig összetartottak, sohasem kívánták kivájni egymás szemét, — Mislik éppen azzal volt elfoglalva, hogy egy gödröt ásson, míg a másik kettő figyelmesen nézte.

Pistoli egy darabig lesből nézte bolond feleségeit. Bólongatott a kert bokrai között:

— Ássák már a síromat, szegények. Sajnos, nem jöhetnek el a temetésemre.

A szegény asszonyok cseppet sem voltak meglepetve, amikor Pistoli közöttük termett. Majdnem mindig róla beszélgettek s így igen természetes volt a sokat emlegetett férfiú megjelenése. A két régi asszony csak néma főbólintással fogadta Pistolit, de Mislik, aki még nem mondott le minden reménységről, hevesen megragadta a Pistoli karját:

— Jó, hogy jön, gróf. Az ön közbenjárása talán segítségünkre lehet. Itt ugyanis nem akarják megengedni, hogy az alsószoknyáinkat eltemessük. Pedig, úgy-e, nekünk már nem kell pendely'?

— Majd szólok az igazgatónak, — felelt készségesen Pistoli.

— Csak azoknak az asszonyoknak kell szoknya — folytatta tovább élénk arcjátékkal a Mislik —, akiknek uruk, vagy szeretőjük van. De a mi urunk elszállott, mint a füst... füst... Lehet a füstöt eltemetni? Elszállott... elszállt...

Riadtan néztek Pistolira, de az nyugodt maradt. Sorban megsimogatta az arcukat.

— Maguk még nagyon jól jártak, mert egy harmadrészt kaptak az uruk szerelméből. Más asszonyoknak csak egy negyed jut. Mert a férfi szerelme olyan, mint a holdvilág. Négy negyede van. Az a legboldogabb asszony, aki az utolsó negyedhez jut, mert az tart legtovább. Pistolinak csak három részre volt osztva a holdja. Egy-kettő-három. Negyedik nem jött. Sohase is jön. Hát minek temetnék el az alsószoknyájakat?

Ezután Pistoli elszökött a kertből, mert az asz-

szonyok nagyon közelléptek hozzá. Gondterhelt, bánatos és sírvirágos arcukkal megközelítették a haldokló férfiút. Egyikén olyan volt a gond, mint a pince régi pókhálója. Másikén a bánat ó-sírboltok képeivel mutatkozott. (Egykor nagyon szerették a márványt, amíg eleven volt. Aztán a szerető szívek is elhaltak.) A harmadik dércsípte össze oly fanyar volt, mint az ecetvirág. Őszrehajlik, a szemek kunyhókba húzódnak, mint a pásztor, midőn hűvösödik az éjszaka. A ritkult hajzat felett a hold járkal, mint mezőn, hol egyszer nem tudott megállás nélkül tovább menni a bozótos, vad, ifjonti fürtök között. Megvörösödnék a mezők s az öreg asszonyok hajzatai, mint az idejétmult bundák.

— Sajnos, hogy nem halhatok meg, minden okosságom dacára, egy tizenötésztendős leány ölében, — gondolta magában Pistoli, míg egy útszéli kocsma felé ballagott, ahol még egyszer szemlét tartott élményein.

Mintha húszesztendős részegségből tért volna magához, — egy bástyán üldögélt, ahonnan messzemeszsiségbe láthatni az élet kanyargó, szürke és üres országutait. Vad zsoldosokkal és pirosbélű örömléányokkal táncolt virradatig, a mestergerendáig, a koporsó fedelén és a bölcsőn. De mire feljött a nap, kijózanodott. És látja, hogy mily céltalan volt a sok futamodás, izzadt üstökű vándorlás, messze integető tornyok felé való igyekvés. Csak az élet egyhangú táját látta, földpúpokkal, amelyek ok nélkül jöttek létre; völgyekkel, ahol a béka kuruttyol egymagában. Látta az üres országutak mentén a felfordult szekereket, amelyek sohasem érhettek el az ismeretlen állomásra. A szél végigsóhajtott a láthatáron, mint egy hangtalan zongorán a művész keze. Kijózanodott Pistoli úr, — pedig azt hitte, hogy negyedszázadig mindig a bor meg a nő volt részeg, nem pedig az ő hóbortos feje. Mennyi bárgyúság történt körülötte, amíg az élet vásárában ögyelgett, lacikonyhák és

fehérlábú nőszemélyek mögött szaglászódott! Vajjon hová lettek a fekete meg vörös asszonyprémek, amelyekért csaknem meghalt? Hová lett a nők bosszúszomja, a csóknak zamata, testeknek parfümjé, tenyereknek puhasága, szemeknek villámlása, hangoknak harangjátéka, suttogásoknak méze, leheleteknek kábító füstje, lábszáraknak idegessége, nyögéseknek és drága jajoknak izgalma, szűzleányoknak önfeledt káromkodása, érintetlen hajadonok borízű almája? Az utak mindenütt üresek, bárhogy figyel a tenyere alól; minden elnyugodott, mint a halott madár az avaron; a mély sebet ütő nyílvesző nem remeg többé; elpattant egy hólyag a bohóc frakkja alatt s a belisztezett arcú élet bámészan néz a hang után. Nem is volt csodálatos... Nem is volt meglepetésszerű... Még csak érdekes sem volt. Csak olyan volt, mint egy galagonyabokor alatt lihegő kutya. Néha zászlót tűztek ki az élet tornyába. Aztán a zászló megázott, az ünnepély elmúlt... Csak az örültek s elmebajosok hiszik, hogy még nem iramlott el mellettük az élet.

S ebben a pillanatban Pistoli úrnak különös látomása volt, midőn az útszéli kocszában, piros bor mellett, a csizmáját nézegetve, a gondolataival bogarászott.

Az egyik hegyen ült Evelin, a messzi távolságban. Jóságos arca eltorzult, fürtjei csomósan megfehéredtek, drága szemére fátyol hullott, éj lett az ajka felett, mint az örültekén. Ez volt az a jó, a nemes-szívű, a bárányszelidségű, a galamblelkű... Ez volt valaha Nyirjes Evelin: ez az öreg elmebeteg nő... Pistoli eltakarta a két szemét és felzokogott. De sírásán át is látta a másik hegyet a látóhatáron, amelyen Maszkerádi kisasszony lejtett, mint egy megőrült hastáncosnő. Fürtjei kibomlottak, a hangja vijjogott, a körmei meggörbültek, láng és kés volt a szemében, a lábszára, mint a farkasé, a nyaka gyűrűs, mint a kígyóé.

— Hah! Micsoda bor ez? — kiált fel Pistoli és százgallérosába fázva burkolózott, midőn elhagyta az útszéli csárdát.

Már éjfélre járt, midőn otthonába érkezett.

A hold, mint egy pávaszem, virrasztott a halott világ felett.

Pistoli, hogy borús gondolatai közben némi megnyugvást találjon, éppen azzal vigasztalgatta magát, hogy nemtelen dolog nem történt vele az életben, tehát nincs oka panaszra, midőn egy sötét árnyék, mint egy haramia, suhant el az ámbituson. Férfi volt, mert kétszárú volt. Pistoli felordított.

— Te vagy az, Halál?

Idegenszerű, üvöltő, rekedt hangjától bátorságot merített. Vadkanként rohanta meg az árnyat és súlyos ökleivel hatalmas csapásokat mért a bujkálóra. Az árny nem felelt az ütésekre. Nem is védekezett. Vissza sem vágott. Csak olyanforma hangja hallatszott, mintha összeszorított fogak mögött sivítana egy rettentő sikoltás. Végül leverte az éjjeli látogató kalapját Pistoli és verekedő keze puha, meleg, jószagú asszonyhajra hullott. Mintha göres állott volna a karjába. Abbahagyta az éjjeli cséplést. Kénes gyufát keresett elő a derékszíz mellől s míg az bizonytalankodó kékes lángjával felsistergett, Pistoli minden ízén remegve futott át egy gondolat, mint a hideglelés.

S amint a gyufa lángra lobbant, Pistolinak tátva maradt a szája, bár, mondom, nem csalódott a látványban. Azt találta a háza ámbitusán, akit várt. Maszkerádi kisasszony vérző orral állott előtte kartávolságnyira. Valami különös öltözet volt rajta, frakk és nadrág, kemény fehér inge villogott. Férfias és excentrikus volt, mint egy cirkuszművész.

A gyufa ellobbant, miután megégette Pistoli körmét.

Ismét mély sötétség lett az ámbituson, összezárult a fekete függöny, amely mögött bizvást elszök-

hetett volna Maszkerádi kisasszony. De Pistoli hiába várt a távolodó lépések koppanására. Maszkerádi mukkanás és hang nélkül maradt a helyén, hogy végre is Pistoli úr siránkozó hangon megszólalt:

— Miért tette ezt, kegyelmes kisasszony?

A hölgy még mindig nem felelt. Ijesztő volt néma mozdulatlansága. Pistoli már azt kezdte hinni, hogy hallucinált. Az árny nem Maszkerádi kisasszony, hanem egy orgyilkos, aki törét nyomban belémártja, amint hátat fordít neki. Állt s érezte, hogy esizmaszárai remegnek. A vagyonát odaadta volna, ha valaki gyertyát gyújt vala e rémítő éjben. De megváltás sehonnan sem közeledett. Messze a faluban vonított egy vásott eb, mintha halottat érezne.

Végre különös hangot kezdett hallani Pistoli. Mintha az árnyék az orrát fújná. Halkan, szivogatva, a megvert nők alázatosságával fújta vérző orrát Maszkerádi kisasszony. Csöndes, imbolygó lépéssel lement az ámbitus kőköckáin. (Bezzeg, most nem volt ruganyos a járása, mint a kecskeugrás!) Pistoli látta végigmenni az udvaron, lehajtott fejjel, s érezte, hogy mindenütt véresepp marad lépése nyomán. A gémeskúthoz tartott az árnyék, amelynek vödre vízzel volt tele az éjszakai tűz eloltásához. A víz csendesen csobogott a távolban. Pistoli nem mészelt a kúthoz menni. Benyomakodott a ház belsejébe s hálát adott Istennek, midőn végre sikerült meggyújtani a lámpást. Letelepedett az asztal mellé és összeráncolta homlokát, kezével dobolt az asztalon, amíg a történendőket várta. A lámpafénynél visszanyerte régi nyugalmát. Mi történhetik itt? Az önvád és a szégyen és a fájdalom, amely az első percben megmarcangolta Maszkerádi brutális megveretéséért, elszundikált lelkében. Hideg, konok önzés ült fel lelke kapujára. „Legfeljebb kvittek vagyunk“, — gondolta magában. És az ajtón kaparászó, félénken benyitogató s a küszöbön megszégyenülten megálló Maszkerádi úrnőt már a víg nyíregyházi mon-

dással fogadta, amelyet korhely-társaságban szoktak mondani:

— Kvitt a hurka, lakatos.

Maszkerádi lesütött szemmel állott. A két kezét összekulcsolta öle előtt, mintha selyemnadrágos, harisnyás lábszárait szégyelte volna.

— Csupa vér a ruhám. Ebben nem mehetek el. Adjon valami száraz ruhát.

Így szólt Maszkerádi, de nem vetette fel a szemét. Kivörösödött orra csendesen, boldogtalanul remegett. Megszégyenülten, mint egy iskolásleány, állott a szigorú mester előtt.

Pistoli kinyújtotta a karját:

— Abban a vén szekrényben talál néhány rongyos szoknyát a régi feleségetől. Ha kívánja, elfordulok, amíg öltözködik.

Maszkerádi a szekrény felé lépett, Pistoli pedig nehézkesen megfordította a széket maga előtt. Az asztalra könyökölt és a tükörből nézte, amint Maszkerádi macskaóvatossággal keresgélt a szekrény ócska ruhái között. Azután megállva, nesztelenül vetkőzni kezdett. Olyan rejtelmes volt ez a jelenet, mint valami fantasztikus történet, egy határszéli őrházban, ahová menekülő, ismeretlen, előkelő hölgy téved éjszakára. Maszkerádi nem merte felvetni a szempilláit, amíg a kabátot és a kemény ingmellett lassan levetette. Halkan leeresztette a nadrágoeskát. S csak arra vigyázott, hogy az inge föl ne emelkedjék munka közben. Hófehér volt ez az ing. Asszonytisztaság áramlott belőle, mint a világ legesodálatsabb parfümjé. S mikor ingben állott a hölgy a szekrény mellett, felemelte hosszú szempilláit s a szeme felvillant, mint két zöld lámpás. Olyan erősen nézett Pistolira, hogy kénytelen volt megfordulni.

— Esküdjön meg, hogy soha semmi dolgomat el nem árulja! — szólalt meg Maszkerádi és oly lassan tagolta a szavakat, mintha valami könyvből olvasta volna őket.

Pistolinak láng csapott az arcába, mintha pisztolyt sütöttek volna el az orra alatt. De csak egy másodpercig vélte elveszíteni a fejét a levetkezett gyönyörű hölgy előtt. A következőkben lehúnyta a félszemét, mint egy kupec, ravaszdi, alkudozó hangon kezdte:

— Mielőtt bármit ígérnék, szeretném tudni, hogy mirevaló volt ez az éjszakai komédia?

— Meg akartam ijeszteni, — felelt nyugodtan az asszony. — Kegyetlen szívének kísérteteit, az éjjélnéma kopófalkáit akartam eszébe juttatni. Kíváncsi voltam, hogy szokott-e félni? Van-e lelkiismerete? Hiddeglelés bánata? Talán, meg akartam ijeszteni...

— Hogy megüssön a guta? — kérdezte tréfálózva Pistoli.

— Igen, — hangzott a komoly válasz.

Pistoli nagy érdeklődéssel hajolt előre, mintha a vízbe, a víz alá nézne a hídról.

— Maga talán tudja, hogy a szívem már rossz, mint egy ócska vekker? Kihagyogat, egyenetlenül jár, fulladozik, liheg s néha igen nagyokat kell lélekenem, hogy tovább bírjam... Maga ezt tudja?

— Én mindent tudok önről, mert az első perctől fogva szerettem, — hangzott a válasz, oly komolysággal, mint a bíró előtt.

— Nagyon jól el tudta titkolni szerelmét, — felelt Pistoli gúnyosan, izgatottan, vibrálva s az asztal alá rejtette a kezét, hogy annak reszketését ne lássa Maszkerádi.

A kisasszony összefonta mellén a két mezítelen karját, mint vértanu a máglyán:

— Csak emlékezzék, midőn a bujdosai éjszakában találkoztunk s ön ijesztő történeteivel felzaklatta az idegeimet: vajjon hogyan viselkedtem? Nem hívtam-e önt a csöndes, alvó kertbe?

— Hogy megfojtson.

— De előbb megcsókoltam volna.

Pistoli az asztalra csapott és kivörösödött:

— Eh, elég volt az örült nőkből! Valamennyien megtébolyodtak körülöttem?

Maszkerádi csendesen, szomorúan intett:

— Én azt hiszem már néha, hogy nem vagyok tiszta eszemnél.

— Hordd el magad! — rivalt fel Pistoli.

A nő elszántan nézett Pistoli úrra:

— Ma — nem. Ma — itt maradok. Megverhet még egyszer. Hisz megérdemlem, mert idejöttem. De maga az oka. Miért került az utamba? Miért nem hagyott békén? Miért üldözött? Miért jött elő minden álmomba? Miért csalogatott? Most itt vagyok. S a holttestemet kidobhatja az országútra.

— Veszett macska! — üvöltött Pistoli. — Érzem, hogy a torkomra akarsz menni. De én nem hagyom magam. Menj, te sátán-fajzat. Fellármázom a cselédséget, összecsődítem a falut, mezítelenül korbácsollak ki a házból. Menj, mert olyat teszek, amit mind a ketten megbánunk.

Maszkerádi nyugodt maradt.

— Önnek nincs cselédsége s így nem fog olyasmit cselekedni, ami nem volna méltó egy gentlemanhoz.

— Mindig azzal jöttök, — felelt panaszosan Pistoli. — A férfitől lovagiasságot, nagylelkűséget, becsületet, önfeláldozást reméltek, amíg ti olyan aljasok vagytok, mint a patkányok. De én már megfizettem azért, mert nadrágot viselek. Eleget voltam férfi és nemes ember. És tulajdonképpen mit akarsz itt nálam?

Maszkerádi lesütötte szemét s olyan mosoly villant át az arcán, mint a Saul mennyei látása. Titkok, életreszóló, játszó ingerek, füledt női álmok, párnákba fojtott vágyak mosolya.

— Szeretném, ha eljárna nekem a rókatáncot, amelynek ön a legnagyobb mestere ezen a környéken.

Pistoli meglepetten csóválta a fejét:

— A rókatáncot?

Nevetni kezdett és aranytallérok gurulásával nevetett Maszkerádi is:

— A rókatáncot...

Hirtelen csörgő-sapkás, farsangi kedv nyomakodott be a búbánatos udvarházba. Mintha váratlanul a jókedv vendégei érkeztek volna meg szánkón a ház elé és már tolakodnak is befelé:

Álmában szoktak történni olyan dolgok az emberrel, amelyeknek most Pistoli úr részese lett. Maszkerádi ráborult, mint egy hatyú és oly erősen nyomta száját szájára, hogy a jó úr fuldokolni kezdett.

— Szeretlek, — mondta a hölgy és egy fekete kutya árnyéka futott át a szobán. A kutya sietve tünt el egy sarokban, ahol többé sohasem lehetett megtalálni. Maszkerádi kisasszony néhány hét múlva azt gondolta, hogy a fekete kutya volt a Pistoli úr lelke, mert a nemes férfiú az éj elmúltával többé nem mutatkozott emberek között.

Az áldás, a májusi eső hullott odakint a nagy éjszakában, a füvekre, fákra, mezőkre lejött az ég vize, hogy ide lent mindent megtermékenyítsen. Mindegyik esőszem egy csöpp pólyásbaba, amelyből holnapra, nyárra embrenyi ember növekedik. Az egyik búzakaralász lesz, a másik szőlőfürt, a harmadik csak nagyfejű hagyma. Jött a kis babák végtelen serege a titokzatos éjszakában. A milliányi lábacskák kopogására felébred a földművelő és hálatelten keresztet vet fekhelyén. A mezők, bozontos fák, alvó és nagyokat lélekző bokrok elterülnek az eső csókjai alatt, mint álmodozó nők. És hogy a föld alatt is tovább folyjon a megtermékenyülés munkája, erre válnak Pistoli úr és társai, akik e napon meghaltak Magyarországon. Ők alulról fűtenek, mint szénné, tüzelővé változott öregek; feláldozzák a lábukszárát, a derékesontjukat, a nagyra nőtt májukat, hogy ide-fenn a földön szép, új virágok nyíljanak. Fák kibontsák lombjaikat, a mezők hajzatában tovább hentereg-

hessenek a szerelmesek. A rücskös arcokból tearózsák nőnek fel a föld felületére. A bús kezek, fáradt lábak, fájós gerincek, tavaszamult térdek, a vénék fűtőanyaga: kökörcsineket nevel a temetők körül.

Hull az eső, de Pistolinak már nem fáj többé a reumás lába, szeme nem haragszik a sárra, a sárban taposó menyecske lábakra, nem hallja a kísérteteket a padláson az esőszemek kopogásában. Mozdulatlanul, megbékülve, megbocsátva hever a háza pádimentumán. Mellére cédulát tűzött valaki:

ITT NYUGSZIK

PISTOLI FALSTAFF

AKI BOLDOGTALANUL ÉLT, DE ÖRÖMÖK
TELJÉBEN MEGHALT.

ADJATOK NEKI EGY FALEVELET.

Kakuk és Kakukné virrasztottak a halott mellett a következő éjszakán és másnap azt beszéltek, hogy Pistoli úr éjfél tájban halkan, eltávozódva dudolgatni kezdett, előbb a koporsóban, aztán az ablak alatt, később az országúton. Még a lépteit is hallották. Valahol lakodalom volt ezen az éjszakán, idáig hangzott a nagybögő mormogása. Talán a lakodalmások közé igyekezett Pistoli?

Így távozott el a nemes férfiú a Nyírségből.

X.

Pistoli temetése.

Ha valaki azt hinné, hogy Maszkerádi kisasszony elmulasztotta Pistoli úr temetését, — az nem ismeri ezt a rendkívüli hölgyet. Igenis, útrakelt s rábeszélte Evelint is, hogy ne hagyják el a végtisztességet.

— Ha van igazság: együtt láthatjuk a vármegye minden latrát és céda nőszemélyét a vezér koporsója

körül. A nyírségi Falstaff halt meg Pistoli személyében. Lehetetlen, hogy távolmaradjanak a szegénylegények és repedtsarkú szolgálók.

Igy szólt Maszkerádi, de sűrű fátyolt kötött az arcára, amely valaha hajóúton védelmezte üde bőrét. A fátyol alatt lehet sírni, nevetni, elkomolyodni. Vajjon minek lesnék meg a falusiak, hogy mit gondol magában egy előkelő kisasszony, mikor a falurosszát temetik?

A koporsó diófából volt és egyetlen ember üldögélt mellette. Kakuk volt ez, aki erre az alkalomra kiegészítette szegényes ruházatát Pistoli ruhatárából. A bő kabát és nadrág ugyancsak lötyögött az önkéntes örökösön. A kalapot papirossal fejelte ki. A csizmaszárak elállottak. A kezét folyton a magyaros szabású nadrág-zsebében tartotta.

Az udvar háttérében falusiak ácsorogtak ünnepestyű csendben. Mintha még nem volna teljesen bizonyos, hogy Pistoli úr meghalt. Ki tudja, nem-e tréfa az egész. Elrikkantja magát és dörömbölni kezd a koporsó fedelén.

Rizujlett mély gyászban érkezett.

Ez a különös asszony nem szégyelte a szeretőit a világ előtt. Csak arra volt gondja, hogy a kapitány ne gyanakodjon. Talán tizedszer vette már fel a gyászruhát, amelyet első szerelmese, egy falusi kálvinista pap halálára varratott. Azóta már sokszor volt piros a Rizujlett orra a gyászfátyol alatt, a legdallamosabb szeretők is meghalnak, mint a vén csőzők. Milyen különös, hogy kiterítenek valakit, aki még tegnap valcert táncolt, majálist rendezett, nőnek körmönfont hazugságokat mondott, vagy tépelődve járkált, mint egy bolond. Meghalnak a közönséges szerelmesek és meghalnak a rendkívüliek. A finom emberek, akik éjjeli zenével és verssel kezdik a mondókájukat, akikből ki kellett csiklandozni a mérészséget és az elszántságot és a jóra való készséget, a türelmes szerelmet és a gyönyörű szavakat... Majd-

nem minden férfúnak van valami különös észjárása a szavak összerakásában, de sokan szeretik elmondani azt is, amit az előző nap egy lexikonban vagy egy költeményes könyvben olvastak, ezen a vidéken Tompa Virágregéit feltalálhatni minden háznál. De meghaltak az egyszerűek, a hallgatagok, az unottak, a lassú észjárásúak és a semmibe sem vevők is. A ravaszok, az óvakodók is beleestek a bajba néhanapján s Rizujlett eljött, hogy megsirassa őket, elgondolkozva az életükön, a tetteiken, a régen elhangzott szavaikon. A gyászfátyol kijárt mindegyiknek, aki valaha egy kedves órát töltött a háznál, amelynek Rizujlett volt az úrnője. Hazamenet pedig gyászflórt tett a halott arcképe mellé s elmondta érte azt a könnyörgést, amelyet az imádságos könyvecske erre a célra kijelöl. — Ah, csupa merengés már az élet!

De megérkeztek mások is a Pistodi temetésére, mint valamely életbevágó eseményre. A halottak magukkal visznek egy darabot az élők életéből. Ezentúl már kevesebbet él mindenki, aki Pistoli úrral ismeretségben volt.

Eljött Késő Fáni, a Zonett csárdásné, valamint az Ingerliből Kövi Dinka. Amíg Pistoli élt: úton-útfélen szidalmazták egymást ez asszonyok. Gyűlölködve gondoltak egymás életére s nem volt olyan alávaló dolog, amit el ne hittek volna a szomszédságról. Most önkéntelenül egymás mellé állottak, mintha a rangsort tartanák be. Jóval hátrább a zokogó Rizujlettnél, Evelinnél és Maszkerádinál.

Hej, ha Pistoli uram kidugná a fejét a koporsóból, milyen ijedten kapná vissza! Az arcokra ugyan már nem volt egy cseppnyi szemrehányás írva, de mégis csak eszébe juthatna egyik-másik menyecskének a fenyegetőzése. Egyik azt ígérte, hogy letépné a vetélytársnő kontyát. A másik fogadkozott, hogy csak akkor jön el a sírhalomhoz, midőn már minden elesenededett, vége az ünnepségnek, a sír árva és őszinte könnyekre vár.

Úgy ki voltak öltözködve, mintha bálba vagy lakodalomba jöttek volna. Késő Fáninak két sor aranypézn volt a nyakában, Kövi Dinka tetőtől-talpig kékvirágos selyemben volt. A cipellőjük talpa fehér volt. Karonfogózva és büszkén álltak, mintha cseppet sem szégyelnék, hogy annak a nagy halott embernek a szívbéli hozzátartozói voltak. Néha megvetőleg néztek végig a temetési gyülekezeten. Tulajdonképpen csak nekik volt joguk a síráshoz, mert ők voltak a legjobbak Pistolihoz, amíg élt. Ők nem akartak tőle semmit, csak engedélyt, hogy szerethessék. Ők nem rabolták el a drága idejét, kedvét, egészségét. Lehet, hogy egyéb más dolgokban vétkesek, mint általában nincsen a világon ember bűn nélkül, — ámde a Pistoli ügyben hófehér ártatlanságban állhatnak a legmagasabb égi bíróság elé. Ők voltak itt az előkelőségek, nekik volna joguk fogadni a részvétnyilatkozatokat... Összesúgtak s elhatározták, hogy estére megtartják a halotti tort az Ingerliben. Temetés után majd szólnak néhány öregasszonynak, akik oly régen voltak a Pistoli szeretői, hogy már maguk is elfelejtették az ügyet.

— Én főzöm a vacsorát, mert én ismertem a megboldogult gusztusát, — ajánlkozott Kövi Dinka.

— Kakuk hozza el a cigányokat, — vélte Késő Fáni. — Az én jó emberem nótáit mégegyszer elhúzzatjuk.

A két asszony egészen belemelegedett a fájdalomba, mint valami karácsonyi hangulatba. Az életben minden ünnepély. A halálesetnek is vannak jó és rossz oldalai. Sokszor végződött már táncal a halotti tor.

Az udvar sarkában a szegények foglaltak helyet, akik alig töltöttek be egy órácskát a Pistoli életéből. Öreg parasztasszonyok törülgették a kendőjük csücskével a szemük sarkát, feketeruhás iparosnék szapulták az előkelőségeket. A falusi temetések mindenkori publikuma várakozott az előadásra.

Ekkor bevonult a x-i dalárda, amelynek Pistoli tudvalevőleg elnöke volt. Kopottas feketeruhás fér-

fiak, haresabajuszúak, nyurgák, köpcösek, izgatottak. Hatan voltak a dalárok és valamennyien gyászflórral bevont nemzetiszínű szalagot viseltek vállukon. Kissé elárvultak és bizonytalanok voltak a bevonulásnál, mert hiányzott a csapat éléről Pistoli úr önérzetes alakja. Egymás sarkára tapostak és jódarab időbe tellett, amíg Gerzsábek, a halotti pompák mestere és a gyászjelentések kihordója elhelyezte őket a koporsó baloldalán. Szinte csodálatos volt, hogy Pistoli az egész idő alatt mozdulatlanul, szó nélkül feküdt a lábában. Mikor már helyükön voltak a dalárok, valamennyien a nyitott kapu felé forgatták a nyakukat. Mert várták a híres basszistát, aki hangjának erősítése végett beszaladt valahová egy félmesszelyre. Mayer nagyon meg akarta erősíteni a hangját.

Időközben egyéb bajok is felmerültek.

A katolikus pap üzent a harangozóval, hogy ő nem vállalkozik Pistoli úr eltemetésére, mert a jó úr régi istentagadó volt és már évtizedek előtt kivált az anyaszentegyház nyájából.

De hát milyen vallású volt Pistoli?

Senki sem tudta. Egyedül a halott tudta volna megmondani, hogy hitt-e Istenben és milyen vallás szerint dicsérte az Urat. Nem igen emlékezett senki, hogy Pistolit valaha templomban látta volna.

Tehát temetés lesz itt — pap nélkül.

Evelin érzékenységét módfelett sértette az egyház távolmaradása.

— Én elmegyek, — mondta Maszkerádinak s zokogását alig tudta visszafojtani.

— Maradj — suttozta a barátnő. — Gerzsábek már elszaladt a tiszteletesért. A kálvinista pap majd eltemeti a vén bűnöst.

— Én katolikus nő vagyok, — ismételte Evelin. — Én tisztelem a vallásomat. Nem vehetek részt egy eretnek temetésén.

— Hát menj, — villant fel Maszkerádi. — De én itt maradok végig, még ha a sintér jön eltemetni —

akkor is. Csak menj haza. Én majd gyalog is megtalálom az utat.

Evelin szégyenkezve surrant ki az udvarházból. Példáját követték mások is. Néhány öregasszony eloldalgott a koporsó közeléből, mintha ragály terjedne abból. Megálltak a ház előtt, jó távol az úton, s figyelték a történendőket.

Ámde valójában akkor lett csak izgatott a hangulat, amikor Gerzsábek üres kézzel visszatért. A kálomista pap a szomszéd faluban jár temetni. Este előtt nem is várják vissza. Más pap meg nincs messzi vidéken.

Maszkerádi összébb vonta a fátyolt az arca előtt, hogy észre ne vegyék a mosolygását.

Most előlépett Késő Fáni. Eleinte bátortalanul, később határozottan nézett körül:

— Emberek, asszonyok, mondjunk egy Miatyánkot. Elég ám az a lelki üdvösséghez.

— És a dalárda? — okvetetlenkedett Kakuk.

— A dalárdisták menjenek a fenébe, — felelt Késő Fáni. — Ki tudja itt hibátlanul a Miatyánkot?

Erre ismét Kakuk lépett elő, aki mindenáron meg akart menteni valamit a temetés ünnepélyességéből, mintha egyenes megbízottja lett volna Pistoli úrnak.

Keresztet vetett és hangosan mondani kezdte a Miatyánkot.

Ámde hiába lopkodta el Kakuk Pistoli úr nadrágját és kabátját. A gyülekezet tisztában volt azzal, hogy az előimádkozó csak egy közönséges csavargó. Egyenkint, kettesével elszökdöstek az udvarból az asszonyok, férfiak. Legutolsónak maradt Maszkerádi és a két kocsmárosné. Míg végre Késő Fáni epésen rászólt az úrihölgyre:

— Szép maszk! Hát magát miért nem viszi már az ördög?

Maszkerádi megremegett. Végigmérte a lángoló arcú kocsmárosnét, aztán kisietett az udvarból.

Kvitt elővezette a halottaskocsit és most nekilátak a koporsó emelésének. Rudakat dugtak a fekete faláda alá, de az oly nehéz volt, mintha ólommal lett volna bélelve. Az izmos asszonyok és öreg férfiak ugyancsak beleizzadtak, amíg Pistoli urat utolsó kocsikázására felültették. Kövi Dinka meg is feledkezett magáról, néhányat, halkat káromkodván.

— Tudtam, hogy nehéz ember az én drágám. De ekkora súlyról fogalmam sem volt. Úgy látszik, sok vizet ivott.

Délután három óra lehetett akkor.

Egyetlen felhő sem látszott az égboltozaton. Olyan volt az, mint a tiszta lelkiismeret. A májusi nap egyenesen állott a föld felett. Mindegy volt neki, hogy idelent temetnek. Mikor Kvitt kocsija kifordult a Pistoli-udvar kapuján, nyugat felé, az ég alján egy kis felhőcske emelkedett fel, amely alakjában hasonlított egy fekete kutyaéhoz, amely a horizonton futkároz.

A temető elég messzi volt az udvarháztól. Olyan emberek laknak ezen a vidéken, akik nem szeretik a halottakat minduntalan látni. Elég baj van velük álmoközben, amikor nem lehet ellenük védekezni. Belépnek a pitvarba, hosszan elüldögélnek a hideg tűzhely előtt, kiisszák a maradék bort a vacsorázó-asztalon, a karjukra hajtják a fejüket és olyan fájdalom árad megjelenésükből, hogy az álmodó másnap nekilát a gondolkozásnak: vajjon, micsoda halálos bűn terheli az ő drága halottját? És mennyi rossz lutriszámot mondanak! Féltett nőket beárulnak! Fájdalmas titkokat kifecsegnek! Mindenesetre jobb, ha a halottak messzire el vannak különítve az élőktől. Egy halott barátságából még nem élt meg senki.

Ezen a vidéken tehát jó messzire helyezték a temetőt, még pedig egy völgyhajlatba, ahonnan nem folyik be a faluba a rosszindulatú halottak vize, sem az öregasszonyok nedve az új borbába. Csak folyjon a könnyük egymás sírjába. Ugyis szegrül-végrül roko-

nok, jóismerősök feküsznek itt. Egyik élt kilencven esztendeig, a másik csak harmincig: mindegy az, egy hús, egy vér valamennyi. Az egykori szeretők itt biztosan találkoznak, bármily akadályokkal választotta el őket az élet. A vénasszonyok elszökdöshetnek éjszaka a kedveseik után, senki sem veszi észre, hogy üres az ágyuk. Még ha melljük került is törvényes hites uruk (amint ezt nagyon szeretik az öregek), a vén férjnek nem jut eszébe megkérdezni oldalbordáját, hogy mit csinált a szomszéd sírban az asszony kakaskukorékolásig. Jó világ van a föld alatt.

Mindenki élhet a párjával. — Sokszor járt el a temető mellett Pistoli úr, amíg élt és különböző utazásait végezte a Nyíren. Nyugodalom fáí, ciprusok, füzek, varjúfészkes akácok, méh-részegítő szagot árasztó bokrok, ismerték őt, mert szerelmi kalandok lebonyolítására a legalkalmasabb hely volt a régi temető. A gondozatlan, elhagyott sírdombok mellől kipusztultak azok a vénasszonyok, akik céltalanul látogatják a temetőket. Darabos (élt 80-ig), vagy özvegy Fitkonieszné (élt 76-ig s közben Pistoli urat a világra segítette, lévén foglalkozása a bábaság) sírdombjain, kinyújtott bütykös lábain, szarkalábbá válott karjain jól esett a pihenés ifjú nő társaságában. P. úr nem mindig tréfából énekelte azon nótát, amely így kezdődik: „Temetőben láttalak meg először...” Torról (halottbúcsuztatásról), Phtrügyről (tormakóstolásból), lakziból (menyasszony-ölelgetésből), vagy Benczy Gyulától (rég magyar nóta hallgatásából) jövet: Pistoli mindig megemelte kalapját és kulacsát a temető öreg halottai előtt. „Helyetted is, pajtás!” — kiáltott oda a vén fejfáknak és sírkereszteknek. Majd máskor boros fővel (nem egyszer) végigment százgallérosában az éjféli temetőn, kíváncsiságból, vajjon a halottak belekapaszkodnak-e az ő köpenyegébe is, mint az egyszeri csizmadiába. Ismerték itt Pistolit. Talán már várta is egyik-másik régi cimborá, unatkozó asszony.

Mentek-mendegéltek tehát Pistoli úrral a temető felé, amelynek sarkában magányosan állott egy jegenyefa, amelyet a halott örök nyugovása helyéül már régen kijelölt. Ott akart feküdni, ahol legtöbbit jár a szél, sarkon, szélről, magányosan, mintha valami kivételes helyet keresett volna a föld alatt is. Pedig csak a varjak, átutazó ölyvek szoktak hintázni a magányos jegenyén. Míg éjszaka tán a boszorkányok kötnek ki seprőikkel.

Mire az országútra ért a gyászmenet: a fekete kutya már felfutott a látóhatárról az ég közepére. Levetette bundáját. Előbb medve lett, aztán oroszlán, végül valamely rettenetes szörnyeteg, amelynek lába valahol Debrecenben volt, a feje meg Miskolcon. Mennydörgés remegett végig a padláson, rotyogtatva jött valami óriás a felhők között, a szél éleset füttyentett a mezők fölött, mint egy haramia, és orgyilkosok futottak végig guggoló háttal a bokrok, kerítések mögött. Baljóslatú, füledt volt a levegő, mint a por-
karikák futottak az emberek a falu felé.

Már régen elmaradtak a kísérek a halottas kocsik mögül. Nem volt ott más, mint Kakuk és a két kocsmárosné. A csavargó rettenetesen sajnálta új ruháját, de nem tágitott. Pistoli áll most bosszút a másvilágról a ruhalopás miatt. Az asszonyok egymásba kapaszkodtak. Hajladoztak, bomladoztak, repkedtek, mint az őszi napraforgók. Már felhajtották a selyemszoknyájukat, levetették a cipőjüket, de a száraz hátukat csak a villám járta, mint tébolyodott lovas, és a mennydörgés dolgozott, mint egy elkeseredett gyilkos. Forgott a por az országúton, egy-egy vékonyabb fa recsegve perdült ki a földből, mint az elbukott táncos a sorból. A falevelek vijjogva szárnyra keltek, mintha rokonaik, a madarak példáját akarnák utánozni. Tébolyodottan remegtek a bokrok, a füvek felborzolódtak, mintha valami különös látványtól megremültek volna.

Kvitt, a fuvaros még eddig nem vette ki a pipát

a szájából, a lovaeskák lehajtott fejjel mende-
géltek.

Mire a temető sarkában ásott sírhoz értek, már nem találták ott a sírásókat. Elmenekültek azok a vihar elől. De ott volt az örök-domb a nyitott sír szélén, mindnyájunknak végső stációja, amelyet a napvilágon töltünk. Szegénynek, gazdagnak állomása, ahol mégegyszer kiált a jajveszékelés, imádkozik a pap, míg a sírásók komolyan tartják a kötelet. Sárga volt itt a föld és mély a gödör. Kakuk bepillantott a sírgödörbe és rémulten felkiáltott. Állítólag Pistoli urat látta volna a gödörben álldogálni, csak úgy talpig fehérben, amint koporsóba fektették. De állt krétafehér arccal és a haja a homlokába hullott; a kezét segítség-hívóan nyujtotta ki a gödörből.

De többé senki se merte megközelíteni a sírgödört. Az ég felzendült, mint az utolsó ítélet. A felhők felüvöltöttek. A jó ég őrjítőt sikoltott. A halottkísérők otthagyván a koporsót a nyitott sír mellett, hanyatt-homlok futottak távoli lombos fák alá. Csak a tolvaj Kakuk hallotta a háta mögött Pistoli úr dörgő, csörgő hangját... Kvitt elnyargalt, mintha hirtelen eszét veszítette volna.

Aztán egy retteneteset csattant.

A kocsmárosék messziről visszaneztek. A temető sarkán a jegenyefa úgy lobogott, mint egy fáklya. Repkedett, sziporkázott a tűz, mintha pokolból feljött lelkek ugrádoznának a lángokban. Kék volt, sárga volt, kísérteties volt a láng.

Csak futni, futni e szörnyű helyről.

Nemsokára megeredt a felhőszakadás, amely reggelig tartott.

Másnapra nyoma sem volt a jegenyefának, a koporsónak, a sírgödörnek. Üszkös fekete föld terült el egyenlően a sivataggal. Pistoli nem volt sehol. A temető-sarokban a pók font és néha bedudolt egy-két nótát a szél.

XI.

Beköszönt az ősz.

Evelin jócskát szenvedett, amíg beköszöntött a bujdosi udvarházba az ősz, mint a gyalogpostás, aki végre hangjegy-füzeteket, érzéseket, olvasmányokat hoz táskájában, amelyek elmulattatnak, felejtetnek. Végre pirosodni kezdett a táj, bicegett a szél a ligetben, csörgő hangok hallatszottak alkonyattal a kertből, a falevelek próbálgatták a nemsokára elkövetkező koncertet, dobolt az éj a kéményben, padláson, az útszéli napraforgókat össze lehetett téveszteni a lesoványodott madárijesztőkkel.

A nyarat a Sóstón töltötte Evelin, mint valaha anyja, nagyanyja s valamennyi asszony-rokona. Talán még ugyanazon szobákban is lakott a düledező svájci házban, ahol valamikor az anyja epekedett a gólyáért. Szinte visszamenekült ősei vidékies, falusias szokásaihoz, midőn a nagyvilági Maszkerádi rövid jelenet után elhagyta Bujdost. (Kakuk pontosan kézbesítette Pistoli úr hátrahagyott levelét.) A szmaragd-szemű kisasszony nyugodtan kijelentette, hogy a bizonyos fiatalemberhez (aki néhány esztendőre megzavarta Evelin életét és nevének kezdőbetűit beírta a szívbe és a háztartási könyvbe, álomköpönyegben vizitelgetett és megsarkantyúzta a leány gondolatait) Maszkerádi tartja a jussát. Bepakkolt s elutazott utána a fővárosba. „Ültess tyukot!” — tanácsolta Evelinnek, amidőn utoljára beszélt vele. Evelin szótlánul, elcsendesedve, mozdulatlan arccal várta, amíg barátnője házából kitakarodik. Mily jó volt aztán ismét falusi kisasszonynak lenni!

A sóstói tölgyek alatt magános kis padon nézegetni a napsugár nyári foltjait; esténként a tóparttól hallhatni kistatai Virágh Aladár telekkönyvvezető úr fuvolázását; összeráncoltatni ujjai hegyét

a szikes fürdővízben; jószagú ebédeket enni; délutánonként megvárni a nyíregyházi talyigákat, amelyek mulatnivágyó urakat hoznak az erdőn át; a természetes és előkelő külsejű Benczi Gyula cigányprímást hallgatni, aki úgy állt bandája élén, mint egy törvénytelen gróf; — és sokat unatkozni, mert ide unatkozni, pihenni jártak a nyírségi asszonyok, kövér, fehér lábukkal halkán lépegettek az éberlasztig-cipőkben, a vállfűzöt nyugalomba helyezték, a könnyű, lenge nyári öltönyökben egész télire kiszellőzködtek, amint elmúlt a majális vagy a juniális és a Sóstón átvette uralkodását az áldott nyári csendesség. Evelinnek nem nagy fáradságába került felújítani a gyermekkori ismeretségeket a környékbeli asszonyságokkal. A pesti góg, a pesti tél elvitte őt darab időre e tájtól, a jóemberei, rokonai társaságából, de íme, nyomban szívükre ölelték a megtértet a tekintetes asszonyok, amint Evelin közeledést mutatott. Hogy tudnak szeretni, simogatni, barátkozni, hűségesek lenni a nemes asszonyságok a Nyírségben! Mintha valóban testvérek volnának valamennyien, rang- és vagyonkülönbség nélkül. A férfiak lehetnek a megyeházán alispánok vagy csak megyei irnokok, az asszonyok egymás között a legjobb barátnők, testvérek, akik szorgoskodó szívvel egyesülnek minden bajban, szenvedésben, gyermekszülésben, betegségben. A takarékpénztárak váltókölcsonait nem egyszer az asszonyok szavazzák meg, a házasulandó fiatalembert közös erővel tologatják a kiválogatott kisasszony felé. És közös a gond, ha egy leány nem tud férjhez menni. S így a sóstói nyárnak a legtöbb beszélgetése azon forgott, hogy miért is nem megy már férjhez Evelin, aki jó és nemes, mert ezen a tájon született; s szívével és kezével bármely férfit boldoggá tehetne.

Jó nyár volt ez. Édeskés, mint a krém a pincegáadorban. Nyugodt, mint a szél ingása a lapos mezőkön. Derült, mint a madárcák dalolása hajnalban. A

tiszta, nyugodt, igénytelen élet küszöbe volt ez. A sóstói testes asszonyok az erdei padokon úgy kötögették egymáshoz szavaikat, mint a harisnyaszemeket, ezt vagy amazt kommandálgatván Evelinnek a vármegye nőtlen urai közül, — Evelin halkan elmosolyodott magában, amikor Álmos Andor neve is felmerült a listában. (Az érzelmes agglegény a viláért sem mutatkozott a Sóstón. Mintha időt akart volna adni Evelinnek a csendes meggyógyuláshoz.)

Olyan volt ez a nyár, amelynek naplójában bizvást fehéren maradhatnak a lapok. Céltalan, szenvedélytelen napok fordultak, mint a szélkakas leng ide vagy oda. Legfeljebb tán a vidéki régi történeteket lehetett volna felirogatni, amelyeket a tekintetes asszonyok mondogattak el az árnyék-hosszú délutánokon. De ezeket a történeteket nem szokás feljegyezni, mert úgyis mindenki a memóriájában hordja. A nagy fák tudják, a levélréteg emlékszik rá, a mozdulatlan, szürke tó magába zárja, a vándormadár magával viszi, a varjú károgja, majd télire a néma, fehér mezőkön, az agarászok elnyargalnak vele rőt őszben: ki volt boldogtalan ezen a tájon? Kinek az élete fordult napraforgó módjára a boldogság napja felé, s kinek konyult le idő előtt bús feje a tavaszi viharokban? A sárgacipős, macskabajuszú, széltől recézett arcú nyírségi gavallérok és rezedahajú, áhitatos mosolyú, szerény, kedves leányok, asszonyok történetei halkán élnek tovább a tájon, mint a pókfonál úszik majd őszkor a tarló felett.

Egy őszi napon mégis csak beállított Álmos Andor Bujdosra.

— Régen várlak, — mondta Evelin s a kezét nyújtotta.

— Én pedig rég készülődöm hozzád, — felelt egyszerűen Álmos.

Komolyság, csendesség, meggondoltság volt a hangjában s a mozdulataiban. Olyan merengőnek látszott, mint egy régi fotografia.

A szél zörgette az üres mákfejeket, a kerten vörös-barna árnyak suhantak át, a kerítéskőfal zsin-dely tetőzete megroppant és a nedvesedő moha alatt korhadt.

— Sok reperálni való volna itt, mielőtt beköszönt a tél, — szólta Álmos. — Nem akarod, hogy rendbe-hozassak egyet-mást a házad körül?

— Nagyon hálás vagyok.

— Valószínűleg a kályháid sincsenek a legjobb állapotban. Hosszú telet jósolnak az öreg emberek s te még nem fűrészelttéél fát. És a kamarád?

— Az rendben van, Andor, elég jó gazdasszony vagyok.

— Majd megalkuszom az áccsal, kőművessel, ehez én jobban értek, mint te, — folytatta Álmos. — A rózsafáidra tétess szalmabundát. Csapóvasakat kell felállítani a rókáknak, amelyek az idén nagyon elszaporodtak. A házörző ebeidet majd kimustrálom. Küldök két farkas-kutyát. Azok majd vigyáznak az udvarodra.

— És talán te is vigyázol rám néha.

— Nem tudom, milyen állapotban van méhesed, a szerszámkamrád és az istálló. A gabonád, a borod, a hízóid... Majd mindennek utána nézek, mielőtt rádköszönt a tél.

— Máris rövidek a délutánok és hosszúak az esték.

— Azt akarom, hogy mindened meglegyen, ha már elhatároztad, hogy falun töltöd az esztendő, mint valamennyi ősöd, atyádfia. A padláson megnézem a kiter egetett diókat, mogyorókat és almákat. A kéményben utananézek a sonkáknak. A fagyalt-készítő- és szódavízgyártó-gépeket rendbehozom. Megrendelem a legújabb hangjegyzeteket és játékszereket. Ha beállítana a két vadászkalapos, feltűnő kabátú pesti hírlapíró, aki Aufrecht és Goldschmidt könyveit árulja, csak nyugodtan írd rá a nevedet az ívekre. A könyv nélkülözhetetlen társaság falun. Én

mindennap megnézek valamit a lexikonban vagy a szótárban.

— Azért mégis csak egyedül leszek.

— Ha kedved lesz, eljössz velem vadászni, amint komorabb az ősz. A szabadban, ásító mezőkön, aluszékony erdőkben, elgondolkozott vadvizek mentén gyorsan múlnak el a délutánok. Aztán leveleket kell írni és a tyukültetők, brieskák, vén hintók szívesen elindulnak a környékről, hogy a látogató asszonyokkal, leányokkal betérjenek a házadba. A Nyírségben soha sincs olyan mély sár, hogy az atyafilátogatást be kellene szüntetni. Vigabban pattog a tűz, ha vendég van a háznál, gyorsabban járnak az órák, a cselédek fürgébbek, a napok barátságosabbak. Esténként dominó vagy preferánsz járja, mint akár Oroszországban. Néha táncra perdülnek a fiatalok, midőn gyorsan felszedik a szőnyeget. Van hegyaljai borod az öreg urak részére, szerednyeid a plébánosoknak, vinkód a távoli atyafiaknak, kisüstönfőtted a vadászoknak, cseresznyepálinkád az asszonyoknak, rumod a kártyavetőknél, szódavized a fiataloknak és Parád csevickéje az én számomra. Majd csak elmúlik az idő.

— Bár nem mindig lesznek vendégeim. S akkor nagyon szomorú leszek.

— Ha egyedül vagy s úgy érzed, hogy közeleg a végtelen bánat lelked kapujához; már ágaskodik a szomorúság a kuleslyuknál... akkor eljövök én és csendesen leülök a sarokba. A zongorádon eljátszod az új zenedarabokat vagy a klasszikusokat. Felolvások neked könyvekből, amelyeket én szeretek. Vagy csendesen elbeszélgetünk az életen, mint azok, akik a temetőben találkoznak egy sírdomb mellett. Ajánlanám is, hogy a kertben egy mesterséges sírt ássunk, a Pistoli barátunk részére. Dombot és hantot, keresztet és nevét a sirra, ahol elgondolkozhatnánk nemes barátunk életén. Más úgy sem emlékezik rá a vidéken. Ha mi is elfelejtjük, céltalan volt egész élete.

— Pistoli nagyon sokra becsült téged...

— Férfi volt, aki megértett.

— S én már nem tudnálak többé megérteni?

— Várjuk meg a telet. Az elsőt, a másodikat, a harmadikat... Várjuk meg a vidék egyhangú estéit, holdjárásait, farkasüvöltéses éjszakáit. Az órákat mindennap vigyázva felhúzzuk, az emlékeinket eltemetjük, a meleg kályha mellett nyugodalmasan üldögélünk, trik-trakot játszunk és sohasem írunk egymás tudta nélkül levelet, bármilyen borús az alkonyat.

— Én várni fogok.

— A bolond élet csak rohanjon mások országutain, mi a napraforgókat nézegetjük, hogyan nyílnak, növekednek, hervadnak. Daliák voltak még nem régen, de most őszi időben háztetőt fődnek velük.

(1918, Margitsziget.)

VÉGE.

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM

	Oldal
I. A kézzelfogható Evelin	5
II. A régi Evelin visszatér	18
III. A szerető, akit a vetőkártya mutat	43
IV. A különös kisasszony különös udvarló	72
V. A jóasszony kútja	120
VI. Este felé	138
VII. Pistoli messzi útra megy	156
VIII. Az élet örömei	174
IX. Pistoli estéje	190
X. Pistoli temetése	207
XI. Beköszönt az ősz	217

OSZK

